

Tarja Hiltunen

Äitien voimaantuminen lasten huostaanoton jälkeen

Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2005
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän Yliopisto

Hiltunen, Tarja

Äitien voimaantuminen lasten huostaanoton jälkeen. Aikuiskasvatuksen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2005. 88 sivua. Julkaisematon

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan oman lapsensa huostaanoton kokeneiden äitien voimaantumista. Äitien kokemuksia käsitellään heidän omasta näkökulmastaan. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla oman lapsensa huostaanoton kokeneita seitsemää äitiä, jotka olivat osallistuneet Naisten talolla järjestettyihin ryhmätapaamisiin ja talon muihin palveluihin. Naisten talo kuuluu Sininauhaliiton Eevan perhe –projektiin, jota on rahoittanut Raha-automaattiyhdistys (RAY). Naisten talon asiakkaita ovat mm. oman lapsensa huostaanoton kokeneet äidit. Tutkimusteemat käsittelivät kuutta aihepiiriä: 1) äidin taustatiedot, kuten ikä, koulutus, ammatti, perhe ja lasten lukumäärä, sekä nykyinen elämäntilanne, 2) äitiys, 3) huostaanoton kokemukset, 4) lapsesta luopumien äidin kriisinä ja erokokemukseen liittyvät reaktiot, 5) ihmissuhdeverkosto sekä 6) kokemukset ryhmätoiminnasta ja/tai tuesta. Aineiston sisältöä analysoitiin laadullisesti teemoittamalla haastattelun aihepiirejä.

Kokonaisuudessaan äitien voimaantumiseen vaikuttaa niin myönteiset kuin haasteelliset kokemukset ja tapahtumat. Voimaantuminen on äideistä itsestään lähtevä prosessi, eikä sitä voi aiheuttaa tai tuottaa mikään ulkopuolinen tekijä. Voimaantuakseen äiti tarvitsee kuitenkin myönteistä ja hyväksyvää ympäristöä merkittävine ihmissuhdeverkostoineen. Lasten huostaanottotilanne on rankka kokemus äideille. Kuitenkin juuri se on ohjannut äitejä pohtimaan omaa elämäänsä, ja äitien voimaantuminen on käynnistynyt juuri huostaanottotilanteesta lähtien. Tärkeimmät tekijät äidin voimaantumisessa olivat kannustavat ja hyväksyvät ihmissuhteet, minäkäsityksen ja identiteetin eheytyminen sekä omien päämäärien selkeys ja niiden vapaa asettaminen. Opiskelu tai harrastukset antoivat myös äideille voimavaroja jaksaa arjessa ja päästä huostaanoton ja itsensä kanssa tasapainoon. Lasten huostaanotto on hyvässä mielessä pakottanut äitejä arvioimaan omaa elämäänsä uudesta näkökulmasta. Monien kokemusten ja oman elämän arvioinnin pohjalta äidit ovat saaneet rohkeutta ponnistaa kohti myönteisempää tulevaisuutta. Vaikka voimaantumista ei voida mitata näkyvällä tavalla, joitakin muutoksia on kuitenkin ollut havaittavissa. Näitä olivat päihderiippuvuudesta toipuminen, omien tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen, pitempikestoinen raittius, opiskelun aloittaminen tai sen jatkaminen ja uusien harrastusten löytyminen, vanhempien ja lasten välisen suhteen parantuminen. Voimaantumista tukee entisestään kokemus, että voi itse asettaa tavoitteita ja pyrkiä niihin. Lapsensa huostaanoton kokeneet äidit ovat jääneet liian yksin huostaanoton jälkeen. Heille ei ole järjestetty tukea eikä palveluita.

Avainsanat: Äitiys, äitiyden identiteetti, äitiryhmät, päihderiippuvuus, vertaistuki, lapsen huostaanotto, erokokemuksen kriisivaiheet ja voimaantuminen.

SISÄLTÖ

Tiivistelmä

1. JOHDANTO	6
2. ÄITIYS.....	9
2.1 Äitiyden ”ilotaakka”	9
2.2 Äidin identiteetti ja sen murentuminen	11
2.3 Äidin väsyminen, päihderiippuvuus ja mielenterveys	13
3. LAPSEN HUOSTAANOTTO	18
3.1 Lasten huostaanotot Suomessa.....	18
3.2 Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset	21
3.3 Huostaanoton syytä.....	22
3.4 Lapsesta luopuminen äidin kriisinä.....	24
4. VOIMAANTUMINEN	27
4.1 Voimaantumisen käsite	28
4.2 Yleinen voimaantumisteoria	29
4.3 Yksilön voimaantuminen	30
4.4 Voimaantumisen osaprosessit	32
4.4.1 Päämäärät	33
4.4.2 Kykyuskomukset.....	33
4.4.3 Kontekstiuskomukset	34
4.4.4 Emootiot.....	35
4.5 Äitiryhmät voimaantumisen tukena	36
5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ	38
5.1 Tutkimuksen tehtävä ja ongelmat	38
5.2 Aineistonhankintamenetelmä: teemahaastattelu	39
5.3 Haastattelun toteutus	40
5.4 Aineiston kuvaus ja käsittely	42
5.5 Tutkimustulosten luotettavuuden arviointia.....	44
6. TUTKIMUSTULOKSET	46
6.1 Myönteisempi tulevaisuus.....	46
6.2 Äidin tilanne heti huostaanoton jälkeen.....	47
6.3 Äidin voimaantuminen.....	51
6.4 Äidin tulevaisuuden unelmia	57
6.5 Ryhmävoima voimaannuttajana.....	59
6.6 <i>Huostaanotto oli yksi kypsyyden aste aikuisuuteen</i>	62
6.7 <i>Voimaantuminen on monen asian summa</i>	65

7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	69
7.1 Johtopäätökset.....	69
7.2 Äidit yhteistyökumppaneina	73
7.3 Voimaantumisteorian luonteesta ja tutkimuksen toteutuksesta	74
7.4 Äidin identiteetin vahvuudesta ja voimaantumisesta.....	76
7.5 Valmiudet voimauttamiseen	77
7.6 Jatkotutkimuksia	79
LÄHTEET.....	81
LIITTEET	89

1. JOHDANTO

Odotukset lasten syntymästä ja perhe-elämästä voivat olla romanttisen ruusuiset. Lasten yövalvomiset ja sairaudet eivät kuulu äidin unelmiin, eivät omaan elämään liittyvät vastoinkäymisetkään, päihteiden käytöstä johtuvat haitat tai omien lasten huostaanotto. Vastoinkäymiset ja todellisuus voivat sitten tuottaa suuren pettymyksen. Elämä ei sujukaan niin kuin toivoisi, ja vaikeudet toistuvat kerta toisensa jälkeen. Joka tapauksessa äidin elämään liittyy iloja ja nautintoja, mutta myös paljon vastuuta ja ristiriitoja.

Huostaanotot koskettavat enenevässä määrin perheiden elämää nyky-yhteiskunnassamme. Huostaanottoprosessissa lasten vanhemmat ovat jääneet yhdeksi näkymättömimmäksi lastensuojelun asiakasryhmäksi, sillä huostaanotossa huomio kohdistuu enemmän huostaanotettavaan lapseen. Lastensuojelutilastot kertovat sijaishuollossa asuvien ja avohuollon piirissä olevien lasten ja nuorten määrien jatkuvasta kasvusta. Huostaanotettujen lasten kokonaismäärä Suomessa on kasvanut viime vuosina 2–5 % vuosivauhdilla. Vuosina 2002 ja 2003 huostaanotettujen lasten lukumäärä ylitti 14 000 rajan. Huostassa olevan lapsen asemaan liittyy se, että vain sosiaalilautakunta voi päättää lapsen arkielämän kannalta keskeisistä asioista, kuten lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta ja huostassapidon purkamisesta.

Biologisten perheiden kanssa työskentely koetaan entistä haasteellisemmaksi. Kun lapset on sijoitettu, lasten oma äiti jää usein yksin, ja hän voi jäädä enemmän tai vähemmän ulkopuolelle lastensa arjesta. Tarvitaan uusia malleja niin biologisten kuin sijaisperheiden tukemiseksi. Luonnolliset yhteisöt perheen ympärillä ovat vähentyneet, eikä ole enää esimerkiksi sukulaisia tai naapurin tätejä jakamassa osaltaan hoito- ja kasvatustuuta. Vanhemmilta vaaditaan paljon aikaisempaa voimakkaampaa itsetuntoa ja luottamusta siihen, että he itse tietävät, mikä on heidän lapselleen parasta. Käsitys hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä hämärtyvät erityisesti huostaanottoon liittyvissä kiistatilanteissa.

Vaikka yhteiskunnassamme lasten huostaanotot, myös kiireelliset huostaanotot, ovat lisääntyneet, lapsensa huostaanoton kokeneen vanhemman kokemukset ovat harvoin olleet tutkimuksen kohteina. Aihe on ajankohtainen, ja sitä on käsitelty

tiedotusvälineissä aika ajoin paljonkin (mm. J. P. Roos 2004a ja Sandström 2004). Biologisten vanhempien tukemiseen liittyviä koulutus- tai teemapäiviä on järjestetty toistaiseksi harvakseltaan.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen lapsensa huostaanoton kokeneiden äitien voimaantumista heidän kokemuksenaan. Voimaantumisella (empowerment) tarkoitetaan tutkimuskirjallisuudessa muun muassa oman persoonallisen voimaantumisen kehittämistä, itsensä voimistamista, vahvaa voimaantumista ja vahvan sisäisen voimaantumisen kokemista. (Siitonen 1999.) Tutkimusteemat sisältävät seuraavia aihepiirejä: äitiys, huostaanotto, lapsesta luopumiseen liittyvät erokokemusten vaiheet, äidin ihmissuhdeverkosto ja odotukset ja kokemukset vertaisryhmistä ja muusta saadusta ja koetusta tuesta.

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, mikä voimaantuttaa oman lapsensa huostaanoton kokeneita äitejä. Tarkastelun kohteena olivat äitien omat näkemykset ja kokemukset voimaantumisesta. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla lapsensa huostaanoton kokeneita äitejä, jotka ovat osallistuneet sijoitettujen lasten vanhempien ryhmäprosessiin Naisten talolla tai ovat Naisten talon ja/tai sosiaali- ja terveystalouden tuen piirissä. Naisten talo toimii Jyväskylässä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittamana vuosien 2002-2005 aikana. Toteuttajana on Sininauhaliiton Eevan perhe -projekti. Sininauhaliitto on kristillisten päihdejärjestöjen valtakunnallinen keskusliitto. Naisten talon asiakkaita ovat päihdekuntoutujanaiset ja -äidit sekä heidän lapsensa. Lisäksi talon asiakaskuntaan kuuluvat oman lapsensa huostaanoton kokeneet äidit.

Huostaanotetun lapsen biologiset vanhemmat on sivuutettu lähes kokonaan suomalaisissa tutkimuksissa, eikä heidän mielipiteitään eikä kokemuksiaan ole juuri huomioitu, vaikka he ovat yksi vartenotettava osapuoli huostaanotto-prosessissa. Tutkimuskirjallisuutta lapsen huostaanoton kokeneen äidin voimaantumisesta ei löydy juuri lainkaan, ei suomesta eikä muualtakaan. Suomalaisista tutkijoista Kähkönen (1991) on tutkinut biologisen perheen huomioonottamista lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Vuonna 1994 Kähkönen tarkasteli lapsen huostaanottoa vanhemmuuden murtumisen näkökulmasta. Kähkönen (1991, 1994) mukaan lapsen biologisten

vanhempien huomioonottamiseen ja huostaanoton aiheuttamien tunteiden läpikäymiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Ruotsissa on tutkittu (Hessle 1988; Börjeson & Håkansson 1990) biologisten vanhempien selviytymistä lapsensa huostaanoton jälkeen. Ruotsalaisissa tutkimushankkeissa huostaanottoa tarkasteltiin niin asiakasperheen kuin sosiaalityöntekijän näkökulmasta unohtamatta sijaisperheen roolia. Hesslen (1988) tutkimuksessa seurattiin kahden vuoden ajan perheitä, joista tutkimuksen alkuvaiheessa oli lapset huostaanotettu. Tutkimuksissa on tullut esille hyvin yhteinen näkemys siitä, että vanhemmat jäävät koko lailla yksin – vaille tukea – lapsen muuttaessa sijaisperheeseen.

2. ÄITIYS

Tässä luvussa käsittelen aluksi äitiyden iloja ja taakkoja, äitiyden identiteettiä sekä sen murentumista, äidin väsymistä sekä äidin päihde- ja mielenterveyteen liittyviä kysymyksiä. Tämän luvun aiheet olen valinnut, koska äitiys ja sen murentuminen tai riittävän hyvän äitiyden puuttuminen vaikuttavat lasten huostaanottoon. Äitiys ja päihderiippuvuus tai mielenterveyden ongelmat askarruttavat päätöksentekijöitä silloin, kun on huolta lapsen hyvinvoinnista.

2.1 Äitiyden ”ilotaakka”

Äitiyden on perinteisesti ajateltu olevan naisen pääasiallinen elämäntehtävä. Se on tehtävä, joka saadaan biologisesti säädellyn tapahtuman välityksellä ja jota ei voi jättää (Eliasson & Carlsson 1993, 129). Seuratessaan oman lapsensa kehitystä vastasyntyneen lapsen äidillä (ja isällä) on tilaisuus työstää ja muokata oman minuutensa syvimpiä kerroksia (Vuorinen 1998, 250).

Äitiyttä voidaan tarkastella historiallisesti ja kulttuurillisesti muuttavana suhteena, missä yksilö hoivaa ja hoitaa toista. Äitinä toimiminen tapahtuu aina jossakin tietyssä sosiaalisessa ympäristössä, kontekstissa, johon vaikuttavat sekä materiaaliset että henkiset voimavarat ja rajoitukset. Yhteiskunnassa äitiyden merkitys vaihtelee kulttuureittain ja ajan mukaan (Sulkunen 1987; Jokinen, 1996; Vuori, 2001).

Törrösen (1998, 18) mukaan kulttuurimme on tuottanut kuvan äitiydestä, madonnasta, onnellisesta ja erityisesti tasapainoisesta äidin ja lapsen yhdessäolosta. Tämä kuva kertoo jostakin hyvästä, myönteisestä ja kauniista. Sana vauva tai sylilapsi, herättää useimmissa hellyttäviä ajatuksia. Latva-Hoiska (2002, 47–48) on selvittänyt tutkimuksessaan millainen äitikuva välittyy vuoden 2000 naistenlehdissä. Tutkimusaineistona hän käytti vuoden 2000 Anna ja Me Naiset –nimisten lehtien 35 äitiyttä käsitteleviä artikkeleita. Lehtikirjoitusten mukaan äitiys on elämän onnellista aikaa. Lapset tuovat elämään värikyyttä ja ovat kaikkiaan elämän ilon ja energian lähde. Vuoren (2001; 2003) mukaan äitiys sisältää sekä iloja ja nautintoja, mutta myös paljon vastuutta, ristiriitoja ja vaikeuksia.

Traditionaalisessa yhteiskunnassa äitiys oli yksi tiukimpia sosiaalisia rooleja, jolloin perhe- ja lähiyhteisön sosiaalinen kontrolli esti esimerkiksi äitien päihteiden käytön. Sosiaalinen verkosto ja sen odotukset vaikuttivat muutekin äidin käyttäytymiseen perhe- ja lähiympäristössä. Äitien ja lasten hyvinvointi samaistettiin silloisessa hyvinvointipolitiikassa ja arkiajattelussa toisiinsa (Sulkunen & Alapuro 1987; Andersson 2001, 34). Nyky-yhteiskunnassa äitiys on hyvin vaativaa mutta yksinäistä työtä. Äitiys ei enää kuitenkaan keskity ainoastaan ydinperheisiin, vaan monenlaiset perhemuodot ovat yleisesti ja laillisesti hyväksytyjä (Gerris 1994, 145; Hurme 1995, 139-156; Hirsjärvi, Laurinen & tutkijaryhmä 1998, 15; Andersson 2001, 34). Suuria odotuksia kohdistetaan nykyään myös mieheen ja/tai lapsen isään. Yhteiskunnassa ja tutkimuskirjallisuudessa isyyskeskustelua käydään yhä enenevässä määrin (Furman 1993; Huttunen 1994; 1998; 2001; Juvakka & Viljamaa 2002).

Äitiyttä tarkasteltaessa voidaan puhua sellaisista käsitteistä kuin äitiyden instituutio ja äitiyden ideologia (Hirsjärvi ym.1998, 19–20; Latva-Hoiska, 2002, 13–15). Yhteiskunnallisena instituutiona äitiys säätelee ja määrittelee merkittävästi naisten asemaa yhteiskunnassamme. Tämä merkitsee sitä, että lapset pitää synnyttää ja hoitaa yleisesti hyväksytyllä tavalla. Äitiyden ideologialla tarkoitetaan ”keksittyä äitiyttä” sitä, että äitiys muotoutuu sosiaalisesti, taloudellisesti ja poliittisesti. Ideologisesta näkökulmasta katsottuna äitiys kiinnittyy läheisesti sukupuoli- ja perheideologioihin sekä vallitsevaan äitimyyttiin. Äitimyytillä tarkoitetaan yhteiskunnassamme vallitsevaa ihanteellista käsitystä siitä, millaista äitiyden tulee olla. Toisaalta äitiys on rooli, jossa on valtava vastuu, mutta vähän esiharjoittelua ja epäselvät hyvän käytännön normit. (Andersson 2001, 34–35, Vuori, 2001, 125–127, 358–359.)

Nainen saa äitinä aikuisen aseman ja sosiaalisen identiteetin. Äidin hyvä huolenpito merkitsee nykyään huomattavasti enemmän kuin vain ehjiin ja puhtaisiin vaatteisiin puettuja terveitä lapsia. Ennen kaikkea äidin vastuulla on lasten psyykkinen hyvinvointi, heidän oikeutensa onnelliseen lapsuuteen. Äitiyteen liittyy myös ristiriitoja, joita nainen itse henkilökohtaisesti kokee ja joita syntyy yhteiskunnan asettaessa naisten elämälle tiettyjä odotuksia. (Eliasson & Carlsson, 1993, 129–132.) Mikäli lapsen perustarpeet ja turvallisuus järkkyy, sosiaaliviranomaisilla on oikeus ja velvollisuus puuttua perheen tilanteeseen (Lastensuojelulaki, LSL 16§).

2.2 Äidin identiteetti ja sen murentuminen

Identiteetti on jokaiselle henkilökohtaista, eikä sitä voida määritellä hallinnollisilla määräyksillä (Niemelä 2002). Ulkopuolisen on vaikea määritellä toisen identiteettiä, sillä arvovalinnoilla on merkittävä paino identiteetin etsimisessä ja muodostumisessa. Niemelän (2002, 81) mukaan identiteetin kehittymiselle ja luomiselle pitäisi aina pystyä luomaan parhaimmat mahdollisuudet. Tärkeintä hänen mukaansa on se, että jokaiselle löytyisi sellaisia alueita tai edes yksi sellainen alue, jossa hän voisi identifioitua arvokkaana ihmisenä.

Kehityopsykologisesti tarkasteltuna identiteetin muodostaminen on nuoruusikää koskeva kehitystehtävä, vaikka identiteetin ja minuuden keskeisten sisältöjen kehittyminen alkaa jo lapsuudessa (Vuorinen 1998, 198). Eriksonin (1968; ks. Vuorinen 1998, 188) vaiheteorian mukaisesti nuori saavuttaa tällöin eheän identiteetin, sopusoinnun sisäisen minän kanssa. Vaiheteoriassa jokainen elämänkaaren kahdeksasta vaiheesta sisältää psykososiaalisen kehitystehtävän, josta onnistuneesti suoriutuminen mahdollistaa minän kehittymisen jatkumisen ja tuottaa uusia voimia.

Ihminen pyrkii löytämään ja säilyttämään eheän minäkokemuksen. Minäkuvaan vaikuttavat niin yksilölliset, kulttuuriset kuin sosiaaliset tekijät. Se syntyy ja kehittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja yksilön omissa sisäisissä prosesseissa. (Niemelä 2002, 77.) Kirjallisuudessa käytetään identiteetin käsitettä runsaasti ja tällöin korostuvat erityisesti ne minän alueet, jotka viittaavat sosiaalisiin rooleihin ja statuksiin (Vuorinen 1998, 208). Tällaisia ovat esimerkiksi kansallis-, ammatti-, ryhmä- ja sukupuoli-identiteetti. Juuri identiteetin sosiaaliset sisällöt sitovat yksilöitä ulkoiseen ympäristöönsä. Äitiys on tällainen naisen sosiaalinen rooli, jolla on merkittävä osuus naisen minäkuvan kehittämisessä. Äidin identiteetin jäsentymiseen vaikuttavat kulttuuri, jossa äiti elää, ympäristö ja sen odotukset sekä äitimyytti. Baumanin (1996) mukaan minän luomisen prosessi on jatkuvaa. Ihminen rakentaa ja jäsentää koko ajan identiteettiään suhteessa itseensä ja ympäristöönsä.

Äidiksi synnyttään lapsen kanssa. Syntymän jälkeen vauva aistii, millainen äiti hänellä on. Syntyneessä tilanteessa kaksi uutta ihmistä kohtaavat. Äiti alkaa herkistyä ja reagoida tarvittaessa vauvan viesteihin. Äidin herkkyyys on kykyä kaikkeen tähän

huomioiden lapsen ikä ja kehitystason. Rakkauden antaminen vauvalle ja lapselle saattaa häiriintyä, jos äidillä on paljon muita huolia, kuten taloushuolia tai yksinäisyyttä (Holopainen 1998, 97–98; Finni 2001, 75–76; Rautiainen 2001, 18).

Äitiyden murtumisen ja identiteetin haurastumisen taustalla voi olla niin yksilöllisiä kuin ympäristöllisiä tekijöitä. Sosiaaliset paineet, arjesta selviytyminen tai lasten kasvatustehtävästä suoriutuminen voivat olla niin suuria haasteita, ettei äiti niissä kestä. Toisaalta sisäinen eripura, ristiriita itsensä kanssa, voi aiheuttaa myös minuuden särkyamisen. Koska ympäristölliset seikat vaikuttavat identiteetin muodostumiseen, niin ne pystyvät myös murentamaan sitä. Identiteetin särkyminen määritellään masennustilaksi, depressioksi, mikä voi vaihdella vaikeudeltaan ja voimakkuudeltaan. (Eliasson & Carlsson 1993; Holopainen 1998; Andersson 2001; Rautiainen 2001.)

Psykologisesti tarkasteltuna naiset kokevat selviytymisen lapsen kasvatustehtävästä tärkeämpänä kuin miehet. Naisten identiteettiä ei sidota työhön ja muuhun kodin ulkopuoliseen tehtävään samalla tavoin, kuten tehdään miesten kohdalla. (Eliasson & Carlsson 1989, 133; Heiskanen 2002.) Siten lasten kasvatusongelmissa naiset kokevat tilanteen paljon miehiä uhkaavammaksi. Äidin identiteetti on vaarassa murentua, jos lapsista ja perheestä tulee äidille hänen tärkein elämäntehtävänsä, kun ristiriidat perheessä suurentuvat. Naisella ei ole tällaisessa tilanteessa mitään muuta aluetta, jossa hänen panostaan ja osaamistaan kunnioitettaisiin ja arvostettaisiin. (Eliasson & Carlsson 1989, 133.)

Törrönen (1998, 20) väittää, että äidin mahti on pelottava, sietämätön ja kaksinainen. Äidin valta lapseen on kiistaton niin hyvässä kuin pahassakin. Äitiyden kuva on väistämättä jollain lailla polarisoitunut kertoen äitiyden kaksinaisuudesta. Kulttuurien ja uskontojen kuvassa nämä äitiyden ääripäät ovat kaksinaiset, kahteen eri kuvaan sijoitetut. Paha ja hyvä eivät mahdu samaan hahmoon, (vai mahtuvatko?). (Ks. myös Jokinen, 1996; Vuori, 2001.) Lastensuojelutyössä kyse hyvästä ja pahasta äidistä nousee eittämättä esille ja siihen on otettava kantaa. Se ei jää vain teoreettiseksi tai akateemiseksi kysymykseksi. Kun vanhempien voimavarat ovat vähäiset ja lapsista ei jakseta huolehtia, on pakko arvioida tilanne ja tehdä päätöksiä, joskus kiireellisesti ja vasten vanhempien tahtoa. Yhteiskunnassa vallalla olevat uskomukset vaikuttavat myös

lastensuojeluun ja muiden sosiaali- ja terveystieteiden näkemyksiin ja käytäntöihin.

Riitta Granfelt (1998, 35) on tutkinut naisten kodittomuutta. Hän haastatteli tutkimuksessaan 21 koditonta, pääasiassa asuntoloissa asuvaa naista. Granfelt (1998, 117) on tutkimuksessa tuonut esille äitiyden särkyneisyyttä. Hänen tutkimukseensa osallistuneiden naisten kertomuksissa erityisesti äitiys tuli esiin elämäalueena, jolla epäonnistuminen oli traumaattista ja itsearvostusta särkevää. Äitiydessä epäonnistuminen uhkaa naisidentiteetin perustoja ja siten ihmisarvoa. Jokisen (1996, 54–62) mukaan äitiyttä pidetään naisen kypsyyden ja normaaliuden mittana, siinä ei saa epäonnistua. Yhä elää myytti, joka mukaan ollakseen naiseuden mittapuut täyttävä, naisen on haluttava lapsia ja oltava hyvä äiti.

Granfelt (1998, 122) perustelee ilmaisua särkyneet äitiys sillä, että lapsesta luopuminen esitetään kodittomien naisten kertomuksissa murhenäytelmänä, joka liittyy myös muihin menetyksiin ja on näin ollen kaukana vapaaehtoisesta valinnasta. Kodittomien naisten äitiyttä voi nimittää jaetuksi, särkyneeksi tai erilaiseksi äitiydeksi. Granfelt kirjoittaa myös marginaalisesta äitiydestä, koska naiset ovat vaikean elämäntilanteensa takia joutuneet luopumaan mahdollisuudesta elää oman lapsensa kanssa. Äitiys voi silti olla läheinen ja rakas, vaikka lapsi ei asuisikaan äidin luona. Sinkkosen (2001) mukaan ei pidä väheksyä eikä aliarvioida lapsen ja äidin/vanhemman biologisen siteen voimaa. Lasten ja vanhempien yhteydenpitoa täytyy tukea silloin, kun se on mahdollista.

2.3 Äidin väsyminen, päihderiippuvuus ja mielenterveys

Äiti voi myös väsyä. Jokinen (1996) on analysoinut pienten lasten äitien itserepresentaatioita, joiden avulla hän on jäljittänyt äitien omia kokemuksia äitiydestään sekä äitiyden tuntemuksia. Yleisimmäksi ja yhteisimmäksi tunnoksi osoittautui väsymys. Valtaosa esiintyneistä tuntemuksista olivat sellaisia, joita yleisesti pidetään negatiivisina, kuten pelko, huono omatunto, uupumus, ahdistus ja tuska, ja jotka eivät kuulu onnelliseen ja nautittavaan elämään. Toisaalta myös yksinäisyys, väsyminen ja itkeminen liitetään negatiivisiin tuntemuksiin, joita Jokisen (1996, 26) analysoimissa teksteissä esiintyi paljon.

Naisten työpaikkapuheita tutkiessaan Honkasalo (1989; ks. Jokinen 1996, 30) huomasi ykkösoireeksi väsymisen. Erityisesti pienten lasten äidit kokivat väsyvänsä. Väsymys liitettiin myös muita oireita useammin johonkin toiseen tuntoon, kuten kipuun, stressiin ja unihäiriöihin. Väsyminen ja siitä puhuminen kuuluvat Honkasalon mukaan yhteisyyden kokemiseen. Toisaalta Honkasalo toteaa, että koska väsymys on sallittua ja yleistä, sitä saatetaan käyttää myös peitenimenä omalle masennukselle tai omien pelkojen ja epävarmuuden tunteille. Toisaalta masennuksesta puhuminen on nykyään myös hyväksyttävää ja yleinen keskustelu masennuksesta on lisääntynyt.

Väsyminen on Jokisen (1996, 30) mukaan hyvin monipuolinen tuntemus. Se voi olla ruumiillista, kokonaisvaltaista tai sen avulla voi jäsentää aikaa ja paikantaa tilaa. Jokisen (1996) tutkimusaineistosta käy myös ilmi, että monet väsyneet äidit viittaavat yksinäisyyteen ja pelkoon olla yksin. Lapsi ja ainakin silloin tällöin aikuinenkin tarvitsee lämmintä ja hyväksyvää vuorovaikutusta. Erityisesti pienten lasten äidit tarvitsevat turvallista ja läheistä verkostoa ympärilleen. Jokinen (1996, 39–40) väittääkin, että juuri silloin, kun lapset ovat pieniä, suomalainen nainen on enemmän yksin - vailla muiden aikuisten seuraa - kuin todennäköisesti milloinkaan muulloin elämänsä aikana.

Äidin päihderiippuvuus on suhteellisen nuori sosiaalinen ongelma, jos ajatellaan asiaa tieteellisestä tai ammatillisesta näkökulmasta. Tästä on Suomessa keskusteltu 1980-luvun alusta alkaen, ensimmäisten lääketieteellisten sikiövauriohavaintojen tullessa julkiseen keskusteluun. Päihderiippuvuudesta kärsivällä äidillä on kaksinkertainen yksinäisyyden ja eristäytymisen riski, sillä naisten päihdeongelma itsessään tuottaa sosiaalista häpeää ja johtaa eristäytymiseen. Äitien päihdeongelman konstruointia voi verrata muihin suomalaisen äitiyspolitiikan lähihistoriasta löytyviin äidin ja syntyvän lapsen terveyttä uhkaaviin kansanterveydellisiin ongelmiin, jotka ovat askarruttaneet sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita. Yksi vaikeimmista syntyvän lapsen terveyttä uhkaavista riskeistä oli 1930-luvulla kuppatauti. Toinen kansanterveydellinen ja äitiyspoliittinen huoli oli laittomien aborttien suuri määrä 1950–60-luvuilla. Äidit saattoivat esim. alkoholin avulla keskeyttää raskautensa, jos eivät saaneet siihen lääkärin apua. (Andersson 2001, 33, 36.)

Ympäristön asenteista huolimatta päihdehaitoista kärsivät äidit ovat odotuksissaan ja toiveissaan kuten muutitkin äidit. Toisaalta päihderiippuvaisia äitejä pidetään poikkeavina ja täysin erilaisina äiteinä. Heillä voi kuitenkin olla hyvin ihanteellinen kuva siitä, minkälainen on hyvä äiti. Käytännössä päihdehaitoista kärsivien naisten edellytykset toteuttaa itselleen asettamia tavoitteita eivät useinkaan riitä. Useimmilla loppuu kärsivällisyys lasten tarpeiden edessä. Päihderiippuvuus näkyy lapsen hoidossa usein äidin kärsivällisyyden puutteena. Kun vauva itkee, häneen suhtaudutaan kiukkuisesti. Äiti voi tulkita lapsen itkun, hädän ja tarpeet tahalliseksi kiusanteoksi, joka kohdistuu äitiin. Vaikka äiti antaa lapsen odottaa, eikä vastaa tarpeisiin, hän voi kokea lapsen kohtelevan itseään huonosti. Kun asiat eivät suju, pettymys on liian suuri. (Holopainen 1998, 35, 37.)

Pertunkari (1994, 7, 33) on tutkinut Tampereen A-klinikan Katkaisuhuolto- ja kuntoutuslaitoksen naisasiakkaita, haastatteleamalla järjestyksessä määrätyn ajanjakson kuluessa hoitoon tulleet naiset. Tutkimuksessa oli mukana yhdeksän naisasiakasta. Tutkimustulosten mukaan äitiys pitää naisia pystyssä. Tuloksissa tuli esille myös lapsensa huostaanoton kautta menettäneiden äitien naiseuden identiteetin murentuminen. Äitiys on niin tärkeällä sijalla naisen elämässä, että lapsensa menettäminen vie pohjan pois koko naiseudelta. Päihteitä haitallisesti käyttävälle äidille lapset aiheuttavat eniten syyllisyydentunteita ja tuottavat tuskaa. Samalla he tuovat vastuuta ja iloa. (Holopainen 1998, 37.) Lapset eivät kuitenkaan ole syyllisiä äidin pahaan oloon, eikä heitä saa syyllistää äidin elämäntilanteesta.

Alkoholi- ja huumeriippuvaisten äitien on todettu poikkeuksellisen usein kokeneen jo lapsuuden perheessään emotionaalista turvattomuutta ja vaikeita elämäntapahtumia: vanhemman tai erityisesti äidin päihdeongelma, fyysistä tai seksuaalista pahoinpitelyä ja runsaasti vanhempien avointa riitelyä. Nykytilanteessa suhteet lähisukulaisiin ovat ristiriitaiset tai loppuneet kokonaan. Suurin osa äideistä elää yksinhuoltajina tai löyhissä parisuhteissa, jossa kumppanilla on vaikea päihderiippuvuus, psyykkisiä ongelmia, taloudellisia vaikeuksia ja työttömyyttä. Vaikka puolison tuki yleensä toimii yksilöä suojaavana tekijänä vaikeissa tilanteissa, päihdeongelmaisen äidin tilanne on toisenlainen, tiivis suhde päihdeongelmaiseen mieheen usein vaikeuttaa äidin selviytymistä. Äidin on nähty tällaisessa tilanteessa

herkästi eristäytyvän kaikista sosiaalisista yhteyksistä, mikä on lasten kannalta vakava tilanne. (Savonlahti & Pajulo 2001, 137-138.)

Päihdeongelmaisen äidin vanhemmuutta ja vauvaa koskevat odotukset saattavat olla epärealistisen ihanteelliset. Ilon ja onnen kokemisen sijasta äiti voi kärsiä masennuksesta ja uupumuksesta. Vauva voi olla esim. vieroitusoireiden tai muun sairauden takia vaikea hoidettava ja äiti saattaa kokea paineita vauvan hoidosta. Mikäli todellisuus ei vastaakaan kuvitelmia, äidin päihdeongelma voi pahentua entisestään. Jos päihitteettömyys ja vanhemmuus ovat äidille liian suuri tehtävä, tilanteeseen on puututtava nopeasti. Äidille tai vanhemmille voidaan suositella luopumista lapsesta, mikäli lapsen etu niin vaatii. (Sutinen, Mattila, Sinnemäki & Syysmeri 2000, 178.) Ne alkoholisoituneet ja asunnottomat äidit, jotka eivät elä lastensa kanssa ja jotka pitävät yhtyettä lapsiinsa, voivat kokea vanhemmuutensa tärkeänä ulottuvuutena ja jopa voimavarana. Vaikka lapset olisikin otettu huostaan, voi äitiys jollain tavoin olla osa naisen identiteettiä. (Granfelt, 1998, 123, 127.)

Naisten elämänkaaressa masennustilat liittyvät usein siinä tapahtuviin suuriin muutoksiin, kehityskriiseihin ja siirtymiin. Tällaisia on esimerkiksi esikoisen raskaus ja syntymä. (Hyvärinen 2001, 125–129.) Masentunutta ihmistä luonnehditaan usein passiiviseksi, alakuloiseksi, syyllisyyttä ja häpeää tuntevaksi (Bonde & Johansson 1986, 88). Nämä piirteet liitetään myös perinteiseen naisenrooliin ja siten myös äitiyteen (Eliasson & Carlsson 1989, 149). Masennuksen keskeisimpiin oireisiin kuuluu myös uupumus, tunne psyykkisten voimavarojen puuttumisesta (Takala & Joensuu 2000, 791).

Äitien kokema psyykinen oirehdinta voi olla synnytyksen jälkeistä masennusta tai äidille on voinut kertyä univelkaa, väsymystä tai lapsen hoito- ja kasvatustuun liittyviä kysymyksiä. Pienten lasten hoito vaatii paljon ja äiti voi sen vuoksi väsyä, kokea avuttomuutta, epävarmuutta, huonouden tunnetta, hermostuneisuutta, pelkoa ja ahdistuneisuutta tai hän voi toivoa itselleen kuolemaa. Naisia rasittaa myös myytti hyvästä äidistä, ja moni uupuu yrittäessään täyttää sen vaatimuksia. (Niemi, 1997, 32; Hyvärinen 2001, 127.) Pienten lasten äitein väsymys ja voimien ääri rajoilla eläminen voi tuoda mieleen ajatuksen vauvan antamisesta pois. Seurauksena voi olla valtava syyllisyys. Tämä luonnollisesti vaikuttaa mielenterveyteen

sekä yksilön hyvin- ja pahoinvointiin. Vauva ja lapset rajoittavat äidin elämää ja lapsen hoito vaatii oman osansa äidin mielenmaailmasta, ajankäytöstä ja voimavaroista. Masennusta voi olla vaikea myös masentuneen itsensä tunnistaa tai tunnustaa. (Niemi, 1997, 17–18, 32.)

Masennuksen taustalla voi olla merkittävä hormonitoiminnan muuttuminen, mutta myös pienten lasten äitien perheoloilla ja hänen sosiaalisella tilanteella on merkitystä (Eliasson & Carlsson 1989, 150). Huonot tai epävarmat perheolot ja sosiaalisen verkoston puuttuminen voivat altistaa äitejä masennukseen tai psyykkiseen huonovointisuuteen.

3. LAPSEN HUOSTAANOTTO

Huostaanotot ovat Suomessa kasvaneet viimeisten vuosien aikana. Aiheesta on käyty vilkasta keskustelua julkisuudessa. Viranomaiset ja muut toimijat ovat nostaneet syystäkin toisistaan poikkeavia näkökulmia esille. J. P. Roos on muun muassa kritisoinut sitä, että koko perheeseen kohdistuvia positiivisia toimia ei ole riittävästi tarjolla. Hänen mukaansa perheet kokevat sosiaalityöntekijät enemmänkin uhkatekijöiksi kuin käytännön tuen tarjoajiksi. (Roos 2004b; ks. myös Saurama 2002.)

Vuonna 2003 oli lastensuojelun avohuollon piirissä 56 379 lasta ja nuorta (Taulukko 1 sivu 20) ja kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 14 393 lasta ja nuorta. Edellisestä vuodesta sijoitettujen määrä kasvoi 228 lapsella ja nuorella. Suomessa sijoitettujen lasten kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2–5 % vuosivauhdilla. Kasvuvauhti hidastui kuitenkin vuonna 2003 ollen edellisestä vuodesta 1,6 %. (Stakes tilastotiedote 17/2004.) Lastensuojeluasiakkaisiin kuuluu siis koko lailla iso joukko perheitä ja ihmisiä

Tässä luvussa käsittelen lapsen huostaanottokäytäntöjä Suomessa sekä itse huostaanottoprosessia. Selvittelen lyhyesti lapsen huoltoon liittyvät keskeiset käsitteet. Vaikka Suomessa ei tilastoida valtakunnallisesti lasten huostaanottoperusteita, esittelen pääpiirteittäin Kähkösen (1994) ja Hakoman (2003) tutkimuksissa sekä Helsingin kaupungissa tehdyssä selvityksessä esitettyjä huostaanoton syitä. Viimeisessä alaluvussa käyn läpi lapsesta luopumisen ja eroamisen vanhemman kriisinä sekä yleisempiä vanhemman lapsesta luopumisen reaktiota.

3.1 Lasten huostaanotot Suomessa

Huostaanotto merkitsee lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä yhteiskunnan (kunnan sosiaalilautakunnan) toimesta (Stakes tilastotiedote 17/2004). Lapsella tarkoitetaan lastensuojelulain (3 §) mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Nuorella tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 21 vuotta. (Stakes tilastotiedote 17/2004.)

Huostaanotto voi perustua osapuolten suostumukseen, jolloin huoltajuus säilyy vanhemmilla, mutta sosiaalilautakunta saa päättää lapsen olinpaikasta ja tarvittaessa tietyistä rajoituksistakin (Sinkkonen, 2001, 161; Rätty, 2004, 104). Lasten huostaanotosta säädetään lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki 1983/683 16 §). Sosiaalilautakunnan velvollisuus on ottaa lapset huostaan ja toimenpiteisiin täytyy ryhtyä seuraavien seikkojen perusteella:

- 1) jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos lapsi vaarantaa itse vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai käyttäytymällä muulla rinnastettavalla käyttäytymisellään ja
- 2) jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia, mahdollisia, tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja
- 3) jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaisia.

Lapsi voidaan ottaa sosiaalilautakunnan huostaan asianosaisten suostumuksella (LSL 16§) tai tahdonvastaisesti. (LSL 17§). Vuodesta 1990 alkaen *tahdonvastainen huostaanotto* on tullut kysymykseen, kun 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottoa. (Stakes tilastotiedote 17/2004.) Huostaanotto voi tapahtua myös kiireellisesti, jolloin sen perusteena on lapsen välitön vaaratilanne. Huostassa olevan lapsen asemaan liittyy se, että vain sosiaalilautakunta voi päättää lapsen tavanomaisen elämän kannalta keskeisiä asioita, kuten lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta, huostassapidon purkamisesta jne. (Lastensuojelulaki 1983/683.) Huostaanoton jälkeen lapsi useimmiten sijoitetaan ensin lastenkotiin ja sieltä edelleen perhehoitoon. Lapselle parhaasta hoitopaikasta päättää sosiaalilautakunta. Sijaisvanhempien valinnassa on kuitenkin tärkeää löytää perhe, joka vastaa sijoitettavan lapsen tarpeita. Perheisiin sijoitetut lapset kasvavat usein aikuisiksi sijaiskodissaan. (Kähkönen 1991, 49-51; Viitala, 2001, 16.)

Sijaishuolto tarkoittaa huostaanotetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona tai laitoshoidon tavalla tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti myös omaan kotiin tai toisen vanhemman tai huoltajan luo. Helmisen (1998, 47) mukaan termiä sijaishuolto voidaan myös käyttää sosiaalilautakunnan

huostaanottaman lapsen hoidosta. Sosiaalilautakunnan velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen on säädetty perustumaan kokonaisvaltaiseen lapsen olosuhteiden ja tilanteen arviointiin. (Kähkönen 1991, 26.) *Perhehoito* järjestetään kirjallisen sopimuksen perusteella sosiaalilautakunnan tehtävään hyväksymässä sopivassa perheessä. *Laitoshuolto* tarkoittaa lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lastenkodissa, nuorisokodissa, koulukodissa tai muussa näihin rinnastettavassa lastensuojelulaitoksessa. (Stakes tilastotiedote 17/2004.)

Kun puhutaan *sijoitetuista lapsista*, tarkoitetaan sosiaalilautakunnan päätöksellä kodin ulkopuolelle joko avohuollon tukitoimena huostaanotettuna tai jälkihuoltona sijoitettuja lapsia ja nuoria. *Avohuollon tukitoimet* käsittävät lapsen tai nuoren tukiasumisen, toimeentulon, koulunkäynnin ja harrastustoiminnan turvaamisen sekä muut tarpeen vaatimat tukitoimet, kuten päivähoiton järjestäminen tai perheen tukeminen. Avohuollon tukitoimiin kuuluu myös perheen kuntoutus. (Puonti, Saarnio, Hujala 2004, 356; LsL 13 §.) Tukihenkilön tai tukiperheen järjestäminen lapselle tai nuorelle on eräs avohuollon tukitoimimuoto (Taskinen 1999, 13). *Jälkihuolto* sisältää sosiaalilautakunnan tukitoimet sijaishuollon päättymisen jälkeen. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy kun nuori täyttää 21 vuotta. (Stakes tilastotiedote 17/2004.)

Läheisneuvonpito on strukturoitu sosiaalityön menettelytapa, jossa asiakas ja hänen läheisverkostonsa tulevat uudella tavalla osallisiksi oman tilanteensa arvioinnin ja päätöksenteon prosessissa. Keskeistä menetelmässä on, että asiakas saa yhdessä läheistensä kanssa mahdollisuuden tilanteen ratkaisuun omista tarpeistaan ja voimavaroistaan lähtien, kuitenkin oikeutettuna tarvitsemaansa viranomaisverkoston tukeen. Neuvonpito on siis nimensä mukainen, asiakaan läheiset kutsutaan etsimään ratkaisua lapsen asiassa. (Heino, 2003, 9.)

Huoltosuunnitelma on toimintasuunnitelma, jonka laatimista lastensuojelulaki (5.8.1983 / 683; 11 §) edellyttää lastensuojelutyötä tehtäessä aina, kun kyse ei ole vain tilapäisestä neuvonnasta ja ohjauksesta. Lastensuojeluasetuksen (16.12.1983 / 1010; 4§) mukaan huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä asianomaisten kanssa ja siihen kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä keinot ja arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan.

Huostaanoton aikana sosiaalilautakunta voi rajoittaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa ja tavata heitä. Mikäli sosiaalilautakunnan ja vanhempien välillä syntyy vähäisintäkään erimielisyyttä tapaamisista tai yhteydenpidosta, on asiasta tehtävä yhteydenpitoa koskeva valituskelpoinen päätös. Lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa ja hänelle läheisiin on pidettävä lapselle kuuluvana oikeutena. Tätä oikeutta voidaan rajoittaa vain lailla säädetyillä perusteilla. (Sinkkonen 2001; Rätty, 2004, 104.) Lastensuojelun pääperiaatteiden mukaan lapsen huoltajia – yleensä vanhempia – on kuultava lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvissä asioissa. Lapsen huoltajilla on oikeus hakea muutosta lasta koskeviin päätöksiin, elleivät he hyväksy niitä. (Taskinen 1999, 8.)

3.2 Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset

Sijoituskokemukset koskettavat varsin suurta joukkoa, vanhempia, lapsia ja heidän läheisiään sekä sosiaalityöntekijöitä ja sijaishuollon henkilöitä. Olipa lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen syy mikä tahansa, aiheuttaa se voimakkaan kriisin lapsen ja vanhemman elämässä. Tukea tarvitsevat suurella muutostilanteessa niin lapset kuin vanhemmatkin. (Kujala, 2003, 6, 11.) Huostaanottotilanne on tapahtuma, jossa perheen käsitys todellisuudesta joutuu ristiriitaan sosiaaliviranomaisten käsityksen kanssa (Roos 2004b, 5).

Kun lastensuojeluperheissä vanhemmuus ei toteudu riittävän hyvin, päädytään huostaanottoon, toisaalta huostaanotto voi tapahtua myös lapsesta tai nuoresta johtuvista syistä. Lain mukaan hoidon tavoitteena on palautus kotiin, ellei lapsen etu vaadi huostaanoton jatkamista. (Taskinen, 1999; Saurama, 2002; Laurila, 2003, 36–37.) Lastensuojelussa lapsen näkökulman rinnalla korostetaan perhekeskeistä työskentelytapaa, joka kuitenkin saatetaan tulkita pääasiassa vanhempien kanssa työskentelyksi. Näiden kahden näkemyksen yhteensovittaminen on usein ristiriitaista, ja sitä pidetäänkin keskeisenä käytännön lastensuojelutyön ongelmana. (Mäenpää & Törrönen, 1996, 12.)

Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten lukumäärä on viimeisten vuosien kuluessa kasvanut. Vuonna 1995 kodin ulkopuolelle, perhehoitoon tai laitoshuoltoon oli sijoitettu yhteensä 10 697 lasta, kun vastaavasti vuonna 2003

kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli 14 392 lasta ja nuorta. Vuonna 2003 oli lastensuojelun avohuollon piirissä 56 379 lasta ja nuorta. Avohuollon piirissä olleiden lasten ja nuorten määrä on viime vuosina kasvanut voimakkaasti, vuotta 2001 lukuun ottamatta. Tilastotiedote perustuu kuntien Stakesille ilmoittamiin lastensuojelutilastoihin. Viimeisimmän sijoitustiedon mukaan vuonna 2003 huostaan otettuja lapsia oli 8 325. Huostaanotettujen lasten ja nuorten lukumäärä on myös kasvanut 1–6 prosentin vuosivauhtia. (Stakes tilastotiedote 17/2004.)

TAULUKKO 1. Vuosina 1995–2003 kodin ulkopuolelle sijoitetut, sekä kyseisenä vuonna huostaanotetut ja avohuollon piirissä olevat lapset ja nuoret (Tilastotiedote 17/2004. Stakes)

Vuosi	Perhehoito	Laitos ja muu huolto	Yhteensä	Huostaanotetut	Avohuollon piirissä lapsia ja nuoria
1995	5 318	5 379	10 697	6 478	30 686
1996	5 440	5 684	11 124	6 474	33 269
1997	5 622	6 142	11 764	6 803	35 809
1998	5 591	6 419	12 010	6 778	39 666
1999	5 681	6 543	12 224	6 802	43 679
2000	5 833	7 002	12 835	7 290	49 351
2001	5 995	7 458	13 453	7 396	49 610
2002	5 923	8 241	14 164	7 911	54 384
2003	5 751	8 641	14 393	8 325	56 379

3.3 Huostaanoton syitä

Suomessa ei tilastoida valtakunnallisesti lasten huostaanottojen perusteita (VTT, erikoistutkija Heino, henkilökohtainen tiedonanto 25.4.04). Helsingin kaupungin perhehoitotoimisto on kartoittanut vuosina 1987 ja 1997 perhehoitotoimiston sosiaalityöntekijöiden asiakkaana olevat lapset ja nuoret. Kyselyssä oli mukana 692 sosiaalityöntekijää. Helsingin kaupungin perhehoitotoimisto selvitti, onko kymmenessä vuodessa tapahtunut olennaisia muutoksia perhehoitolasten ja perheiden tilanteessa. Huostaanoton syyt olivat pysyneet selvityksen mukaan lähes samoina. Vuoden 1987 tutkimuksessa kysyttiin huostaanoton päälimmäisiä syitä, joka silloin oli vanhempien päihteiden käyttö 25 %:la tutkituista. Seuraavaksi yleisin oli lapsen hoidon laiminlyönti 17 %. Selvityksessä todetaan, että päihteiden käyttö on kymmenessä vuodessa vain

lisääntynyt huostaanoton syynä, kuten yleisestikin naisten päihteiden käyttö. (Mikkonen, 1997.)

Kähkösen (1994, 93) tutkimuksessa huostaanoton perusteissa mainittuja tekijöitä olivat vanhemman alkoholiongelmat, lapsen puutteellinen hoito, vanhemman psyykkiset ongelmat, parisuhderistiriidat, selkiintymätön elämäntilanne, voimavarojen vähyys, perheväkivalta, vanhemman suhde lapseen, vanhempien elämäntavat, vanhemman vastuuttomuus, vanhemman itsetuhoinen käyttäytyminen, kasvatuseräpäisyydet ja inestiepäilyt. Hakoma (2003, 6, 77) on tutkinut huostaanotettujen lasten taustamuuttujia sosiaalilaitakunnan pöytäkirjojen perusteella yhdestä teollistuneesta 11 000 asukkaan maalaiskunnassa. Hänen tutkimuksessaan lasten huostaanottojen suurimmat tekijät olivat myös vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmat.

Hakoman (2003) tutkimuksen kysymykset koskivat huostaanotettujen lasten ja hänen huoltajiensa yleisiä taustatekijöitä, huostaanotetun lapsen sukupuolta, ikää, perheen huoltajien lukumäärää, ammattiasemaa, perheen asuinympäristöä ja sisarusten lukumäärää. Tutkimuksessa selvitettiin huostaanottoon johtaneita syitä, kuten päihde- ja/tai mielenterveysongelmaa, huostaanoton virallista perustetta sekä perheeseen kohdistettuja avohuollon tukitoimia. Huostaanottoja Hakoman tutkimuksessa oli tehty 182 ajalla 1945-2002. Tutkittavalla ajanjaksolla huostaanotettujen lasten (N =182) perheistä yhden huoltajan perheitä oli 75. Huostaanoton varsinaisissa syissä yhden huoltajan perheissä painottui riittämätön vanhemmuus 25.3 %. Huostaanoton virallisena perusteena oli 24.2 %:lla huostaanotetuista lapsista lapsen oma oireilu, eli se, että hän käyttäytymisellään oli itselleen, omalle kehitykselleen tai muille vaarallinen. (Hakoma 2003, 69.)

Ruotsissa Börjessonin ja Håkanssonin (1990, 51) tutkimuksessa esitettyjä huostaanoton syitä 89 tapauksesta oli seuraavanlaisia:

- 28 perheestä vanhempaa odotti vankilatuomio, vanhemmat olivat vakavasti sairaita tai he olivat kuolleet,
- 15 vanhemmalla oli päihdeongelma, samoin
- 15 lapsen huostaanoton syyksi katsottiin riittämätön vanhemmuus esim. vanhempien epäkypsyys, epäsopivuus, tai vanhemmat eivät enää jaksaneet
- 8 vanhemmalla oli vaikeita vuorovaikutusongelmia, samoin

- 8 perheessä lasten oma käyttäytyminen esim. päihteiden käyttö tai rikollinen käyttäytyminen johti huostaanottoon.
- kuudella vanhemmalla oli psyykkinen sairaus

Andersson (1990; ks. Kähkönen 1991, 27) toteaa, että lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa ei ole kyse vanhempien ja lasten välisistä huonoista tunnesuhteista vaan pikemminkin vanhempien kyvyttömyydestä luoda lapselle turvallista ja sosiaalisesti hyväksyttävää kasvu ympäristöä. Huostaanotosta huolimatta vanhempien ja lasten välinen suhde voidaan luokitella 'normaaliksi' ja olla positiivinen (Kähkönen 1991; Granfelt 1998). Huostaanoton purkaminen on merkittävästi riippuvainen kodin yleisestä tilanteesta, olosuhteesta ja vanhemmuudesta (Kähkönen 1991, 27). Lapsen edun toteutuminen on etusijalla, mutta sen toteutuminen on kussakin tapauksissa riippuvainen asianosaisten ja sosiaaliviranomaisten ammattitaidosta. Lastensuojelulaissa painotetaan sosiaalityöntekijän merkittävää roolia lapsen edun valvojana. (LSL 10§.)

3.4 Lapsesta luopuminen äidin kriisinä

Äiti voi kokea lapsesta luopumisen ylivoimaiseksi, tapahtuipa se miten tahansa. Surunsa ja pettymyksensä vuoksi hän ei aina kykene olemaan yhteydessä lapseen vaan hylkää hänet. Luopumisen prosessointi on vaikeaa, vaikka siihen saisi tukeakin. Yksin sen läpikäyminen voi olla mahdotonta, koska menetykseen liittyvät tunteet voivat olla sietämättömiä läpielettäväksi. Lapsesta sijoituksen kautta eroamiseen ja elämän muihin kriisitilanteisiin on hyvä saada apua ja tukea. (Granfelt 1998, 123; Kujala 2003, 30.) Huostaanoton ollessa välttämätön voitaisiin edesauttaa osapuolten kannalta vähiten harmia tuottavan ratkaisun löytämistä ja tukea kaikkia osapuolia huostaanoton ja sijoitusprosessin ajan, myös sijoituksien jälkeen (Kähkönen 1991, 66).

Huostaanotto on eräällä tavalla poikkeuksellinen, jos ja kun se annetaan määräämättömäksi ajaksi. Ei ole syytä aliarvioida vanhempien ja lasten välisen biologisen siteen voimaa. Vanhempien 'heitteille' jättö on hyvin traagista heidän itsensä kannalta, mutta myös sijoitetun lapsen olisi tärkeää tietää, että joku pitää hänen äidistään huolta. (Sinkkonen 2001, 179–180; Roos 2004b).

Elämän kriiseihin kuuluvat kriisireaktiot ja kriiseistä toipumisen prosessi. Lapsesta luopuminen on rankka kokemus ja aiheuttaa sen kokeneelle luonnollisia

kriisireaktioita, joita kukin käy läpi yksilöllisesti. Perhehoitoliitto käyttää asiakastyössään Rutterin (1990, 27–31) kehittämää mallia lapsesta luopumisesta ja siihen liittyvistä erokokemuksen vaiheista, jotka määritellään seuraavasti: 1) järkytys, 2) vastaanpaneminen, 3) epätoivo ja 4) sopeutuminen. Lapsensa menettämisen todellisuus on vanhemmalle *järkytys*, johon usein liittyy epätodellisuuden tunnetta kuin ei olisi mukana normaalielämässä. Lapsen liittyvät muistot ja hänestä luopuminen täyttävät mielen. Havaintokyky kaventuu ja arkea pyöritetään rutiininomaisesti. Lapsen sijaiskodin olosuhteet ja sijaisvanhempien kyky huolehtia lapsesta mietityttävät. Jatkuvalla tekemisellä pyritään olemaan ajattelematta ahdistavaa tilannetta. Itku on herkässä ja välillä voi olla täydellisen lomaantumisen hetkiä. Tämä vaihe kestää yleensä muutamasta päivästä muutamaan viikkoon.

Kun on selvitty ensijärkytyksen turtumuksesta, voidaan tuntea surua, suuttumusta tai ruumiillisia reaktioita ja jopa ruumiillisia kipuja. Jotkut menettävät ruokahalunsa tai ylensyövät. Tätä vaihetta kutsutaan *vastaanpanemiseksi*. Toisilla voi olla nukahtamisongelmia, itkuherkkyyttä tai päihdyttävien aiheiden väärinkäyttöä. Jotkut reagoivat eristäytymällä peläten ihmisten suhtautumista tilanteeseen. Lapsensa menettänyt voi tuntea vihaa Jumalaa, itseä tai vieraitakin ihmisiä kohtaan: sosiaaliviranomaiset, tuomioistuin ja muut viranomaiset ovat myös vihan kohteina. Vihaa voi ilmetä lastakin kohtaan. Mieleen tulee ajatuksia siitä, että lapsi oli vaikea tahallaan ja että onkin parempi, että lapsi on poissa. Toisaalta harmittaa, että lapsen vuoksi on käytävä läpi tällainen tilanne. On tavallista, että ihminen pelästyy omaa vihaisuuttaan ja kokee siitä syyllisyyttä. Vihan vuoksi hän saattaa vältellä lapsen ja viranomaisten tapaamisia. Viha on kuitenkin luonnollinen tunne kriiseissä ja voi antaa voimaa muuttaa asioita parempaan suuntaan. Vihaa tulisi jotenkin käsitellä, ettei jäisi sen vangiksi. (Rutter, 1990, 28-29.)

Kun suuttumus ja viha ovat hälvenneet, ihminen joutuu masennuksen valtaan ja voi kokea *epätoivoa*. Mikään ei kiinnosta, olo tuntuu arvottomalta ja voi tulla itsemurha-ajatuksia. Sairastumisherkkyys lisääntyy. Jos lapsensa menettänyt on yksinhuoltaja, olo saattaa tuntua epätoivoisen yksinäiseltä ilman lapsia. Elämässä on tapahtunut täydellinen muutos. Arkipäivässä ei ole sitä sisältöä, mitä aikaisemmin oli. Elämä tuntuu autiolta ja tyhjältä ulkoisesti ja sisäisesti. Tässä vaiheessa on tavallista yrittää muuttaa tilannetta esim. asuinpaikkaa ja työpaikkaa vaihtamalla ja tekemällä

asioita, joita ei ennen ole tehnyt. Syyllisyyden tunteet saattavat vaivata myös sen takia, että elämä toisaalta tuntuu helpommalta ilman lapsia. Toisaalta on kuitenkin surua siitä, että lapset ovat poissa. (Rutter, 1990, 30.)

Useiden kuukausien kuluttua alkaa tulla vaihe, jossa asiat tuntuvat olevan paremmin. Puhutaan *sopeutumisesta*. Arkielämä asettuu uomiinsa, ruokahalu ja unirytmii normalisoituvat. Enää ei ole jatkuvia, pakonomaisia ja yhtä ahdistavia ajatuksia lapsen sijoittamisesta kuin huostaanoton alkuaikoina. Kiinnostus ulkomaailmaa kohtaan palaa sekä syntyy halu lapsen tapaamiseen ja tapaamisesta tehtyjen sopimusten noudattamiseen. Lapsen kanssa vietetty aika alkaa tuntua hyvältä ja voimia on jopa enemmän kuin ennen lapsen sijoitusta, jolloin elämän ongelmat olivat painamassa päälle. Muiden ihmissuhteiden tarve herää. Pahin kriisi on ohi ja on äidillä halu selvittää huostaanoton syitä. Lapsi kuitenkin tarvitsee vanhempaansa aina, olipa tämä läsnä arkielämässä tai ei. Nyt alkaa mahdollisuus olla etävanhempana tukien lapsen kehitystä niiden voimien ja mahdollisuuksien mukaan, jotka nyt ovat olemassa. (Rutter 1990, 30–31.)

4. VOIMAANTUMINEN

Tutkimusaiheena voimaantuminen (empowerment) on nuorta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana ihmisen voimaantumista on tehty kuitenkin lukuisia tutkimuksia ja kirjoituksia, joista osa on ollut perusteellisia ja osa lähinnä mielipidekirjoituksia. Siitonen (1999) on tutkinut opettajaksi opiskelevien ammatillista kasvua. Tutkimus toteutettiin neljällä kenttäkoululla neljää opettajaksi opiskelevaa haastatteleamalla. Opiskelijat olivat toisen vuoden opiskelijoita, ja heitä tutkittiin kolmessa jaksossa kaikkiaan kuuden viikon ajan. Aineistokeruumenetelmänä Siitosen tutkimuksessa käytettiin havainnointia yhdistettynä grounded theoryn jatkuvan vertailun menetelmää. Hänen tutkimuksessaan opettajaksi opiskelevien voimaantumista koskevien tulosten lisäksi, voimaantumista valotetaan selvityksellä siitä, mitä muut tutkijat tarkoittavat voimaantumisen käsitteellä. (Siitonen 1999, 13, 14, 19, 43.)

Kokkonen (2002) käsitteli pro gradu -tutkielmassaan opettajien kokemuksia työssä jaksamisen edistäviä tekijöitä ja mihin voimaantumista jäsentäviin kategorioihin kokemukset liittyvät sekä onko opettajien kokemuksissa sellaisia tekijöitä, joista voidaan tehdä yleisempiä johtopäätöksiä. Niin ikään Kinnunen (2002) pro gradu -tutkielmassaan on selvittänyt voimaantumisen mahdollisuuksia verkko-opiskeluympäristöissä. Hän tarkasteli voimaantumisen, yksilön omien voimavarojen vapautumista ja voimaantumisen edellytyksiä verkko-oppimisympäristöissä.

Amerikkalaisessa ja suomalaisessa kirjallisuudessa voimaantumista on tutkittu erityisesti opettajan ammatillisen pätevyyden kehittämisessä (Short & Rinehart 1992; Neufeld & Grimmert 1994; Garman 1995; Bell & Gilbert 1996; Kohonen 1997; Siitonen 1999). Voimaantumista on tutkittu myös työssä uupumisen (Kalimo & Toppinen 1997), syrjäytyneiden ja työttömien (Kynge 1995) ja vanhemmuuteen kasvamisen (Kuru 1999) kannalta. Yksilön voimaantumista työssä erilaisissa organisaatioissa on tutkittu haastattelu- ja kyselytutkimuksilla (Spreitzer 1995; Foster-Fishman, Salem, Chibnall, Legler & Yapchai 1998). Rich, Edelstein, Hallman ja Wanderman (1995) ovat tarkastelleet voimaantumista ja kansalaisen yhteiskunnallista osallistumista ympäristöasioissa. Voimaantumista koskevat tutkimukset ovat olleet pääosin kaikki havainnointi-, haastattelu- ja kyselytutkimuksia.

Tässä kappaleessa tarkastelen voimaantumisen käsitettä ja teoriaa, yksilön voimaantumista ja voimaantumista jäsentäviä osaprosesseja sekä äiti- ja vertaisryhmien mahdollisuuksia voimaantumisessa. Voimaantumisen käsite on keskeinen tutkimuksessani ja analysoin aineistoani voimaantumisen osaprosessien avulla.

4.1 Voimaantumisen käsite

Voimaantumisella (empowerment) tarkoitetaan tutkimuskirjallisuudessa mm. oman persoonallisen voimantunteen kehittämistä, itsensä voimistamista, vahvan voimantunteen omaamista ja vahvan sisäisen voimantunteen kokemista (mm. Perkins & Zimmerman 1995; Bell & Gilbert 1996; Heikkilä-Laakso & Heikkilä 1997; Siitonen 1999). Voimaantumisella voidaan tarkoittaa myös täysivaltaistumista (Kuru 1999), valtauttamista (Antikainen 1996, 253; Antikainen 1998, 201). Lehtonen kääntää Grossbergin (1995, 23) suomennoksessaan empowerment-käsitteen toimintakykyisyyden lisääntymiseksi. Heikkilä-Laakson ja Heikkilän (1997, 345) mukaan Bandura (1977) painottaa voimaantumisessa minän vaikutusvoiman nostamista sellaiselle tasolle, että yksilö uskoo itseensä.

Suomalaisista tutkijoista osa suosii empowerment-käsitteen suomennoksissaan valta-käsitettä ja osa voima-käsitettä. Tällä vuosikymmenellä tutkimuskirjallisuudessa ja angloamerikkalaisessa keskustelussa empowerment-prosessista puhuttaessa painopiste on siirtynyt valtakysymyksestä voimaantumisen ongelmaan (Siitonen 1999, 84). Voimainotteen on siirrytty työssä uupumisen ja jaksamisen sekä hyvinvointiyhteiskunnan ongelmien myötä.

Empowerment-käsitettä on käytetty etenkin Yhdysvalloissa 1970-luvulta alkaen. Sitä on sovellettu useilla tieteen aloilla, esimerkiksi psykologiassa, lääketieteessä sekä kasvatuksen osa-alueilla teoriassa ja käytännössä (Gutierrez 1995; Kuru 1999, 19). 1980-luvun puolivälissä voimaantumisen käsite nousi keskustelun ytimeen ihmisten hyvinvointia edistävien hankkeiden kautta. 1990-luvulla käsitteen käyttö lisääntyi huomattavasti kasvatustieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa (mm. Garman 1995, 29; Clark, Hong & Schoepf 1996, 595; ks. Siitonen 1999, 84).

Viimeaikaisten tutkimusten ja selvitysten myötä ihmisen voimaantumisen tarve on entistä tärkeämpää. Voimaantumisen tarve ei kohdistu ainoastaan työssäkäyviin vaan kaikkien ihmisten omaan elämänhallintaan. Ajankohtaista ihmisen voimaantuminen ja sisäisen voimantunne on viimeistään silloin, kun joku toinen ihminen tai muu taho yrittää estää häntä voimaantumasta. (Gutierrez 1995; Kalimo & Toppinen 1997; Kiikkala, Immonen, Sohlman, Ahonen & Siitonen 1999; Lehto & Järnefelt 2000; Niemelä 2002.)

4.2 Yleinen voimaantumisteoria

Tässä esiteltävä yleinen voimaantumisteoria pohjautuu Siitosen tekemään laajaan empiiristen löydösten ja useiden teoreettisten käsitteiden, näkemysten, määritelmien ja ideoiden yhdistelmiin. (Siitonen 1999, 116-157). Voimaantumisteorian aineksina ja sitä jäsentävinä käsitteinä tutkijat esittävät mm. seuraavia: vapaus, päämäärät, minäkäsitys, itseluottamus, itsearvostus, ilmapiiri, emootiot ja turvallisuus (Aho 1997; Keltinkangas-Järvinen 2003; Lagespetz 1998).

Voimaantumisteorian mukaan ihmisen voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, eikä sitä aiheuta tai tuota mikään ulkopuolinen tekijä. Teoria ei määrittele voimaantuneen ihmisen ominaisuuksia, siksi sitä ei voi käyttää voimaantuneen ominaisuuksien tutkimiseen. Zimmermanin (1995) mukaan tämä johtuu siitä, että voimaantuminen on kontekstisidonnaista. Voimaantuneen ominaisuudet ilmenevät eri ihmisissä erilaisina ominaisuuksina, käyttäytymisenä, taitoina ja uskomuksina. Lisäksi voimaantuminen vaihtelee voimakkuudeltaan ja ajankohdan mukaan. Sitä vastoin teoria sopii hyvin sellaiseen empiiriseen tutkimukseen, jossa tarkastellaan ihmisen voimaantumisen jäsentymistä: miten yksilö kokee voimaantumisen ja miten hän voimaantumisprosessinsa itse jäsentää (Siitonen 1999, 187).

Toisaalta Siitosen (1999, 186) mukaan voimaantumisteoriasta on hyötyä hyvinvoinnin, inhimillisten voimavarojen ja ihmisoikeuksien edistämishankkeissa. Samoin eri alojen edustajat, työntekijät, yhteiskunnan päättäjät, viranomaiset, pitkäaikaistyöttömät, syrjäytyneet sekä lasten vanhemmat ja oheiskasvattajat saattavat

saada apua yleisestä voimaantumisteoriasta. Taustateoriaksi ihmisen hyvinvointia, jaksamista ja voimavaroja edistäviin tutkimuksiin tämä myös sopii hyvin.

Voimaantumisteorian mukaan yksilön voimaantuminen on hänestä itsestään lähtevä prosessi. Siten ihmisen hyvinvointi rakentuu ihmisen omista lähtökohdista. Mikäli ihminen voi voimaantua omista lähtökohdistaan tietyssä kontekstissa, voimaantumista todennäköisesti seuraavat myös hyvinvoinnin kokemukset. Hyvinvoinnin kokemisella voidaan ajatella olevan läheinen yhteys voimaantumisen kokemukseen (Siitonen 1999, 189).

4.3 Yksilön voimaantuminen

Yksilö kykenee voimaantumisen myötä osallistumaan yhteisöjen toimintaan, tekemään valintoja ja päätöksiä, toimimaan vastuullisesti, neuvottelemaan sekä tunnistamaan oman persoonallisen merkityksensä. Hän pystyy siten vaikuttamaan ympäristöönsä ja tuntee kuuluvansa johonkin ryhmään. Hänen toimintansa on vakuuttavasti oma-aloitteista ja tunteiden ilmaisemista monipuolista ja tarkoituksenmukaista. (Siitonen 1999.) Voimaantuessaan yksilö löytää mahdollisuutensa vaikuttaa asioiden kulkuun (Gutierrez 1995; Zimmerman 1995). Voimaantumiseen liittyy vahva sisäinen voimantunne ja vastuullisuus omasta kehittämisestä sekä halu ja kyky toimia tavalla, jonka itse tietää ja näkee hyväksi (Bell & Gilbert 1996). Onnistumisen ja hyväksytyksi tulemisen kokemuksia karttuu, elämään tulee uusia mahdollisuuksia ja sen myötä turvallisuutta (Kiikkala ym. 2000, 6).

Voimaantuminen on myös persoonallinen ja sosiaalinen prosessi (Heikkilä-Laakso & Heikkilä 1997, 352; Siitonen 1999, 86). Useat tutkijat ovat päätyneet siihen, että voimaantuneisuutta ei voi siirtää toiselle (mm. Neufelt & Grimm 1994; Siitonen 1999, 87; Kiikkala ym. 2000, 7). He myös painottavat, että voimaantuneella ihmisellä tulee olla selkeä identiteetti. Zimmermanin (1995, 583) mukaan voimaantumisen prosessit ja lopputulokset voidaan erottaa toisistaan. Niiden erottaminen on hänen mukaansa tärkeää siksi, että prosessinomaisuus kuvaa ihmisten, organisaatioiden ja yhteisöjen voimaantumista ja lopputulokset viittaavat prosessin seurauksiin. Hyvä itsetuntemus johtaa suotuisissa olosuhteissa oman sisäisen voimantunteen vahvistumiseen. Itsetuntemukseen liittyy itsensä ymmärtäminen, hyväksyminen ja

kunnioittaminen sellaisenaan. Yksilö ei käytä mitään naamioita, vaan hän on emotionaalisesti rehellinen. Hyvä itsetuntemus näkyy omatoimisuutena, sisäisenä itsenäisyytenä ja aktiivisuutena. Se voi näkyä myös siinä, että yksilö tunnistaa itsessään voiman tehdä jotakin merkittävää. (Aho 1997, 20; Heikkilä & Heikkilä 2001; Isokorpi 2004, 24.)

Keskusteleminen voimaantumisen havainnollistaa yksilölle hänen omat jaksamisen ja jaksamattomuuden rajansa. Uupuminen ja siitä voimaantuminen ovat yksilön sisäisiä prosesseja, mutta ne ovat kuitenkin yksilön elinympäristöön, ilmapiiriin, tapahtumiin ja ihmissuhteisiin kiinteästi sidoksissa (Siitonen 1999, 118; Kiiikkala ym. 2000, 7). Prosessi voi siis käynnistyä yksilön omien oivallusten ja sisäisen pohdinnan kautta tai minkä tahansa positiivisesti vaikuttavan tapahtuman avulla. Toisaalta ryhmä voi auttaa yksittäisen henkilön voimaantumista ja saattaa saada jäsentensä voimaantumisen käynnistymään. Muun muassa näillä aspekteilla Sininauhaliitto perustelee Naisten talossa sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja tärkeyttä (Kujala 2002; Jyväskylään suunnitella Naisten talo 2002).

Voimaantuneisuus ei ole koskaan pysyvä tila (Siitonen 1999, 164). Se voi olla jossakin tietyssä ympäristössä todennäköisempää kuin jossain toisessa. Ihminen saattaa tiedostaa tämän eli hän tuntee toisessa tilanteessa itsensä hyvinkin voimaantuneeksi ja toisessa taas voimaantumattomaksi, mikäli siihen vaikuttavissa osaprosesseissa, joita käsitellään edempänä luvussa 4.4, (ks. taulukko 2 sivu 30), tapahtuu muutoksia.

Siitonen (1999, 93) kiteyttää voimaantumisen määritelmää seuraavasti:

1. *Voimaantuminen on prosessinomaista:* voimaantuminen on henkilökohtaista ja ihmisestä itsestään lähtevää. Voimaa ei voi antaa toiselle. Voimaantuminen on myös sosiaalinen prosessi, siten yksilön toimintaympäristön olosuhteilla on merkitystä voimaantumisen prosessissa.
2. *Voimaantunut ihminen:* toinen ihminen ei ole häntä voimaannuttanut, vaan hän on itse tullut voimaantuneeksi. Voimaantunut on itse löytänyt voimavaransa, on itseään määräävä sekä ulkoisesta pakosta vapaa.

4.4 Voimaantumisen osaprosessit

Ihmisen sisäisen voimantunteen tarve tulee ajankohtaiseksi viimeistään silloin, kun ihmistä yritetään estää voimaantumasta. Tietyt olosuhteet, elämäntilanteet ja jopa toiset ihmiset voivat estää henkilöitä tuntemasta itseään tai tehtäväänsä arvokkaaksi (Perkins & Zimmerman 1995, 573-574; Siitonen 1999, 117). Ihmisellä on syvä luontainen tarve tuntea itsensä arvokkaaksi ja jo vähäisellä tämän tunteen lisäämisellä voi olla positiivinen vaikutus niin yksilöihin kuin ryhmiin. Tämä tunne voi tuottaa valtavia energiamääriä oppimiseen ja kasvuun. (Siitonen 1999, 117.)

Voimaantumisteoriassa ihmistä pidetään vapaana ja luovana toimijana, joka asettaa itselleen päämääriä. Voimaantumista pidetään henkilökohtaisena prosessina, vaikka siihen vaikuttavat myös toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. Haasteelliseksi ihmisen voimaantumisprosessin tekee se, että voimaantumista voidaan tukea monilla hienovaraisilla ratkaisuilla, vaikka toinen ihminen ei voi antaa voimaa toiselle eikä yksipuolisesti päättää toisen voimaantumisesta. (Siitonen 1999, 117–118.)

TAULUKKO 2. Voimaantumisen osaprosessit. (Lähde: mukailten Siitonen 1999, 158)

PÄÄMÄÄRÄT	VOIMAANTUMISEN OSAPROSESSIT		EMOOTIOT
	KYKYUSKOMUKSET	KONTEKSTIUSKOMUKSET	
Toivotut tulevaisuuden tilat - henk.koht. päämäärät - halu menestyä - halu tulla ymmärretyksi	Minäkäsitys - minäkuva - itsetunto - identiteetti	Hyväksyntä Arvostus, luottamus, kunnioitus	Säätävä ja energisoiva toiminta
Vapaus - valinnanvapaus - vapaaehtoisuus - itsemäärääminen - autonomisuus	Itseluottamus ja –arvostus Tehokkuususkomukset ja itsesäätely	Ilmapiiri - turvallisuus - avoimuus - rohkaiseminen - tukeminen	Innostuneisuus Toiveikkaus
Arvot	Vastuu	Toimintavapaus Yhteistoiminta, kollegiaalisuus ja tasa-arvoisuus	Onnistuminen ja epäonnistuminen Eettisyys

Voimaantumisteorian osaprosessien, päämäärien, kyky- ja kontekstiuskomusten sekä emootioiden, on todettu olevan monitasoisesti yhteydessä tai merkityssuhteessa toisiinsa. Esimerkiksi hyväksynnän kokeminen voi olla merkityksellinen ilmapiirin vahvistumiseen, tai toimintavapauden kokemukset voivat olla yhteydessä innostuneisuuteen ja edelleen omien voimavarojen vapautumiseen.

Näiden oletetaan jopa vaikuttavan toisiinsa, mutta yleisessä voimaantumisteoriassa osaprosessien välisiä yhteyksiä ei kuitenkaan osoiteta syy-seuraussuhteiden pohjalta. (Siitonen 1999, 118.)

4.4.1 Päämäärät

Toimiessaan ihminen asettaa itselleen päämääriä. Henkilökohtaiset päämäärät ovat yksilön ajatuksia toivotuista tai ei-toivotuista tiloista, jotka yksilö pyrkii saavuttamaan tai välttämään. Voimaantumisen kannalta on olennaista juuri päämäärien henkilökohtainen asettaminen sekä se, että yksilö voi ja kykenee niitä itse vapaasti asettamaan. Usein suuret päämäärät vaativat välipäämääriä, joiden tavoittaminen vapauttaa yksilössä positiivista energiaa. Siten päämäärillä ja voimaantumisella on läheinen yhteys. Toisaalta päämäärien saavuttaminen ja voimavarojen vapautuminen ovat kiinteästi sidoksissa yksilön arvomaailmaan ja kokemuksiin ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista. (Siitonen, 1999,119- 121.)

Päämäärät-kategoriaan Siitonen (1999) luettelee seuraavat voimaantumisen kannalta merkitykselliset osaprosessit ja näkökulmat: ihmisen halu asettaa henkilökohtaisia päämääriä, tulla ymmärretyksi, menestyä ja oppia sekä halu osallistua yhteisten päätösten tekemiseen. Toisaalta myös vapaus sekä sen lähikäsitteet, kuten valinnanvapaus, vapaaehtoisuus, itsemäärääminen ja autonomisuus, ovat voimaantumisen jäsentämisen, ymmärtämisen ja pohtimisen kannalta olennaisia. Lisäksi yksilön arvoilla on olennainen merkitys hänen päämääriensä asettamisessa ja voimaantumisprosessissa, erityisesti sen alkuvaiheessa. Päämäärät heijastavat aina yksilön arvovalintoja. (Siitonen 1999, 119-129.)

4.4.2 Kykyuskomukset

Voimaantumisprosessissa merkityksellistä on ihmisen minäkäsitys ja siihen liittyvät käsitteet, kuten minäkuva, itsetunto ja identiteetti, koska ihminen arvioi ympäristöään minäkäsityksen kautta. Kykyuskomukset ja minäkäsitys ovat yhteydessä siten, että ihminen ottaa vastaan informaatiota, joka tukee hänen omaa käsitystään itsestään, mutta hylkää sellaisen informaation, joka on ristiriidassa hänen minänsä kanssa. Kykyuskomus-kategoriaan kuuluviin voimaantumisen osaprosesseihin kuuluvat lisäksi

seuraavat käsitteet: ihmisen itseluottamus ja -arvostus, tehokkuususkomukset ja itsesääteily sekä vastuu. (Siitonen (1999, 129-142.)

Tehokkuususkomuksilla on tutkijoiden mukaan tärkeä rooli voimaantumisprosessissa (Zimmerman 1995; Siitonen 1999). Käsitys omista kyvyistä saavuttaa tavoitteet ohjaa merkittävästi voimaantumisprosessia. Zimmermanin (1995) mukaan itsetehokkuus on merkittävää voimaantumisessa, vaikkakin on vain osa sitä. Karila (1991, 48) käyttää minäpystyvyyden käsitettä, mikä säätelee ihmisen motivaatiota ja käyttäytymistä. Pystyvyyssodotukset kuvaavat taas ihmisen vakuuttuneisuutta tai tietoista arviota toimia tietyssä tilanteessa tietyllä tavalla. Henkilökohtaisen vastuun ottaminen ja voimaantuminen liittyvät myös läheisesti toisiinsa. Tehtävien ja roolien kautta vastuu on yhteydessä itsearvostukseen. Vastuu luo omalta osaltaan mielekkyyden tuntoa elämään. Vastuun ottamista ja vastuun kantamiseen sitoutumista voidaan edistää. Tällöin voitaisiin osoittaa yksilölle, että hänellä on todellinen vapaus ja itsenäisyys asettaa päämääriä omien näkemystensä pohjalta. (Siitonen 1999, 141.)

4.4.3 Kontekstiuskomukset

Kontekstiuskomukset ovat yksilön arvioita siitä, onko hänellä mahdollisuuksia-antava ja vastaanottavainen ympäristö, mitä tarvitaan tukemaan tehokasta toimintaa. Merkittävää voimaantumisen kannalta on konteksti, tilanne tai ilmapiiri, jota ihminen itse pitää omiin päämääriin pyrkimisen kannalta turvallisena, arvostavana, kannustavana ja luottamuksellisena. Positiiviset elämykset liittyvät turvallisuuden ja luottamuksen kokemukseen ja näin tukevat yksilön voimaantumista. (Siitonen 1999, 143.)

Myönteisellä, itsensä ja lähimmäisensä hyväksyvällä, tukevalla ja kannustavalla asenteella ihminen kokee voimavarojensa lisääntyvän. Valinnanvapaus on tärkeä molemminpuolisessa hyväksymisessä (Siitonen 1999, 143-149). Tervetulleeksi kokemisella on suuri merkitys voimavarojen ja yrittämisen halun kasvamisessa. Siitonen (1999, 144) pitää arvostuksen, luottamuksen ja kunnioituksen kokemista erittäin tärkeänä sisäisen voimantunteen rakentumisessa. Myös turvallinen ilmapiiri, avoimuus, rohkaiseminen ja tukeminen ovat yhteydessä voimaantumiseen. Kun ihminen pitää toimintavapauttaan tärkeänä, hän arvostaa omia mahdollisuuksiaan vaikuttaa

tapahtuviin muutoksiin toimintaympäristössään. Aidoissa todellisen elämän yhteyksissä saaduilla elämyksillä ja kokemuksilla on yhteys voimaantumiseen. Kokemusten aitous on yhteydessä elämysten ja kokemusten sisäistämiseen.

Yhteistoiminnalla, kollegiaalisuudella ja tasa-arvolla on osansa voimaantumisen. Esimerkiksi Bell ja Gilbert (1996) painottavat opettajien omasta halusta lähtevää aitoa kollegiaalisuutta ja vuorovaikutusta opettajien voimaantumisen kokemisessa. Siten ryhmässä voimaantumista voidaan tukea pienillä asioilla, mutta ei esimerkiksi keinotekoisien ja pakotetun vuorovaikutuksen kautta. Palkitseva, avoin ja aito yhteisö tai ryhmä kannustaa yksilöä ja näin edistää voimaantumista. Uudistavassa vuorovaikutuksessa yksilö tuntee itsensä tasa-arvoiseksi ja keskeisessä asemassa ovat molemminpuolinen puhuminen ja kuunteleminen. (Siitonen 1999, 150.)

4.4.4 Emootiot

Ihminen käyttää emootioiden antamia virikkeitä, kun hän arvioi mahdollisuuksiaan asettaa ja saavuttaa tavoitteita omasta näkökulmastaan. Emootioilla on energisoiva ja elämää vahvistava tehtävä erityisesti silloin, kun on toimittava nopeasti todellisten ongelmien ja mahdollisuuksien yhteydessä. (Siitonen 1999, 151-152.) Emootiot antavat tietoa siitä, mitä ihminen tavoittelee tai mitä hän välttää, ne antavat johtolankoja päämäärien sisällöstä vaikuttamalla mm. tapahtumien tulkintaan, oppimiseen, ongelmien ratkaisuun ja päätöksentekoon (Ford 1992, ks. Siitonen 1999, 152). Innostuksen syntyminen on tärkeää voimaantumisprosessissa, koska innostuminen jo osoittaa, että ihminen on arvioinut ympäristönsä voimaantumisen kannalta mahdolliseksi.

Toiveikas ihminen ei luovuta helposti, eikä hän masennu vaikeidenkaan haasteiden tai epäonnistumisten edessä. Toiveikkaus lisää ihmisessä voimavaroja, edistää omaa ja samalla ympäristössä toimivien läheisten myönteisyyden ja toiveikkuuden kasvua ja tätä kautta ihmisen ja hänen läheistensä voimaantumista. Turvallisessa ilmapiirissä yksilö uskaltaa rohkeasti kokeilla uutta ja ottaa riskejä, koska epäonnistumisia ei tarvitse pelätä. (Siitonen 1999, 154.) Epäonnistumiset kuuluvat osaksi yksilön luonnollista elämää. Niiden kautta ihminen oppii paljon.

Siitosen (1999, 155) mukaan eettisyys ja voimaantuminen ovat yhteydessä toisiinsa. Robinsonin (1994, ks. Siitonen 1999, 157) pohdintojen mukaan eettisyys ja voimaantuminen sekä oman äänen kuunteleminen - esim. ryhmätoiminnassa - liittyvät myös läheisesti toisiinsa. Voimaantumiselle on tyypillistä kunnioitus kaikkia ryhmän jäseniä kohtaan, koska jokaisella on tarjottavanaan jotakin arvokasta. Eettisyyteen kuuluu myös se, että yksilöllä on ajattelun ja mielipiteiden ilmaisemisen vapaus. Voimaantumiselle ovat tyypillisiä kokemukset oman elämän hallinnasta ja saman hallinnan salliminen myös toisille (Siitonen 1999, 157).

4.5 Äitiryhmät voimaantumisen tukena

Sosiaalisten verkostojen murenemisen myötä lapsiperheiden äitien läheltä ei aina löydy tukea ja neuvoja tai kannustusta arjen kasvatuspulmiin (mm. Hokkanen, Kinnunen, Mäkikangas, Notko, Rönkä, Sallinen & Sévon 2002). Viime vuosina onkin virinnyt uudenlaista yhteisöllisyyttä tämän aukon täyttämiseen. Äideille ja usein myös heidän lapsilleen tarkoitettuja tapaamisryhmiä ovat olleet perustamassa monet yhteisöt ja järjestöt (esim. seurakunnat, neuvolat, erilaiset lastensuojelujärjestöt kuten, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja muut vapaaehtoisryhmät). Internetistä löytyy myös paljon aiheeseen liittyviä keskustelupalstoja). Ryhmät ovat muodoiltaan erilaisia, mutta niiden yhteisenä tavoitteena on tukea äitiä omassa äitiydessään sekä antaa arkielämään neuvoja ja tukea mm. vertaisiltaan. Vanhanen-Silvendoin (1994) on tutkinut äitiyttä ja äitiryhmien merkitystä kolmessa erilaisessa äitiryhmässä haastatteleamalla niiden osanottajia. Ryhmissä äidit korostivat mahdollisuutta jakaa kokemuksia ja ajatuksia äitiydestä, lasten hoidosta ja arkielämästä. Äitien keskinäinen sosiaalinen vuorovaikutus vahvisti äitiyden identiteettiä tai itsellistymistä. Äitiryhmät olivat ns. vertaistukiryhmiä, joissa äidit itse ottivat vastuuta ryhmistä. Aina ammattiauttajan apu ei ole olennaista, varsinkin pienten lasten äidit arvostavat vertaistukea.

Äitiryhmillä on monta merkitystä. Ryhmiä on perustettu edistämään ja vahvistamaan äidin voimaantumista (Kujala 2003). Ne auttavat äitiä pienissä ja suurissakin arjen askareissa, kun hän saa vinkkejä, vastauksia ja neuvoja vertaisiltaan. Toisaalta pienten lasten äitien sosiaalinen kanssakäyminen ylläpitää äidin hyvää oloa, itsetuntoa ja -arvostusta. ”En olekaan ainoa, jolla on samanlaisia kokemuksia” -ajatukset auttavat vaikeimpien asioiden yli. Perheristiriidoissa äiti saattaa myös hakea ja saada

tukea ryhmästä. Toiselle naiselle asioista puhuminen on helpompaa. Ryhmissä vastavuoroisuus, uusien ihmissuhteiden luominen ja ystäväystyminen helpottuvat, kun äidin aika muutoin on siihen vähissä. (Laitinen, 2003, 60; Lakanen, 2005, 49-50.) Lisäksi äidit (erityisesti kotiäidit) tuntevat hyvää oloa siitä, että heidän lapsillaan on tilaisuus yhteisleikkeihin äitien rupattellessa keskenään. Äitiryhmissä on siis mahdollisuus 'iskeä monta kärpää yhdellä iskulla'.

Ryhmätoiminnan onnistuminen yksilön voimaantumisen kannalta ei ole kuitenkaan itsestään selvää. Uudistava ja kannustava vuorovaikutus merkitsee Robinsonin (1994; ks. Siitonen 1999, 150) mukaan vapautta, toimintavapautta, kunnioituksen ja merkityksellisyyden kokemista, avointa dialogia ja kriittisyyttä. Kohonen (1997, 290) varoittaaakin kritiikittömästä yksilöön kohdistuvasta ryhmiin sopeutumisvaatimuksesta. Vaarana voi olla laumasieluisuus, jossa joku vahva ryhmän jäsen hallitsee ja alistaa toisia, jolloin muut ryhmän jäsenet jättävät mielellään ajattelun toisille ja tyytyvät seuraajan rooliin. Tämä voi tulla esiin erityisesti ei-vapaaehtoisten ryhmien toiminnassa (esim. kouluyhteisössä) mutta voi toteutua myös vapaaehtoisissa äitiryhmissä, mikä pahimmillaan nujertaisi yksilön voimaantumisprosessin.

5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

5.1 Tutkimuksen tehtävä ja ongelmat

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, mikä voimaannuttaa oman lapsensa huostaanoton kokeneita äitejä huostaanoton jälkeen. Näkökulmana ovat äitien käsitykset ja kokemukset voimaantumista. Tutkimuskirjallisuutta lapsen huostaanoton kokeneiden äitien voimaantumista ei ole löytynyt.

Lapsensa huostaanoton kokeneen äidin huomioiminen ja tuen aktiivinen tarjoaminen on tärkeää, ettei hän jäisi yksin. Huostaanottojen ennaltaehkäisevässä mielessäkin tukea tulisi tarjota joustavasti perheen tarpeiden mukaan jo ennen kuin lapset on huostaanotettu ja ennen kuin he ovat muuttaneet kodin ulkopuolelle. Tutkimuksessani tarkastelen, miten äidit tuovat esille voimaantumistaan. Tutkimuksen tarkoitus on vastata kysymyksiin:

1. Millainen on oman lapsensa huostaanoton kokeneen äidin lähtötilanne?
  - äidin näkemykset ja kokemukset, kun lapsi on otettu huostaan
2. Millaisia ovat lapsensa huostaanoton kokeneen äidin näkemykset omasta voimaantumisestaan?
  - äidin tarpeet ja mielipiteet omasta vahvistumisestaan

Osa haastattelemistani äideistä oli osallistunut sijoitettujen lasten äitien ryhmäprosessiin Naisten talolla tai he käyttivät Naisten talon palveluita. Naisten talo toimii Jyväskylässä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittamana. Toteuttajana on Sininauhaliiton Eevan perhe -projekti. Sininauhaliitto on kristillisten päihdejärjestöjen valtakunnallinen keskusliitto. Naisten talon asiakkaita ovat päihdekuntoutujanaiset ja -äidit sekä heidän lapsensa. Lisäksi talon asiakkaisiin kuuluvat oman lapsensa huostaanoton kokeneet äidit. Eevan perhe -projektia toteutettiin Jyväskylän lisäksi Pirkanmaalla ja Raumalla. Jyväskylässä työ toteutetaan Naisten talo -nimellä.

Naisten talon toiminnan aikana (huhtikuuhun 2005 mennessä) on toteutettu neljä sijoitettujen lasten vanhempien ryhmäprosessia, joista ensimmäinen ryhmä alkoi elokuussa 2002. Ryhmään osallistuminen on perustunut vapaaehtoisuuteen. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnalla on kolme päätavoitetta: 1) Lapsen kodin

ulkopuolelle sijoittamisen kriisin läpikäyminen, 2) vanhemmuuden vahvistumien ja sitä kautta lapsen hyvinvoinnin lisääminen sekä 3) vanhempien oman elämän ja selviytymisen tukeminen. (Kujala, 2003, 10.)

5.2 Aineistonhankintamenetelmä: teemahaastattelu

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä oli teemahaastattelu. Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Pohdin haastattelutilannetta etukäteen, esimerkiksi istumajärjestystä. Teemahaastattelussa teema-alueet olivat etukäteen määritelty (ks. liite 1). Aihepiirejä koskevilla kysymyksillä teemoineen oli tarkka muoto ja järjestys. Teemahaastattelun etu on se, että se ei sido haastattelua tiettyyn kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen ulottuvuuteen eikä ota kantaa haastattelukertojen määrään tai siihen, miten syvälle aiheen käsittelyssä mennään (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48, 66).

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluna, jotka etenivät yleensä järjestyksessä teemoittain. Teemoihin sisältyvien kysymysten (ks. liite 1) esittämisjärjestys vaihteli silloin, kun haastattelutilanne kääntyi keskustelumuotoiseksi tai jokin teema tuli esille luonnollisesti osana keskustelua. Joidenkin haastateltavien kohdalla haastattelu eteni selkeästi kysymys kysymykseltä. Jokaisen äidin tarina oli kuitenkin persoonallinen ja yksilöllinen. Syrjälän ja Nummisen (1988, 100) mukaan tavalliseen haastatteluun verrattuna teemahaastattelu on joustavampi, koska haastattelussa haastattelijalla on mahdollisuus järjestää ja muokata haastattelun kuluessa käsiteltäviä teemoja koskevia kysymyksiä.

Tarkoituksena oli laadullisen tiedon saaminen haastateltavien omasta näkökulmasta. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ja tehdä ilmiö ymmärrettäväksi eikä yleistää (Syrjälä & Numminen 1988, 1; Alasuutari 1994, 209). Aineistokeruun luotettavuutta paransi se, että kaikki haastattelut nauhoitettiin ja ne voitiin litteroinnin jälkeen kuunnella yhä uudelleen. Toiseksi aineistokeruun luotettavuutta varmistin koehaastattelulla, jonka tarkoituksena oli testata kysymysten toimivuutta sekä haastattelun kestoa. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2000, 198.) Käyttämäni aineistonkatkelmat ovat pääosin sanatarkkoja lainauksia. Aineistoanalyysin

värikyyden takaamiseksi haastateltavien murteet kuitenkin säilytin. Joitakin puhekielen täytesanoja, kuten tota ja niinku, olen poistanut.

Kaksi ensimmäistä haastattelun nauhoitusta kuuluivat osin huonosti nauhurin ja haastateltavan liian pitkän etäisyyden ja mikrofonin asennon takia. Ongelmia aiheutti myös yhden haastattelutallenteen nauhan litterointi, koska nauhurin patteriston virta oli huomaamatta lähes loppunut ja sen seurauksena kuuluvuus oli huono. Nauhoitusta oli kuunneltava useaan kertaan ja eri nauhureilla. Muut haastattelut kuuluivat hyvin.

Ennen varsinaista haastattelua varasin aikaa yleisluontoiselle keskustelulle. Tämä helpotti haastateltavan siirtymistä omaan rooliinsa, joka voi vaatia häneltä sellaista käyttäytymistä, johon hän ei ole välttämättä tottunut. Kun haastateltava ja haastattelija eivät tunne toisinaan entuudestaan, alkukeskustelujen aikana on mahdollisuus tutustua ja kumpikin osapuoli saa käsityksen toisistaan. Haastattelun jälkeen varasin myös aikaa vapaamuotoiseen keskusteluun ja aiheen poisprosesoimiseen. Teemaahaastattelu on usein luonteeltaan niin henkilökohtaista, ettei ole sopivaa lopettaa haastattelua äkkinäisesti, kun omat tavoitteet on saavutettu. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 75, 90). Koska tämän tutkimuksen haastattelu ja teemat sisälsivät henkilökohtaisia ja arkaluontoisia aiheita, mikä vaati haastateltavilta psyykkisiä voimavaroja, tarjosin jokaiselle haastateltavalle mahdollisuuden purkaa omia tuntejaan varsinaisen haastattelun jälkeen. Haastatteluaineiston keräämiselle sain kirjallisen luvan jokaiselta.

5.3 Haastattelun toteutus

Haastattelin seitsemää (7) äitiä, jotka ovat kokeneet oman lapsensa huostaanoton¹. Kaikki haastattelut tehtiin Sininauhaliiton Naisten talolla kesän ja syksyn 2004 aikana. Haastattelukysymykset (liite 1) sisältyivät kuuteen teemaan: 1) taustatietoihin, 2) äitiyteen, 3) huostaanottoon, 4) lapsesta luopumiseen vanhemman kriisinä ja erokokemukseen liittyviin reaktioihin, 5) ihmissuhdeverkkoon ja 6) kokemuksiin ryhmätoiminnasta tai tuesta. Teemoja valittaessa pidin tärkeänä selvittää, minkälaisen sisällön äidit antavat äitiydelleen ennen huostaanottoa, miten he kuvaavat suhdettaan lapseensa sekä minkälainen oli lasten ja äitien arkipäivä ennen huostaanottoa. Tarkoitus

¹ Sininauhaliitto on myöntänyt tutkimuksen toteuttamiseen luvan.

oli selvittää myös äidin elämäntilanne heti sen jälkeen, kun lapset oli huostaanotettu. Lapsen kasvattaminen on vastuullinen tehtävä ja siksi yhtenä teemana oli lasten kasvattamiseen liittyvät kysymykset ennen huostaanottoa. Koska tutkimukseni aiheena oli tarkastella äitien voimaantumista lapsen huostaanoton jälkeen, selvitin heidän näkemyksiä asiasta.

Haastattelutilanteessa käytin apuna kysymyksiä, jotka esitin teemoittain yleensä järjestyksessä. Joidenkin äitien haastattelu muuttui enemmän keskustelun muotoiseksi. Haastattelun aikana mieleen nousevia lisäkysymyksiä pystyi kuitenkin vapaasti esittämään. Kaikki teemat käytiin läpi jokaisen haastateltavan kohdalla. Haastatteluhetki oli hyvin intensiivinen ja psyykkisesti raskas molemmille osapuolille. Lasten huostaanottoon liittyy aina paljon hankalia tunteita, kipua ja tuskaa siitä, että lapsen on joutunut antamaan toisten hoitoon. Haastattelutilanteessa äideille tarjoutui mahdollisuus selvittää itselleen, miksi lapsi huostaanotettiin ja samalla se oli hetki, jolloin äiti sai mahdollisuuden ikään kuin katsoa itseään peilistä kaikkine kokemuksineen. Tätä mahdollisuutta en kuitenkaan etukäteen ollut suunnitellut.

Lapsen huostaanotto aiheuttaa kriisin äidin elämässä. Siksi jotkut teemat, kuten huostaanotto ja siihen johtaneet syyt, herättivät äideissä ikäviä muistoja ja raskaita tunteita. Joillekin haastateltaville huostaanottoon liittyvät kysymykset aiheuttivat hämmennystä. Tämänlaisia olivat erityisesti kysymykset, jotka koskivat lapsen huostaanottoa ja sitä edeltäneitä aikoja. Kaikilla äidillä ei ollut selkeitä muistikuvia niistä ajoista, kun lapsi tai lapset olivat vielä kotona ennen huostaanottoa. Tämä tuli esille juuri hämmennyksenä.

Teemahaastattelua käytettäessä haastattelut kestävät tavallisimmin tunnista kahteen. Haastattelijan on varauduttava puheliaksiin ja toisaalta niukkasanaisiin haastateltaviin (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 198). Siksi koehaastattelu on hyvä tehdä ennen varsinaisia haastatteluja. Tässä tutkimuksessa haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, kestoaltaan keskimäärin 1½ tuntia. Tutkimuksessani keskityin ainoastaan haastateltavien tuottamaan tekstiin enkä kirjannut ylös minkäänlaisia havaintoja eleistä enkä äänenpainoista. Kirjoitettua tekstiä kertyi noin 15-20 liuskaa per haastateltava. Yhteensä tekstiä kertyi noin 140 sivua (fonttikoko 12, riviväli 1).

Muutamassa haastattelutilanteessa äitien puhelimet alkoivat soida. Tällöin haastattelut keskeytyivät hetkeksi. Tästä oli keskittymisen kannalta jonkun verran haittaa. Haastateltavan motivaatio on merkittävä haastattelun onnistumiselle. Jos haastateltavalla on mielessään muita asioita, hän vastaa pintapuolisesti tai hajamielisesti (Hirsjärvi, Hurme, 2001, 126). Näin olisi voinut tapahtua puhelimien soimisten yhteydessä, mutta ei tapahtunut. Äidit jaksoivat keskittyä aiheeseen hyvin.

5.4 Aineiston kuvaus ja käsittely

Tutkimukseen osallistui seitsemän äitiä. Näiden äitien lisäksi yksi äiti kieltäytyi haastattelusta ja yksi lupautui haastatteluun, mutta ei sitten tullutkaan. Tutkimuksessani äideistä käyttämäni nimet on kaikki muutettu. Nimesin heidät korujen ja koristepensaiden mukaisesti. Kirjoittaessani raporttia mietin usein anonymiteetin ongelmaa. Pysin siksi poistamaan huolellisesti kaikki tunnistetiedot, jotta yksilönsuoja säilyisi. Halusin kuitenkin käyttää työssäni mahdollisemmin paljon äitien sitaatteja, koska yhtenä tutkimukseni tavoitteena oli selvittää äitien omat kokemukset ja näkemykset voimaantumisen. Sitaaiteilla on myös merkitystä tutkimuksen luotettavuuteen.

Nuorin äideistä oli haastatteluhetkellä 29, (taulukko 3 s. 42) vanhin 48-vuotias. Äitien koulutus vaihteli korkeakoulututkinnon suorittaneista niihin, joilla ei ollut peruskoulun jälkeistä koulutusta lainkaan. Osa äideistä (3) oli haastatteluhetkenä työttömänä, osa opiskeli (3) kokoaikaisesti. Yksi opiskelevista äideistä oli sairaslomalla ja yksi äiti oli töissä. Äidit tulivat viideltä eri paikkakunnalta. Lapsen huostaanottotilanteessa kaikki äidit vastasivat yksin, ainakin käytännössä, lasten hoidosta ja kasvattamisesta. Neljä äideistä asui haastatteluhetkellä yksin, yksi äiti oli aviossa, yksi kihloissa ja yksi äiti eli avoimessa parisuhteessa. Ennen lasten huostaanottoa viisi äideistä eli ristiriitaisessa parisuhteessa lasten isien kanssa. Neljä äitiä oli kokenut parisuhteessa henkistä ja fyysistä väkivaltaa ja osa heistä oli myös itse käyttänyt fyysistä väkivaltaa. Osalla äideistä väkivalta kohdistui myös lapsiin.

Neljällä äidillä oli ollut vakavia itsemurha-ajatuksia, niiden toteuttamissuunnitelmia tai itsemurhayrityksiä. Itsemurha-aiheet olivat mielessä ennen lasten huostaanottoa, kun elämä oli kaoottista, mutta myös huostaanoton jälkeen. Osalla

haastatelluista äideistä lapsen huostaanoton syynä oli ollut joko hallitsematon päihteiden käyttö tai jokin muu syy, esimerkiksi psyykkinen sairaus tai lasten elämään liittyvät pulmat. Lapsi oli voinut oireilla väkivaltaisella käytöksellä tai päihteiden käytöllä.

Lasten lukumäärä perheissä vaihteli yhdestä lapsesta viiteen lapseen. Nuorin lapsista oli huostaanottohetkellä 1-vuotias ja vanhin jo 16 vuotta täyttänyt. Haastatteluhetkellä lyhyin aika lasten huostaanotoista oli 10 kuukautta ja pisin 7 vuotta. Joissakin perheissä lasten huostaanotot oli tapahtunut eri aikoina. Kaikki tutkimuksessa mukana olleet äidit tapasivat säännöllisesti lapsiaan.

TAULUKKO 3. Huostaanottettujen lasten äitien iät haastatteluvuonna, lasten lukumäärä ja huostaanottoikä.

Äidit	Ikä	Lasten lkm	Lasten huost.ikä
Äiti 1	29	1	3
Äiti 2	30	1	2
Äiti 3	31	1	5
Äiti 4	34	2	3, 4
Äiti 5	36	5	14, 10, 8, 5, 3
Äiti 6	42	1	1
Äiti 7	48	4	12, 15, 16, 12

Osa äideistä tunsivat toisensa, koska he olivat osallistuneet Naisten talolla järjestettyyn sijoitettujen lasten äitien ryhmäprosessiin. Haastateltavat äidit eivät todennäköisesti tieneet, keitä haastattelin, eikä asiasta ollut äitien kanssa puhetta. Ryhmäprosesseja oli haastattelun ajankohtaan mennessä toteutettu kolme. Äitejä tutkimuksessani oli mukana kahdesta eri ryhmästä. Osa äideistä, toiset enemmän ja toiset vähemmän, oli käyttänyt Naisten talon muita palveluita. Haastattelussa oli myös mukana äitejä, jotka olivat olleet ryhmässä, jossa olin toiminut toisen työntekijän parina. Roolini ryhmässä oli apuohjaajana toimiminen ja työparillani oli päävastuu koko ryhmäprosessista. Yhtään ryhmää ei ollut käynnissä tutkimusjakson aikana. Kaikki haastattelemani äidit eivät olleet käyneet sijoitettujen lasten äitien ryhmätapaamisissa.

Jotkut äidit ja heidän tarinansa olivat minulle entuudestaan tuntemattomia. Joidenkin tarinat olivat tuttuja. Haastattelukysymykset sisälsivät aihepiirejä, joita ei

ollut käyty aiemmin läpi – ei ryhmässä eikä muutoinkaan. Haastattelun ulkopuoliset tapaamiset äitien kanssa vaihtelivat siten, että joidenkin äitien kanssa olimme tavanneet Naisten talolla, jossa olin töissä. Joitakin äitejä tapasin silloin tällöin satunnaisesti. Yhdenkään tutkimuksessa mukana olleen äidin kanssa minulla ei ollut säännöllisiä pitkäkestoisia kahdenkeskisiä keskusteluja.

Tutkimusaineiston tulkintaperustana oli sen sidonnaisuus kontekstiin (Alasuutari 1995, 234). Tulkitsin aineistoa hakien ymmärrystä sosiaalisesta ympäristöstään. Kvalitatiivisen tutkimuksen tapaan aineiston keruu ja käsittely kietoutuivat tutkimusprosessissa tiiviisti yhteen (Mäkelä 1990, 45). Aineiston käsittely alkoi lukemisella, jonka yhteydessä tein merkintöjä. Vertailin aineiston tekstejä keskenään ja pyrin löytämään vastauksista yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Etsin aineistostani myös suoria vastauksia tutkimuskysymyksiini. Aineiston luokittelumittariksi valitsin voimaantumisteorian osaprosesseja kuvaavan taulukon 2 (s. 31), jossa esitetään tiivistetysti voimaantumisen osaprosessit. Päämäärä-kategorian luokittelin kirjaimella A, kykyuskomukset-kategorian kirjaimella B, kontekstiuskomukset-kategorian kirjaimella C sekä emootio-kategorian kirjaimella D. Alakategoriat määriteltiin numeroilla: esimerkiksi toivotut tulevaisuuden tilat = A1, vapaus = A2 ja arvot = A3.

5.5 Tutkimustulosten luotettavuuden arviointia

Tutkimusaineistoni koostuu haastatteluaineistosta. Aineiston litteroinnin jälkeen luin sitä useampia kertoja läpi. Lukemisessa pyrin avoimuuteen ja itsenäisyyteen, jotta esille nousseet teemat, kysymykset ja ajatukset nousisivat aineistosta eikä omista tausta-ajatuksistani. Lukiessani tein muistiinpanoja ja merkintöjä teemoittain sekä merkitsin tutkimuskysymysten kannalta tärkeitä kohtia ylös. Lukemisen ja muistiinpanojen myötä aineisto avautui ja mieleen nousevien kysymysten kautta aineistosta alkoi löytyä tutkimukseni kannalta keskeisiä kohtia. Aineistoni luokittelumittariksi valitsemani taulukko 2 (s. 31) osoittautui hyväksi, kun otin näkökulmaksi voimaantumisen kokonaisuudessaan sekä siihen liittyvät omaehtoiset ja ihmisessä tapahtuvat myönteiset muutokset. Vaikka Siitonen (1999, 186) suosittaa voimaantumisteorian käyttöä laajasti käytännön työhön eri aloilla, välillä kiusasi hieman teorian positiivisuus. Oman lapsen huostaanoton kokemukset ovat kuitenkin aina raskaita, vaikeita, kielteisiä ja

surullisiakin. Vaikka voimaantuminen onnistuisikin, huostaanottoon liittyy paljon yksilöllisiä, vaikeita ja raskaita asioita, joiden läpikäyminen on välttämätöntä.

Olen pyrkinyt vertaamaan saamiani tuloksia sekä voimaantumisen teoriaan että lastensuojelussa ja päihdehuollossa tehtyihin aiempiin tutkimuksiin. Aineiston kautta pyrin tulkitsemaan lapsensa huostaanoton kokeneiden äitien kokemuksia ja mielipiteitä voimaantumisesta. Pyrin löytämään aineistostani vastausten yhteneväisyyksiä sekä eroavaisuuksia.

Aineistoa analysoitaessa palasin mielessäni useita kertoja äitien lähtötilanteeseen. Vaikka voimaantumisteoria onkin sävyltään positiivinen, päätin tuoda esiin aineistosta erilaisia, niin positiivisia kuin äitien kannalta haasteellisia tilanteita ja tapahtumia: esimerkiksi, miten äidit olisivat voineet toimia, jotta heidän minäkäsityksensä tai arjessa toimimisensa olisi vahvistunut tai, olisiko heitä voinut tukea ja vahvistaa enemmän. Analyysini olen pyrkinyt laatimaan arvostaen tutkittavien todellisuutta ja siten, että tutkittavien kokemusmaailma tulee esille. Luotettavuutta parantavat tulosten analysoinnissa äitien runsaat sitaatit.

6. TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Myönteisempi tulevaisuus

Tutkimustehtävänä oli tarkastella erilaisia asioita, jotka voimaantuttavat huostaanotettujen lasten äitejä huostaanoton jälkeen. Näkökulmana olivat äitien omat käsitykset ja kokemukset. Teemahaastattelun avulla ja sisällön analyysin menetelmillä pyrin kokoamaan äitien omia mielipiteitä voimaantumisen osaprosesseista, päämäärästä, kykykomuksista, kontekstiuskomuksista ja emootioista (Ks. taulukko 2 s. 31). Aineistossani tulivat esille kaikki osaprosessit, mutta ei tasavahvasti. Kokonaisuudessaan äitien voimaantumiseen vaikuttivat monet tapahtumat ja kokemukset. Voimaantuminen on prosessinomaista. Se on tapahtumasarja, joka toteutuu tietyssä ympäristössä ja johon liittyy merkittäviä ihmissuhteita, vaikka äidit löytävätkin voimavaransa itse. Seuraavat tekstit kuvaavat Helyn myönteistä ja samalla haasteellista tulevaisuutta lasten huostaanoton jälkeen.

Hely: Yhtäkkiä niinkö heräs, että hetkinen mun on opittava käsittelemään tunteita ja ajatuksia. Varmaan nää huostaanotot ja muutkin tömmöset niin onhan ne pysäytänny aina sitten ja eri vaiheet siinäkin prosessissa niin on pysäyttänny. Eihän siinä auta kun mäkin välillä kaadun ja kompastun ja se on vaan noustava uudestaan. Mä en luovuta, että se on opittava tavallaan sitäkin, että välillä tekkee vieläkin virheitä, ei auta sitä ei voi jääjä itkemään.

Helyn voimaantumisprosessin eteneminen tulee esille, kun hän tunnistaa tuen ja ohjauksen tarpeen tai suunnittelee tulevaisuutta uudelleen koulutuksen ja ammatinvalinnan näkökulmasta.

Mä tällä hetkellä tarvin tohon alkoholiaasiaan keskusteluapua ja tukea. No sitten ammatinvalinta on ihan selkeä mihin mä tarviin apua ja tukea. Mä en oo ikinä tienny mitä mä haluan, no nyt mulla on alkanu valjeta mitä mä haluaisin. Mutta mä tarviin apua, että mä en tieä mitenkä mä siihen päämäärääni pääsen, että enää mä en tiiä niitä väyliä, millä mä siten...Sitten voi olla että mä pähkäilen sitä, että töihinkö nyt vaikka hanttihommiin vai se, että vieläkö uhrais muutaman vuoden ja opiskelisi, että sitte ois semmmonen tosissaan mieluinen semmmonen että mitä vois tehdä. ...Sitte kun mä oon päättänny että, sillä hetkellä kun [lapset] ei oo niin mun täytyy sinne menneisyyteen mennä kaiveleen ihan niitä ikäviä tosiasioita, että niihin totta kai tarviin apua. (Hely)

Lasten huostaanotto vaikeista kokemuksista huolimatta on ollut äideille kokemus ja tapahtuma, joka on johdattanut heitä etsimään elämälleen kestävämpää pohjaa. Lasten huostaanotto on hyvässä mielessä pakottanut äitejä arvioimaan omaa

elämäänsä uudesta näkökulmasta. Monien kokemusten ja oman elämän arvioinnin pohjalta äidit ovat saaneet rohkeutta tavoitella myönteisempään tulevaisuuteen. Vaikka voimaantumista ei voida mitata näkyvällä tavalla, joitakin muutoksia pystyi kuitenkin havaitsemaan. Näitä olivat päihderiippuvuudesta toipuminen, omien tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen, opiskelun aloittaminen tai sen jatkaminen ja uusien harrastusten löytyminen sekä lasten tarpeiden näkeminen ja tätä kautta lasten ja äitien välisen suhteen parantuminen.

6.2 Äidin tilanne heti huostaanoton jälkeen

Tutkimukseni tarkoitus on vastata ensiksi kysymykseen, millainen on lapsensa huostaanoton kokeneen äidin lähtötilanne. Tutkimukseeni osallistuneiden äitien lähtötilanteet poikkeavat joissakin kohdin toisistaan, mutta heidän elämästään löytyi samansuuntaisiakin kokemuksia. Toisille äideille lasten huostaanotto tuli täytenä yllätyksenä ja jotkut olivat ymmärtäneet, että jollei elämä muutu, lapset huostaanotetaan. Lapsen huostaanotto oli shokeeraava kokemus Helinälle, joka koki tilanteen tällaisena:

...se vastaanpaneminen oli silloin heti alussa, vastustin aika kiivaastikin sitä, että mun lasta otetaan huostaan. Sit mä olin varmaan sellaiset vuoden päivät järkyttynyt, et mä olin aika sellaisessa shokkitilassa aika pitkäänkin, et mä en oikein pystynyt millään tasolla käsittelemään sitä huostaanottoa. Mulla ei ollu oikeen sanoja eikä mitään millä mä olisin voinu puhua siitä. Sen takia siihen vaikutti se mun masennus, että niin kun sekin sitten esti sitä käsittelyä jonkun verran. Mut sit kun siitä pääsi, niin taas tuntui voimistuneen. Sen jälkeen pääsi se prosessi etenemään. (Helinä)

Helyn kohdalla huostaanotto ei tullut yllätyksenä, koska aiemmin oli jo tehty kiireellinen huostaanotto, joka myöhemmin sitten purettiin äidin tilanteen korjaantuessa. Hely ei jaksanut kuitenkaan kauaa pysyä raittiina. Hän retkahti, minkä jälkeen lasten huostaanotto oli selvä. *Lapset lähti*, kuten hän kuvasi.

Niin ensimmäisen kerran tehtiin se, kiireellinen huostaanotto, 1 ½, melkein 2 vuotta sitten. Me oltiin muutettu ja kerittiin asua 2 viikkoa. Mulla oli tietysti taustalla, mä olin pelännyt sitä muuttoa ja se oli hankala ja olin väsynyt. Sitten kävelin läheiseen baariin ja tilasin hirmumäärän siihen drinkkejä ja sanoin sille tarjoilijalle, että mulla on 2 pientä lasta kotona, että mä en nyt enää jaksa, että nyt soita jonnekin apua. Kiireellinen huostaanotto sitten tapahtui saman tien, sitten tultiin [kriisikeskuksesta] haettiin [lapset] vietiin tonne [lastenkotiin] ja mä sitten lähin siitä sairaalan kautta katkalle ja kuntoutukseen. Olin siellä,

olisinkohan mä ollu kolmisen kuukautta. [Lapset] oli [lastenkodissa] siten 4 kk, jonka jälkeen ne tuli takasin vielä. Ei siinä mennyt kun sitten 2 ½ kuukautta kun mä retkahdin uudestaan ja sitten [lapset] lähti ja tuota niin tehtiin se huostaanottopäätös sitten. (Hely)

Oman lapsen huostaanotto on useimpien äitien mukaan asettanut heidät *selkä seinää vasten* tai heidän on pitänyt *katsoa itseä peiliin*. Tällä he ovat kuvanneet sitä, että he ovat joutuneet miettimään omaa elämäänsä uudelleen. Elämä on ajautunut tilanteeseen, jossa on ollut ikään kuin pakko alkaa tehdä sille jotakin. Seuraavassa tekstissä on kahden äidin kokemuksia lasten huostaanoton jälkivaikutuksista heidän elämässään:

Se mitä tää on mulle tehny niin tää on laittanu mut selkä seinää vasten ja pakottanu mut kattomaan peiliin ja etsimään itestä ne viat ja virheet ja muuttamaan itteään. (Jasmin)

Mut se oli varmaan sellanen tilanne missä mikä laittoi minut kattoon peiliin se oli järkytys. Siis mä olin tosi vihaa täynnä ja soittelin jo aseita ja mä tapan ne työntekijät ja mä kuitenkin lähin hoitoon samana päivänä, mut se oli tosi sellanen sekava tilanne. Mä menin ihan sellaseen sekavaan tilanteeseen kun mä tiedostin sen ett todellekin et [lapsi] viedään. (Säde)

Pertunkari (1994, 34) tuo esille tutkimuksessaan naisten syvää tuskaa ja totaalisen menettämisen tunnetta lapsen huostaanotosta. Hän väittääkin, että huostaanotto on pahempi kuin lapsen kuolema, koska ympäristön tuomio on melkoinen eikä tukea juuri tule. Tämä tuli esille myös tässä tutkimuksessa. Monet äidit ovat kokeneet lapsen huostaanoton kuoleman kokemuksena tunnetasolla. Tuska ja totaalisen menettämisen tunne voi olla näinkin voimakasta.

...mulla oli semmonen tunne, että mä oon synnyttäny lapsen ja että mä oon tappanu sen. Et se oli, kuoleman tuntu. Se on hirveen voimakas. Se syksy oli kuoleman syksy, se oli kuoleman. [Lapsihan] huusi... kerran se itki mun vieressä 15 min, äiti mä haluan kuolla. Sit mä yritin lohduttaa sitä, mutta mä tajusin, että ei mulla oo mitään lohdutusta, kun mulla on sama olo, että mäkin haluaisin kuolla. (Siru)

Lähes kaikki tutkimuksessani mukana olleet äidit kokivat, että tukea ei saanut silloin, kun lapset huostaanotettiin ja siirrettiin sijaiskoteihin. Sinkkosen (2001, 180) mukaan lapsen huostaanoton jälkeen biologiset vanhemmat jäävät aivan liian usein tyhjän päälle, eikä kukaan ole heistä kovin kiinnostunut. Tämä on traagista heidän itsensä kannalta, mutta myös sijoitettujen lasten olisi tärkeää tietää, että joku pitää heidän äidistään tai vanhemmistaan huolta. Helmi kuvaa tilannettaan näin:

Se tunne mikä mulla oli päällimmäisenä oli sellainen epätietoisuus... kun tulee tällainen huostaanottotilanne, niin samalla kun äidille kerrotaan tai vanhemmille kerrotaan, että lapsi otetaan huostaan, niin samalla pitäisi kertoa jollekulle viranomaiselle, joka toimii tämän vanhempien tukihenkilönä. Ja se tukihenkilötoiminta puuttuu kokonaan

Tarja: (Haastattelija) Sen biologisen tai oikean äidin tukihenkilönä?

Helmi: Niin. Se pitäisi tulla samassa päätöksessä kun se, että nyt mulle tuli paperi, että suunnittelemme huostaanottoa lapsestanne. Niin sen paperin mukana pitäisi tulla toinen paperi, missä sanotaan, että tukihenkilönä teillä toimii tässä tilanteessa se ja se. Silloin se toimis, mutta tätä tukihenkilötoimintaa ei oo viranomaistaholla olemassa, vaan se on tällä, tämmösillä järjestöillä nyt tämä Naisten talo on. Jos ei niitä järjestöjä löydä, niin sitten jää kokonaan vaille minkäänlaista tukea.

Kuten aiemminkin on tullut esille, vanhemmat jäävät usein liian yksin lasten huostaanoton jälkeen. Samaan tulokseen on tullut Kähkönen (1994, 104) todetessaan, että lapsen sijoituksen jälkeen sosiaalityöntekijöiden työskentely suuntautuu sijaisperheeseen, johon pidetään säännöllisesti yhteyttä kotikäynnein ja puhelinsoitoin. Myös sijaisperheet ovat tiiviissä yhteydessä sosiaalitoimeen. Kähkösen kuvaama tilanne oli myös Helmin tilanne:

Tarja: Ootko päässyt huostaanoton kanssa sinuiksi, tai onko jokin muu tunne päällimmäisenä?

Helmi: Mä olen hyvin tyytyväinen, [lasta hoitavaan] perheeseen, mutta minun mielestä sosiaalityöntekijöillä olisi vielä syytä opiskella vähän käyttäytymissääntöjä ja muuta kun sieltä päin tulee välillä negatiivista, tai sinnepäin antaisin vähän negatiivista palautetta. Mutta [lasta hoitava] perhe on semmonen ett, sieltä en ole löytänyt mitään vikaa vielä.

Tarja: Millä tavalla sä ajattelet että sosiaalityöntekijöiden pitäisi muuttaa käyttäytymistä, onko sulla joku esimerkki?

Helmi: [Paikkakunnallahan] muuttui tämä huostaanoton ja huostaanotettujen lasten asioiden käsittely. Eli se keskitettiin tuonne [osoite] sosiaalitoimeen. Siinä vaiheessa kun me pidettiin tämmöstä kokousta, mikä tämä nyt on, hoitopalaveri, vai mikä se on nimeltään. Niin tälle sijaisäidille ilmoitettiin, että [osoitteesta] tulee sinne sitten uus työntekijä mukaan siihen kokoukseen, mutta mulle ei ilmoitettu mitään, että semmonen pieni aliarvioiminen tai holhoava käytös, sitä esiintyy jonkun verran vielä.

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle aiheuttaa kriisin lapsen ja vanhemman elämässä. Tukea tarvitsevat niin lapsi kun vanhempikin suuressa muutostilanteessa. Vanhempia tulisi pyrkiä tukemaan mahdollisuuksien mukaan. Heidän on usein vaikea ottaa vastaan tukea omaan tilanteeseensa joltain, joka on joutunut tekemään lapsen sijoituspäätöksen. Tuen saamisen tarpeellisuudesta ovat yksimielisiä sekä biologiset vanhemmat että sosiaalityöntekijät. Useat tutkijat ja asiantuntijat ovat todenneet, että

sijoituksien jälkeen biologiset vanhemmat jäävät yksin vaille mitään tukea. (Kähkönen 1994; Sinkkonen 2001; Kujala 2003; Suomela, 2004.) Tämä tuli esille vahvasti myös omassa aineistossani. Tarjolla oleva tuki ei kuitenkaan saavuta kaikkia lapsensa huostaanoton kokeneita äitejä. Seuraavassa esimerkkejä tästä:

Kyllähän multa kysyttiin vähän niinkö, no kyl kai sää tiät, että mihin sä voit mennä. Kyllä mut hirmu tyhjän päälle jätettiin, kun aatellaan se, että mun päivärutiini oli ollut, että mä kävin joka päivä [lastenkodissa]. Se sijoitus tapahtui hirveen nopeesti ihan hujauksessa, mä kerkesin just lapset valmistaa, mutta en kerenny itteäni kuitenkaan. Mä tietyllä tasolla olin sen hyväksynyt ja lapset valmistanut siihen lähtöön. Mutta sitten se totaalinen, että hetkinen. Mun päiväohjelma hävis, mä en näekään lapsia. Ja siihen pistettiin tietysti ensin se, oliko se nyt kuukauden puolentoista, että mä en saanu nähdä niitä ollenkaan. Niin kaikki se rysäytettiin ja multahan hävis päiväohjelmat ja tietysti se, että joka päivä on nähny lapsia, en näe enää, se oli hirmu kova eikä ei mua sitten kukkaan käytännössä kattoen auttanut. Yksinhän mä jäin ja yksin olin ja retkahdin ja sitten mua sai sosiaalitoimi viiiä katkolle. Siitä suunnilleen kuukauden päästä. Sillä tavalla jätettiin vaikka sanottiin, että oothan sääkin meille tärkeä ihmisenä, että tietysti he joutuu ajattelemaan lasten kannalta ja lasten asioita, mut oothan sääkin tärkeä ihmisenä, mutta ei kukkaan lopuksi välittäny, että mä jäin yksin. (Hely)

Oman lapsen huostaanotto on rankka kokemus kenelle tahansa vanhemmalle. Tukea on joskus hakemalla haettava. Vanhemmuus on elinikäinen projekti, joka ei pääty silloinkaan, kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Vanhemmalla tulisi olla oikeus olla mukana lapsensa elämässä, vaikuttamassa kasvatuskysymyksiin ja päättämässä lasta koskevia asioita. Helinän kokemukset huoltosuunnittelupalaverista olivat seuraavat:

Helinä: No silloin [vuosiluku, aika] mä kävin täällä [Naisten talolla] sen kurssin huostaanotettujen lasten äitien ryhmässä 10 kertaa, siitä on nyt jonkun näköstä apua sai. Jotenkin kaipais kyllä lisää sellasta jatkuvaa. Oon kyllä aikalailta yksin, että ei oo oikeen mitään semmosta tahoja, joka olis suunniteltu sen bioloogisen vanhemman turvaksi. Niissä huoltosuunnitelmissa siellä on kaksi sosiaalityöntekijää ja se sijaisperhe ja ehkä sen sijaisperheen, vaikka sitten jotain, tässä tapauksessa oli tää psykologi sit heiän näkemystä siinä tukemassa.

Tarja: Sitten siinä on äiti yksin?

Helinä: Niin tai vanhemmat, tässä tapauksessa minä yksinäni, että eipä siinä, tai aika pattitilanne siinä sitten on, että siinä on monta henkilöä vastaan yksi.

Lapsen sijoituksen jälkeen äidin voi olla vaikea ottaa vastaan tukea, varsinkin niiltä, jotka ovat väliintulon tehneet tai ovat muulla tavalla puuttuneet äidin elämään.

Tuen saamisen ja vastaanottamisen kannalta tärkeää olisi kokemus aidosta välittämisestä ja myönteisestä suhtautumisesta. Eräälle äidille tukea tarjottiin, mutta sitä ei äiti hetimiten oivaltanut:

Säde: No ehkä mä sain sitä enemmän kuin mitä mä aavistan tai myönsin. En mä ehkä sosiaalityöltä saanu, mä sain enemmänkin A-klinikalta, tältä hengelliseltä, uskovilta ihmisiltä. Varmaan mä sain sosiaalityöntekijältäkin, mut niitten kaa joutui oleen kokoajan, että en sano mitään tai taas jotain tapahtuu, varuilaan. Ja siten siihen alkuun mä sain sitä tukea. Mut must se lopetettiin liian aikaisin.

Tarja: Se tuki?

Säde: Niin se, että silloin kun mulla oli päihdeongelma pinnassa nää aineet tai tuli retkahdus, niin silloin mä sain tukea. Mut se, että nää viimeiset vuodet mä oon kyllä joutunu aika lailla selviin.

Kielteiset asenteet ja vaikeat tunteet voivat olla kuitenkin muutoksen ja voimaantumisen esteenä erityisesti silloin, kun tunteiden käsittelyyn ei ole mahdollisuutta. Voimaantumisen kannalta olisi tärkeää saada apua kriisin läpikäymiseen, oman elämäntilanteensa järjestämiseen ja etävanhempana toimimiseen. Varuillaanolokaan, se, että äiti ei uskalla olla se, kuka on kaikkine kokemuksineen, ei edistä voimaantumista.

6.3 Äidin voimaantuminen

Toinen tutkimuskysymykseni oli, millaisia ovat lapsensa huostaanoton kokeneen äidin näkemykset omasta voimaantumisestaan. Äitien kokemukset voimaantumisesta tulivat esille aineistossani moninaisina ajatuksina ja mielipiteinä. Kuitenkin tärkeää olisi, että äiti saisi kertoa asioistaan rehellisesti ja avoimesti pelkäämättä seurauksia. Jos tällaista avoimuutta ja vapautta ei koeta auttamissuhteessa, toipuminen estyy tai hidastuu. Siitosen (1999) mukaan yksilön voimaantumisosuuden tekee haasteelliseksi se, että voimaantumista voidaan yrittää tukea monilla hienovaraisilla ratkaisuilla. Uusien mahdollisuuksien löytäminen ja sisäistäminen, erityisesti riippuvuuksista toipuminen, ovat aikaa vieviä ja kestävyyttä vaativia prosesseja. Luottavan yhteistyösuhteen rakentaminen työntekijän kanssa on hyvin tärkeää. Säteiden näkemyksiä auttajista ja omasta voimaantumisestaan:

...mulla oli hyvä työntekijä A-klinikalta. Sitten oli perhetyössä se työntekijä. Mut must tuntuu, että ootetaan, et mä oon hirveen voimakas, et mä jaksan loputtomiin, ja sit kun nää riippuvuudet siirtyy niin mulla on heijastunu peliriippuvuus jonkun verran. Syksyllä kun mun [lähiomaisten] kuolema kävi, niin mä pelasin aika paljon ja sosiaali sanoi mulle vaan,

että voi [Säde] kulta ethän sä voi mennä ja pelata rahat, että siin tuli sellainen olo et, ne ei ymmärrä sitä, eikä nähny miten syksyllä, kun mä oisin tarvinu apua. ”Me ollaan sua autettu niin, että ethän sä voi”. Mä puhuin [erään yhteisön] työntekijän kanssa siitä ja hänestä tuntuu, että ne ei oikeen ymmärrä tätä tilannetta. [Erään toisen työntekijän] kans juttelin,[työntekijä] soitti sosiaalille. Vaikka täs on vuosii mennykin hyvin, niin tulee vielä takapakkeja, mut tuntuu, että niitä ei sallitas, vaan vaikeen väkivaltasen parisuhteen läpikäyny ja sitten melkein heti perään tuli [omaisen] kuolema ja sitten hirveesti ollu sairauksia. Mä oon kokenu toisaalta on hyvä, ne ei tue enää, mä pääsen eroon, oon miettinyt sitä. Mä oon aina sanonu, että mä en luovuta, mut se jälkihuolto ei musta toimi, musta pitäisi tukea vielä vuosia sen jälkeen kun ihminen rupee raittiuden tielle. (Säde)

Säteen toipumisesta ja voimaantumisesta kertoo se, että hänen tavoitteenaan on tulla toimeen omillaan, ts. halu päästä eroon sosiaaliviranomaisten jakamista taloudellisista avuista. Hän haluaa opetella elämään niiden taloudellisten varojen varassa, joita hänellä on, vaikka välillä onkin taistelua.

Jotkut päihderiippuvuuksista toipuvat retkahtavat, vaikka tukea olisi tarjolla. Retkahdukset voivat olla opettavaisia ja elämää on retkahduksen jälkeenkin. Toipumisen kannalta tärkeää on myöntää retkahdus ja opetella tunnistamaan tilanteita, jotka johtavat retkahdukseen. Tukea toipumiseen voi saada vertaisiltaan, kuten Hellän kokemukset osoittavat:

Kun mulla oli paha retkahdus. Mä oon kapinoinu omassa mielessäni kun mä sanoin sosiaalijohtajalle silloin, te ootte julmia, jotenkin tuntuu, että se on liian iso rangaistus ja siitä sitten rangaistaan. Nyt kuitenkin kun AA-ryhmässä oon käyny, niin siellä on kaikki suurin piirtein jokainen kertoo sen oman taustansa. Retkahdus on tullu niilläkin, jotka ovat olleet raittiina ties kuinka kauan, on ollu siinä alkuvaiheessa 1-2 retkahdusta. Sitä mä oon mielessään kapinoinu, mutta kai siihen pitää sopeutua, mut sitten taas kun en pysty itseänsä liikaa syyllistämäänkään, kun on sellainen on tapahtunut. Mutta sittenhän siinä menee mielenterveys ja järki ja kaikki, jos liikaa syyllistää. (Hellä)

Erään äidin kuvaus voimaantumisesta tuli esille, kun hän rohkeni esittää omia näkemyksiään, jotka liittyivät oman lapsen hoitoon sijaisperheessä. Huolimatta siitä, että äidin mielipide tulkittiin hänen kannaltaan epäedulliseksi ja hän ei saanut tukea näkemyksilleen, hän rohkeasti esitti mielipiteensä:

Tarja: Millainen suhde sinulla on lapsesi sijaisperheeseen?

Helinä: Se on ollu siihen asti hyvä, kun mä oon ollu niin shokissa, että mä en oo oikeen pystyny mitään kommentoimaan heidän toimintaansa. Mutta

sen jälkeen kun mä oon sanonu omia mielipiteitä joistakin asioista, niin suhtautumien on muuttunut, jostakin asioista niin.

Tarja: Millä lailla, voisitsä kuvata sitä?

Helinä: Ne on aika loukkaantuneita, kun mä puutun heiän asioihin.

Äidin voimaantumista osoittaa myös se, että hän rohkenee kohdata ne kysymykset ja asiat, joita hänelle on tapahtunut. Maslowin (1987) mukaan olemme oppineet Freudilta, että menneisyys elää meissä. Maslow neuvoo, että meidän tulee oppia, että tulevaisuus elää tällä hetkellä yksilöissä muun muassa toiveiden, suunnitelmien, päämäärien, velvoitteiden, tehtävien ja kohtaloiden muodossa. Toivottomuuteen ja tyhjyyteen on vajonnut se, jolla ei ole tulevaisuutta. Voimaantumisen kannalta tulevaisuuteen suuntautuvien prosessien tunteminen on tärkeää. Tärkeää olisi valmistautua ja suuntautua tulevaisuuteen kriisinkin jälkeen, kuten Helinän kohdalla tapahtui:

Helinä: No jotenkin siinä se ajankuluminen vaikutti ja pikkuhiljaa alko ite voimistumaan ja näkemään valoa tunnelin päässä, ettei ollu enää niin menossa siellä sängyn pohjalla. Sit siinä aika paljon vaikutti se, että ite alko enemmän toimimaan, liikkumaan ja tarttu opiskeluun ja tommoseen, niin siitä tuli elämän voimaa enemmän. Sit pysty alkaa käsittelemäänkin näitä tähän huostaanottoon liittyviä asioita.

Tarja: Kuitenkin sairasloman aikana sä jaksoit tarttua elämään kiinni?

Helinä: Niin et siinä meni kyllä aika kauan aikaa. Et se vuosi meni ihan reippaasti siihen. Ei se mitenkään nopeesti tapahtunut. Kyllä mä siinä tein jotakin pieniä, muutamalla kurssilla kävin tuolla [oppilaitoksella], että kyllä mä siinä koitin pysyä jonkun näköisessä rytmissä kiinni. Ja sit mä koitin jonkun aikaa käydä tuolla [päiväkeskuksessa], että olis jotakin sellasta touhua päivässä.

Tarja: Sä oot opiskelut, kuulostaa, että oot saanu elämästä enemmän kiinni.

Helinä: Joo kyllä mä oon saanu aika hyvin, ja pystyn nykyään keskittymään ja tekemään niitä asioita, että silloin vuosi sitten tai viime vuonna, niin ei mulla ajatukset pysyny kasassa, että hyvä että pystyin televisiota kattomaan.

Voimaantuminen on itsestään lähtevä prosessi. Voimaantuminen ja henkilökohtaisen vastuun ottaminen liittyvät läheisesti toisiinsa. Vastuun ottamista ja vastuunkantamiseen sitoutumista voidaan edistää erityisen tehokkaasti osoittamalla yksilölle, että hänellä on todellinen vapaus ja itsenäisyys oman näkemyksensä pohjalta asettaa päämääriä, joihin hän voi tahtonsa mukaan pyrkiä. Vapaus, vastuu ja voimaantuminen ovat keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa ja ne liittyvät sekä yksilön henkilökohtaisiin että sosiaalisiin käyttäytymisprosesseihin. (Siitonen 1999, 141, 142;

Keltinkangas-Järvinen 2003, 36.) Hely oli käsitellyt lasten huostaanottoa omana prosessinaan. Hän otti vastuutta lapsistaan ja toimi vastuullisena vanhempana silloin, kun lasten elämässä oli tulossa suuria elämänmuutoksia. Hely oli saanut tukea lasten sijaisperheestä.

Mä oon ollu aika kauan, alusta asti tavallaan sen [huostaanoton] kans sinut, että varsinkin siitä hetkestä asti kun mä sitten tämän [lapset huostaansa ottavan] perheen tapasin, ennen kun [lapset] meni sinne. Siinä on tietysti sekin, että mun piti aikuisena, vanhempana sillä tavalla sisäistääkin se asia ja siihen tavalla kaivaa ne hyvät puolet, positiiviset puolet siitä huostaanotosta, jotta mä pystyisin lapsille ihan oikeasti aidosti sydämestä puhumaan sen asian sillä tavalla hyvänä, eikä semmosena sinne te joudutte inhottavan sedän ja tädin luo. Vaan se, että eihän se ois helpottanut niitä yhtään, niitä ois vaan pelottanut. Se piti saaha ite sisäistettyä, että tää asiahan voi olla ihan hyväks. Että osais lapsille puhua siitä asiasta sillä tavalla hyvänä, että niitä ei pelottanut sinne lähtee. Meillä on sillä tavalla helppoa, että meillä on aika hyvin toiminut tai hyvin toiminut sitten tän perheen kanssa yhteistyö. Että siltä osin ettei ihan elämä sotkeennu, niin mä saan kuulua heidän elämään ja kuvioon, eikä oo sillä tavalla hankaluuksia. Tällä hetkellä ehkä se on mun selviytymiskeino, että mä oon kääntäny sen niin, että ihanat mahdollisuudet niillä on kasvaa perheessä, missä on muita lapsia, on molemmat aikuiset ja on tosi ihana miehen malli, siitä perheen isästä.
(Hely)

Vastuu yhteisen hyvinvoinnin edistämisestä on luonteva osa voimaantumisorientaatiota, koska voimaantuminen tapahtuu hyväksyvässä, avoimessa, joustavassa, turvalliseksi koetussa kontekstissa (Siitonen, 1999). Helyllä oli hyvät suhteet lasten sijaisperheeseen ja hän kertoo kokemuksiaan hyväksyvästä ympäristöstä:

Mun mielestä meillä on ihan hyvä suhde. Silloin ens alkuun, ne lähetti käytännössä kattoen joka päivä mulle tekstiviestin, silloin kun mä en saanu ees [lapsia] tavata, että miten mennee, mitä on tapahtunu. Tapaamiset on saatu sillä tavalla ihan hyvin järjestettyä. He jaksavat vielä hoitavat mun lapsia niin jaksaa olla myös tukemassa minua. Ja sillä tavalla helppo, että mä oon heille esim. retkahdukset pystyny kertomaan ihan suoraan. Nyt kun viimesin tapahtui niin itse asiassa tämä kasvatusperheen äiti sano mulle, jos kun mä yritin monta päivää päästä katkolla melkein viikon ja aina tietysti sanottiin ei tänäänkään paikkaa, niin mä jatkoin juomista. Sunnuntai-iltana sitten tää äiti sano, että jos et huomenna pääse niin sä kävelet vaikka sosiaalitoimiston ovelle ja sanot, että nyt se on järjestettävä se paikka. Vielä jaksaa ja aina lähettää, että voimia ja jaksaa tukea siinä ja nyt oon sitten, nyt käyään melkein yritetty kerran viikkoon käydään sitten puistossa tai jossain tapahtumassa, tää perheen äiti[lapset] ja minä. Keskustellaan hirveen paljon lasten asioita.
(Hely)

Äidin sopeutumista lasten huostaanottoon edistää se, kun hänen lapsilleen löytyy perhe, jolla on samanlainen arvomaailma kuin lapsen biologisella perheellä. Tosin tätä ei voida aina soveltaa kaikkien perheiden kohdalla, esimerkiksi huume- ja/tai rankasti päihteitä käyttävien vanhempien arvomaailman kohdalla. Hely oli onnekas, hänen lapsilleen löytyi sijaisperhe, josta hänelle oli iloa.

Meidän on helppo kun onneksi siinä sosiaalityöntekijät sitten kuitenkin teki töitä pitkään ja hartaasti, löys sellaisen perheen missä on hyvin lähellä niinkö ne arvot ja arvomaailma mennee hyvin yksin niinkö mun ja mun sukulaisten kanssa. Semmosta metsässä ja luonnossa liikkumista pieniä asioita, kotiaskareisiin osallistumista, hyvin tämmöstä pientä mistä se lapsen onni voi syttyä.

Arvostuksen, luottamuksen ja kunnioituksen kokeminen on erittäin merkityksellistä sisäisen voimantunteen rakentumisessa – voimaantumisessa. Arvostuksen kokeminen antaa ajattelu- ja kasvuprosessiin voimaa, joka vaikuttaa sisäisen voimantunteen jatkumiseen ja ylläpitämiseen. Helmi kuvaa omaa kokemustaan arvokkaasta kohtelusta:

Silloin kun mä menen [lasta] tapaamaan niin, mua kohdellaan niin kuin vierasta tavallaan, mutta kuitenkin niin, että minä saan, he jättävät minut ja [lapsen] kaksistaan ja saadaan viettää se päivä ihan kaksin. Siinä ei oo kukaan kokoajan käyttämässä selän takana, että kuis teillä menee. (Helmi)

Äidin itsensä kanssa tasapainoon pääsemisen kannalta on tärkeää sijaisperheen vanhempien myönteinen suhtautuminen äidin ja lapsen tapaamiseen. Lapsen ja äidin tapaamisten tukeminen helpottaa äidin omien tunteidensa kohtaamista ja käsittelyä. Voimaantumisprosessissa emootioiden antama evaluatiivinen tieto ja vihjeet ovat merkityksellisiä, koska niiden antaman tiedon ja vihjeiden perusteella ihminen tulkitsee erityisesti kontekstinsa turvallisuutta, hyväksyntää, ilmapiiriä, tukea ja toimintavapauttaan (Siitonen 1999, 151). Helmi kuvaa tätä asiaa omana kokemuksenaan:

Meidän tapaamiset, minun ja [lapsen] tapaamiset, niin ne on tehty mahdollisimman helpoksi. Elikkä tämä sijaisäiti ja isä, niin tulee hakeen minut junalta tai järjestävät kyydityksen [paikkakunnalle] tai tämmösiä. Käytännön järjestelyt on tehty mahdollisimman helpoksi niin se helpottaa sitä vaikeittenkin tunteiden käsittelyä. Kun saa siirtää energiaansa toiseen paikkaan, kohdistaa toiseen paikkaan.

Pystyvyysuskomukset kuvaavat ihmisen vakuuttuneisuutta tai tietoisia arvioita kyvystä toimia tietyssä tilanteessa tietyllä tavalla. Tehtävien ja roolien kautta vastuu on

yhteydessä itsearvostukseen (Siitonen, 1999, 141). Jasmin kuvaa itseään ja omaa oloaan äitinä huostaanoton jälkeen. Hänen mielestään äitiys ja äitinä toiminen vaatii paljon enemmän lapsensa huostaanoton kokeneelta äidiltä kuin äidiltä, jonka lapsia ei ole otettu huostaan. Hän kuitenkin luottaa myönteisempään tulevaisuuteen äitinä, vaikka se edellyttää kilvoittelua.

Jokainen äiti voi sanoa itteänsä hyväksi äidiksi, mut siinä vaiheessa kun lapset huostaanotetaan sun on oltava hyvä äiti tai lapset ei tule enää kotiin. Sulta vaaditaan paljon enememmän kun niin sanotulta normaalilta kotiäidiltä. Se ei enää riitä (normaali kotiäitiys). Se mitä tää on mulle antanu on just se, et mun elämästä on lähtenyt väkivalta. Ensin se, että mä en hyväksyny sitä, että mua ei lyödä, mutta sitten se, että vaikka mua lyötiin niin mä en lyöny takasi. (Jasmin)

Granfeltin (1998, 160) tutkimuksessa naiset kertoivat kokemastaan väkivallasta, jota he olivat kokeneet eri muodoissaan parisuhteessa ja sen ulkopuolellakin. Granfeltin tutkimuksen naiset olivat joutuneet väkivallan kohteeksi ja toisaalta olivat itsekkin väkivaltaisista. Myös jotkut haastatteleman äidit olivat kokeneet väkivaltaa ja he itsekkin olivat käyttäneet väkivaltaa kohdistuen sitä myös lapsiin. Granfelt (1998) ymmärtää nämä kaksi väkivallan muotoa samojen ilmiöiden – rakkauden kaipuun, vihan, riippuvuuden ja hylkäämisten – monimutkaiseksi yhteenkietoutumaksi. Sisäisen kodin hajottua viha ja väkivaltaisuus menettävät suojaavat rajat. Seuraavassa Jasminin ja Helyn kokemukset väkivallasta:

Mun kasvaminen on ollu ehkä sitä aikaisemmin, koska mä elin sellaisessa parisuhteessa, jossa käytettiin väkivaltaa ja mä hyväksyin sen, että mua lyödään ja mä löin myös itse ja mä en voi sanoa, että mä kuritin lapsiakkin, mä löin heitä. Tänä päivänä mä saan olla erittäin ylpeä siitä, että mä en enää lyö. Se että mut pahoinpideltiin, se oli mun elämässä ensimmäinen kerta, kun mua lyötiin ja tosi lujaa, ja mä en lyöny takaisin. (Jasmin)

...mä olin puhunu perheväkivallasta, omasta juomisesta, lasten isän juomisesta... että joku ammatti-ihminen ois nähny miten mua on pietty otteessa, sitä henkistä väkivaltaa, joku ois ottanut meiät kerta kaikkiaan ja ois sanonu, että nyt lähete pois...Jotenkin ne läheisetkään ei uskaltanu puuttua siihen, ne yritti kannustaa, tukea sitä lähtöä. Ne ei uskaltanu sanoo, lähe nyt hyvänen aika. Vaikka isäkin on kuullu kun mä oon vessasta soittanu, toinen on käyny puukolla kimppuun. Sosiaalityöntekijöillä on lausunto kun, mä en edes muistanu, mutta nyt jälkeinpäin on sitä luettu, kun mailalla yritti hakata kun mä nuorempaa ootin. Että oishan siitä jonkun pitäny sannoo, tää ei oo tervettä. (Hely)

Lasten huostaanotto on aina rankka kokemus äidille, erityisesti silloin, kun äiti ei ole huostaanottoa hyväksynyt. Vaikka lapset asuvat sijaisperheessä, äidillä on

mahdollisuus ajatella, että lasten ja hänen elämässään on tapahtunut positiivisia asioita, kuten seuraavassa tulee esille. Menneisyyteenkin on mahdollisuus tarvittaessa palata, sieltä voi saada aineksia voimaantumiseen.

Vaikka toisaalta tänä päivänä lapset, on tapahtunut positiivisiakin asioita silloin kun lapset pääsee kotia, niin sit ruvetaan puhumaan menneisyydestä. Sen näkee tänä päivänä kaikki asiat menee paremmaksi kuin ennen, se tuntuu mun mielestä tosi hyvältä. (Jasmin)

Äitiys on useimmille naisista hyvin keskeinen osa elämää, vaikka lapset eivät asuisikaan heidän luonaan. Jälkimmäisessä tilanteessa äitiys on erilaista, ehkä kokemuksenä särkynyttä äitiyttä. Erilainen äitiys voi olla kuitenkin kypsää, herkästi lapsen maailmaan eläytyvää äitiyttä, joka voi eheytyä ja vahvistua riippumatta siitä, palaako lapsi äitinsä luo asumaan vai ei. (Granfelt 1998, 176.) Äitiys ja vanhemmuus on elämänpitäinen tehtävä, joka ei lopu silloinkaan, kun lapset muuttavat sijaisperheeseen.

6.4 Äidin tulevaisuuden unelmia

Siitosen (1999, 119–120) mukaan ihmisen voimaantumisen kannalta on ratkaisevaa, että hän voi vapaasti asettaa itselleen tulevaisuuden unelmia. Itse asetettuun tulevaisuuden tilaan pyrkiminen toimii lähteenä, josta kumpuaa energiaa elämään. Päämäärien asettamisessa ja pyrkimisessä tarvittava voimantunne on yhteydessä ihmisen omakohtaisiin kokemuksiin ympäröivän kontekstin tarjoamista mahdollisuuksista. Ihmisen uskomukset omista kyvyistään edistävät tai estävät voimaantumista ja päämäärien saavuttamista. Seuraavassa Hely kertoo äitiyden unelmistaan:

Päällimmäisenä asiana mä toivon, että tästä huostaanotosta ei lapsille jäisi sellaisia traumoja ja se, että kaikesta huolimatta lapset, että mä saisin ne ymmärtämään mä rakastan niitä, että ne tietäs, että mä rakastan niitä. Pystyisin niitten elämää sillatavalla vaikuttaa vaikka sitten kauempaakin. Että ne tuntis semmosen, ettei ne tuntisi itseänsä hylätyksi. Että mä saisin sen rakkauden välitettyä niille ja sen välittämisen, sen että vaikka mä en voi aina arjessa olla joka itkun hetkellä, kertomassa minkälainen tää maailma on. Että ne sais semmosen, että mä voisin kaukaakin antaa sellaisen luottamuksen ja välittämisen. Ja totta kai mun unelma on sitten se, että mä pystyn oman elämäni saamaan semmoseen kuntoon, että mä voin jossain vaiheessa tarjota [lapsille] sen elämän mun luona. Ja mun unelma on sillai pystyisin tukeman niitä, mitä ikinä ne sitten sillä tavalla valitsee, että koulutuksen, harrastusten suhteen että mä saisin ne vieä mahdollisimman monenlaisiin harrastuksiin. Totta kai unelmia äitinä on, että pystyy niitä varjelemaan tässä maailmassa.

Voimaantuneen äidin unelmat voivat liittyä lasten menestymiseen ja hyvinvointiin. Eräälle äidille oli yllätys, kun kysyin, millaisia unelmia hänellä on äitinä. Tässä hänen vastauksensa:

Yllättävä kysymys. Äidin unelmia? No tietysti, että lapsilla menis hyvin. Kai se, että lapsilla menis hyvin.(Siru)

Voimaantuessaan ihminen kykenee näkemään olosuhteita ja tilanteita lapsen näkökulmasta käsin. Voimaantuminen tarkoittaa myös sitä, että äiti ymmärtää miten tärkeää turvallisuus on lapsille. Jasminin unelmat äitinä olivat seuraavat:

Jasmin: Oikeastaan osa niistä unelmista on jo toteutunut. Tossa lasten olen matkan varrella puhunut, ois kiva kun olisi sellainen koti missä ei tarvi pelätä, että tulee jotakin. Me vietettiin lasten kanssa ensimmäinen juhannus tänä juhannuksena ettei ollu humalaisia lähellä.

Tarja: Turvallinen koti lapsille?

Jasmin: Ja, turvallinen koti lapsille ja tietysti se.

Säteellä on samansuuntaisia ajatuksia äidin unelmista. Holopaisen (1998, 102–103) mukaan riittävän hyvän vanhemman on osattava ja opeteltava kohtaamaan muita ihmisiä päihdemaailman ulkopuolella. Uudet raittiit ihmissuhteet rikastuttavat äidin elämää ja tuovat turvaa myös lapsille. Säteen yksi unelmista on raittiit ihmissuhteet ja päihhteistä vapaa koti.

Säde: Olihan mulla unelmia paremmasta elämästä ja raittiudesta ja halusta sellasen ehjän perheen, halus pois siitä elämästä missä eli, et varmaan aina haaveilin, et jonain päivänä on oma talo ja me asutaan jossain maalla. Ja sit ois ystäviä kellä ei oo päihdeongelmaa. Se kaveripiiri ois ollu vähän toisenlaista ja et kai sitä haaveili tällisestä elämästä. Varmaan sit turvallisesta ja sellaisen rakastavasta elämästä

Tarja: Mitä sä ajattelet tänään, minkälaisia unelmia sulla on äitinä, onko muuttunut tai onko unelmat toteutunut tai täyttynyt?

Säde: No onhan ne hirveesti muuttunut, vaikka on vähän väliä on ollu eri vastoinkäymisiä, niin musta mä elän aika tavallista elämää, mulla ei oo enää sitä sidosta siihen entiseen elämään. Mä elän sellaista niin sanottua normaalin ihmisen elämää, tavallista arkee. Kaveripiiri on melkein muuttunu täysin ja varmaan se, että mä nautin toisista asioista, must on mukava mennä mökille, saunaan ja kalastamaan kuin istuu baarissa.

Vastuu lapsista on äidin arkipäivää huolimatta siitä, että lapset eivät asu äidin kanssa. Toivo ja tulevaisuudenusko on jaksamisen kannalta tärkeää. Lapsen tarpeiden asettaminen etusijalle kuuluu riittävään vanhemmuuteen. (Holopainen 1998.) Toisaalta äidin on myös huolehdittava itsestään, omista tarpeistaan, jotta hän kykenisi paremmin ymmärtämään ja huolehtimaan lasten tarpeista. Äidin hyvinvointi vaikuttaa myös lapsen

hyvinvointiin (Sinkkonen 2001, 164). Hellä kuvailee unelmiaan äitinä kuntoutumisen ja lapsen edun näkökulmasta:

Hellä: Nyt ainakin äitinä on vaan unelmia. Sellainen unelma, että saisin itteni kuntoutettua, että saisin edes nyt mä oon koska mulla tuli tää retkahdus niin mä en tiedä mitä se nyt vaikuttaa, en saanut [lasta] luokseni ollenkaa, että syksyllä katotaan seuraavan kerran. Tietysti sellainen unelma, että pystyisi edes kuntouttaan, vaikken saisi [lasta] ikinä enää itelleni kokonaan, niin pystyisin olemaan niin kunnossa saisin esim. vaikka kerran kuussa viikonloppuna, että saataisi sitä yhteistä aikaa sitä kautta. Alussa ennekuin tää retkahdus tuli puhuttiin silloin kahdesta vuodesta, mutta nyt sitten mä oon ruvennu itekin miettimään, se on niin ihana sen sijaisperhe, että onko se sitten oikein, että se joutuu nyt tästä vielä vaikka kuvitellaan olemaan sen pari vuotta, että sopeutuuko se siten enää.

Tarja: Sun unelma on se, että sä ite kuntoutuisit?

Hellä: On. Tietysti tavallaan kuitenkin on se unelma, että mä saisin sen [lapsen] vielä takaisin saisin elää sen kanssa. Ajan kanssa vielä sopeutuu, kun joutuu siellä olemaan mutta se voi olla niin vaikeeta. Riittääkö siinä vaiheessa enää omat voimat.

6.5 Ryhmävoima voimaannuttajana

Lapsesta luopuminen voi tuntua kokemuksena leimautumiselta huonoksi äidiksi. Tällaisia kokemuksia olisi tärkeää saada jakaa toisten samaa kokeneiden kanssa tai muulla tavalla päästä käsittelemään asiaa. Tilannetta helpottaa, jos äidit löytävät kanssaäitejä, jotka puhuvat 'samaa kieltä'. Kokemusten purkamisen ja selvittelyjen kautta äitien itsetuntemus ja -tietoisuus lisääntyy ja he oppivat omia ja toisten mielipiteitä arvostavaa keskustelua. Nämä ovat tärkeitä kulmakiviä voimaantumisen. (Auvinen 2001, 128, 130.) Vaikka voimaantuminen onkin henkilökohtainen prosessi, siihen vaikuttaa vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa, ympäristö ja olosuhteet sekä sosiaaliset rakenteet. Seuraavassa äidin kokemuksia vertaisryhmästä:

Mä halusin nähdä muitakin äitejä, joitenka lapset on huostaanotettu. Se ryhmävoima poisti multa sen, että alkuun tuntu, että mä kävelen tuolla kadulla, huono äiti, lapset huostaanotettu. Sit kun näki siellä ryhmässä muita äitejä, sai puhua niistä asioista. Se helpotti sitä, että näki, että on muitakin samassa tilanteessa. (Jasmin)

Voimaantuneisuus ei ole pysyvä tila. Ihminen voi tiedostaa tuntevansa itsensä toisessa kontekstissa voimaantuneeksi ja taas toisessa voimaantumattomaksi. Tämän voi havaita esimerkiksi, jos päämäärien asettamisessa tai emotionaalisissa kokemuksissa tapahtuu ihmisen kannalta epäsuotuisia muutoksia. Voimaantuminen on tapahtumaketju, jossa yksilö jäsentää päämääränsä, kykyuskomuksensa,

kontekstiuskomuksensa ja emootionsa sekä näiden sisäisiä suhteita. (Siitonen 1999, 164.) Helmin voimaantumista edistävät sosiaaliset kontaktit, joiden kautta hänen itseluottamuksensa lisääntyy ja tulevaisuuden usko vahvistuu:

... sieltä [keskusteluista muiden kanssa] saa tukea, saa erilaista näkökantoja omaan elämään, kun keskustellaan siitä elämäntilanteesta ja muusta. Ja se antaa sitten tukea siihen mitä tekee tulevaisuuden päätöksiä. Ja sit sieltä saa semmosta luottamusta itseensä. Elikkä kun tarkoitushan on se, minä elän mahdollisimman normaalia elämää sairaudesta huolimatta. Niin se on semmonen tukipilari, että tavallaan niin kun uskaltaa heittäytyä siihen normaaliin elämään eikä pelkää kokoajan, että koska tulee seuraava kohta. (Helmi)

Tervetulleeksi tunteminen on ensiarvoisen tärkeää voimavarojen ja yrittämisen halun kasvamisessa. Lähimmäisten keskinäinen hyväksyntä ja itsensä tervetulleeksi tunteminen ovat yhteydessä ilmapiirin turvallisuuden ja arvostuksen aistimiseen, mikä puolestaan on yhteydessä positiivisten voimavarojen vapautumiseen, toisin sanoen voimaantumiseen. Sisäisen voimantunteen rakentuminen, arvostuksen ja kunnioituksen kokeminen, on puolestaan yhteydessä haluun toimia vastuullisesti. (Siitonen 1999, 145.) Voimaantumiseen vaikuttaa hyväksytyksi tulemisen kokemus äitinä, ihmisenä, sellaisena kuin on. Sirulla oli kokemuksia hyväksytyksi tulemisesta.

Niin. Se kokemus tiäksä, että mä oon hyväksytty tai kukaan ei mitannu mua. Mun ei tarvinnu selitellä sitä kauheesti. Joo kokemus, en mä osaa sitä oikeastaan sanalla kuvata. Se on kokemus. Se on ihana kokemus että joo. (Siru)

Fordin (1992 ks. Siitonen 147, 1999) mukaan ympäristön tulisi tarjota senkaltaisen tunneilmapiiri, joka tukee ja helpottaa toimintaa. Inhimillinen lämpö, sosiaalinen tukeminen ja luottamus vahvistavat tällaisen ympäristön syntymistä. Voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään, mutta ympäristön olosuhteilla on merkitystä ja tämän vuoksi voimaantuminen voi olla tietyssä ympäristössä todennäköisempää kuin toisessa. (Siitonen 1999, 147). Siru koki naisten ryhmätoiminnan terapeutiksi voimauttajaksi.

*Tarja: Mitens sä oot kokenu tän Naisten talon, olemisen täällä?
Siru: No senhän mä koin hirveen terapeutiksi semmoseksi se oli hyvä se ryhmähän oli hyvä. Sen mä koin hyvänä.*

Kaikki haastattelussa mukana olleet äidit eivät kokeneet vertaisryhmää myönteiseksi. Hely kykeni rajaamaan ja tekemään itseään suojaavia päätöksiä oman henkisen hyvinvointinsa turvaamiseksi. Hely oli päämäärätietoinen ja hän halusi itse

määrätä omasta elämästään. Hän kykeni kypsiin päätöksiin. Helyn toiminta osoitti terveen järjen käyttöä ja harkitsevuutta tilanteessa, jossa hän halusi suojella itseään ja ajatuksiaan ja sitä kautta lapsiaan. Lasten huostaanotto on herkkä asia. Tunteet kuohuvat ja asian ympärille voi kehittyä epärealistisia ja vääristyneitä ajatuksia. Vertaisryhmässäkin tunnekuohut voivat aktivoitua. Ohjatussa vertaisryhmässä kuitenkin on tarkoitus tarjota äideille helpotusta arjessa jaksamiseen. Poisjääminen ryhmästä oli Helyn ratkaisu, joka merkitsee vahvaa, itsenäistä ja päämäärätietoista äitiä. Ratkaisujen taustoilta voidaan havaita tahto itsemääräämiseen ja oman arvomaailman vaalimiseen. Voimaantuneella äidillä on kyky tehdä sellaisia ratkaisuja, jotka suojaavat häntä virheellisiltä ennakoasenteilta ja pahalta mieleltä. Seuraava teksti ilmaisee Helyn tervettä harkintaa ja riippumattomuutta:

Tarja: Ootsä tavannu äitejä, jotka on kokenu saamaa kun sinä, huostaanoton, ootko ollut missään kosketuksessa heidän kanssa?

Hely: Mä itse asiassa en oo kauheesti tavannu, niin mulle se on oikeesti ollu vaan huonompi, joita mä oon tavannu niin ne on taas hirveen semmoisia, mieleltään myrkyttyneitä tai katkeria, vihaisia, joittenka puheessa heille tehään koko ajan vääryyttä. Ei nähä sitä asiaa useimmilta kantilta. Mä en välttämättä jaksanu kuunnella ja sitten jossain vaiheessa mä oon tehny selkeen ratkaisun, mä en halunnu mennä tämmösten huostaanotettujen palaveriin silloin, kun oli ratkeamassa. [Lasten] oma perhe, niin mä en halunnu semmosia kauhukuvia etukäteen, mä ajattelin, mä katon meidän tilanteen ensin, että miten käy. Mä en halunnu, että mua manipuloitais liikaa siihen semmoseen ajatukseen, mä halusin sen nähä omin silmin, sen tilanteen, mä en aina välttämättä koe sitä vertaistukea hyväksi tai se on jossakin vaiheessa, se pitää ite tietää missä vaiheessa se on hyvä asia ja missä vaiheessa se voi olla huono asia. Siinäkin kuunnella sitä itteänsä, silloin sitä omaa tilannetta.

Voimaantumisprosessi vahvistuu silloin, kun yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Siitosen (1999, 129) ja muiden tutkijoiden (Prilleltensky, 1994; Sundmanin 1996 ks. Siitonen, 1999, 129) mukaan arvoilla on keskeinen rooli voimaantumisprosessissa, ja tämän vuoksi niiden tulisi olla keskeisiä myös voimaantumisen tutkimisessa ja voimaantumista edistävien interventioiden suunnittelussa. Valinnanvapaus ja oikeus päättää vapaasti oman elämänsä arvoista ja suunnasta ovat merkityksellisiä. Päämäärien asettaminen ja arvojen ja oikeuksien kokeminen ovat yhteydessä ihmisen voimaantumiseen. Seuraavassa keskustelussa tulee esille voimaantuneen äidin arvomaailma, jonka hän haluaisi siirtää omille lapsilleen, vaikka hän arveleekin kasvattavansa lapsia liian pehmeillä arvoilla.

Tarja: Mitkä on liian pehmeät arvot?

Hely: Ilmeisesti semmoset missä mä oon ite kasvanu.

Tarja: Missä sä oot kasvanut? Mitä on arvostettu sun lapsuudessa?

Hely: Läheisiä, toisia ihmisiä yleensäkin, varsinkin läheisiä. Opeteltu nauttimaan sellaisista pienistä asioista, että ne ei oo kovin ihmeellisiä, siitä yhteisestä ajasta ennemminkin kuin jostain tavarasta, materiasta. Toisten huomioon ottaminen, kunnioittaminen ja erilaisten mielipiteiden arvostaminen.....

6.6 Huostaanotto oli yksi kypsyiden aste aikuisuuteen

Vapaus, itsesäätely ja oman kontrolloinnin kokeminen ovat merkityksellisiä ihmisen positiivisen asenteen muodostamisen, itseluottamuksen vahvistumisen sekä sisäisen voimantunteen rakentumisessa (Siitonen 1999, 140). Voimaantunut äiti, Hellä, kuvailee tärkeimmät voimavaroalähteensä. Hän osaa iloita myös vahvasta tunnesiteestä lapseen. Kun kysyin äidiltä, mitkä ovat tärkeimmät voimavaroalähteet arjessa, hän vastasi siihen näin:

Hellä: No en mä tiedä onko semmosia ollenkaan. Jostakin se vaan löytyy sitten kuitenkin kun pyörittää sitä menneisyyttä minkälaista se on ollut ja huomaa sitten kun se on miten ihanaa se raitis elämä on, ei oo mitään pelkoja eikä mitään ja on tasapainoinen. Ja jotenkin kun se pitää mielessä niin kyllä sitä sitten. Sitten tietysti kuitenkin kun se [lapsi] on siellä olemassa niin se sitten antaa sitä voimaa kanssa, kun ajattelee, että se on kuitenkin minun lapsi vaikka se olisi lopun ikänsä siellä.

Tarja: Niin sä oot sen [lapsen] äiti?

Hellä: Se oli niin ihana huomata miten tunneside on kuitenkin vahva. Mä justiin ajattelin kun nyt [lapsi] on noin pieni kuitenkin ja nyt kun mä en tässä joulun jälkeen saanu sitä itellekään, mä ajattelin, että nyt se vieraantuu, kun mä olin siellä, olin silloin nytte kun oli tuo retkahtaminen, oli monta viikkoa etten mä käynyt siellä ollenkaan. Niin ei se niin oookkaan, että nytkin kun mä käyn sitä kattomassa, [lapsi] kysyy jo seuraavana päivänä tuleeko äiti huomenna. Kuitenkin kun sitä ikää tulee, niin sitä oppii paremmin muistamaan ja tajuamaan. Ja sittenhän pitää yrittää vaan aina ajatella positiivisesti ja oon yrittänyt just jos tulee masennuskauti tai muuta, millä voimavaroilla jaksaa eteenpäin, sitä vaan täytyy yrittää Olen iloinen siitä että mulla on hirveesti ystäviä ja justiin lenkkikaveria ja muita semmosia ystäviä joitenka kanssa voi puhua.

Kykyuskomukset ovat merkityksellisiä ihmisen itsensä voimaantumisessa. Kun ihmisen uskoo mahdollisuuksiinsa saavuttaa asettamansa päämäärän, hän on jo tehnyt tietoisesti tai tiedostamattaan arviointiprosessin menneisyydestään, nykyisyydestään, tulevaisuudestaan sekä odotuksistaan ja toisten ihmisten mahdollisesta suhtautumisesta (Ford, 1992, Ks. Siitonen 1999).

Ensi- ja turvakotien liiton ”Pidä kiinni” –projektissa esille on tullut hankalasti motivoitavien asiakkaiden hoitaminen. Asiakas voi esimerkiksi viestittää työntekijöille: ”Älä puutu mun asioihin”. Toisaalta hänellä voi kuitenkin olla halu saada tukea. (Andersson 2001, 22.) Aineistossani tuli Säteen kertomana esille tilanne, jota Andersson kuvaa. Haastattelutilanteessa Säteen tilanne on selkeytynyt, ja hän näkee kertomansa tilanteen voimaantuneesta näkökulmasta. Seuraavassa hänen oma arvionsa tilanteesta, jossa hän tarvitsi apua.

Säde: Sen jälkeen kun mä lähin sinne hoitoon, mä kävin sitä lääkavierotusta, niin mä varmaan mietin asioita ja sitä niitä omia olotilojani, jouvuin katoon varmaan niin kun sen myöntää itelle, että kaikki ei oo hyvin, vaik mä ajattelin. Siinä on vähän sellainen ristiriita, että tavallaan mä huusin koko ajan apua auttakaa mua. Ihmisille annoin sellaisia merkkejä, toisaalta mä protestoin niitä vastaan, et mun elämäähän ei puututa. Se oli sellaista hyvin epäkypsää, et mä oon varmaan ollu tällainen rajatila persoonalla silloin. Et mulle on jouduttu niitä rajoja luomaan kuin pienille lapsille, ja se oli varmaan sellainen yksi kypsyden aste aikuisuuteen.

Tarja: Siis se huostaanotto?

Säde: Niin.

Keltinkangas–Järvisen (2003, 97) mukaan minäkuva on erilaisten ominaisuuksien, toimintojen ja päämäärien kokonaisuus, jonka avulla yksilö kuvaa itseään. Ahon (1997, 18) mukaan minäkuva tarkoittaa ihmisen itsensä tiedostamaa kokonaisnäkemystä itsestään, eräänlaista asennoitumista itseensä. Minäkuvaan liittyy myös kognitiivinen aspekti eli ihmisen tiedot itsestään ja affektiivinen evaluoiva aspekti eli arvioiva suhtautuminen omaan itseen. Säteellä oli nykytilanteessa kykyä käsitellä itseään realistisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Hely eläytyy tunnetasolla lasten elämään ja tunteisiin. Hän kykenee käsittelemään lasten näkökulmasta, miltä heistä on tuntunut muuttaa tuntemattomaan ympäristöön. Hänellä on herkkyyttä kuulla lapsen ikävä ja hän osaa asettua lapsen asemaan ja ymmärtää vastuun ja myös mahdollisuudet äitinä vahvistaa lasten elämää. Helyn tapauksessa lasten hyvinvoinnin edistämisestä on tullut luonnollinen osa voimaantumisprosessia. Voimaantuminen tapahtuu hyväksyvässä, avoimessa ja arvostavassa kontekstissa (Siitonen, 1999, 142). Avoimuus vapauttaa voimavaroja.

Onhan ne sitten tietysti semmosia että ei tiä oikeen mitenkä, kun, no nyt se (x) -vuotias hirveen paljon sanoo, että äiti mun on ikävä sua, tai sitten kun nähhään sanoo. Että meillä se nukkumaanmeno on aina se hetki kun me saahaan viikonloppuja olla yhdessä, sit se juttelee paljon niin, että äiti

mulla on ollu hirvee ikävä. Totta kai ne niinkö raastaa, raastaa. Ja miettii sitä, että niin pieni, pienet ihmiset, miltä niistä mahtaa tuntua, et ne on joutunu tai tosi vieraaseen ympäristöön. (Hely)

Elämä jatkuu senkin jälkeen, kun lapset on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Useat haastattelemani äidit ovat kokeneet pääsevänsä huostaanoton kanssa tasapainoon, vaikka joskus kielteiset tunteet tulevat esille. Tasapainossa pysyminen edellyttää rohkeutta kohdata yhä uudelleen tilanteita, jotka muistuttavat lasten huostaanotosta. Omien tunteiden tunnistaminen helpottaa omaa oloa. Seuraavassa Sirun tasapainossa pysymisen kokemuksia:

No mä oon päässyt sinuiksi, mut erilaiset asenteet ja silti nää epäkohdat tässä tulee, voi tulla niin kun just joku tuolla [huostaanottoa käsittelevä koulutuspäivä] ärsyttää. Ja sit joku perhekodin toiminnassa joku ärsyttää, ja asenteet ärsyttää. Mutta itse huostaanotto oon sinut sen kanssa. (Siru)

Äiti, joka on arjen tasolla joutunut luopumaan lapsestaan, on sen tilanteen edessä, että hänen on ratkaistava suhteensa lapsen sijaisäitiin. Tällöin saattaa tulla ahdistava kilpailutilanne, joka voi entisestään vahvistaa biologisen äidin epäonnistumisen ja huonouden tuntemuksia. Lapsi ja erityisesti pienet lapset vieraantuvat äidistään ja kiintyvät sijaisvanhempiin. (Granfelt, 1998, 119, 121.) Tämä tuli myös esille omassa aineistossani äidin kokemana. Kysyin äidiltä mitä hän ajattelee itsestään. Onko hän äiti?

Olen, että oon sekin puhuttiin silloin perheen äidin kassa, että kun hän kysyi, että onko mulle hankaluuksia se, jos lapset ruppee kutsumaan häntä äidiksi, että tuntuuko se musta pahalle. Ja sit mä sanoin, että jos se lasten elämää siellä perheessä selkiyttää, koska siellä on omia biologisia lapsia että tää [sijaisäidin nimi] on kaikille äiti. Ettei se oo heille [sijaisäidin nimi] ja toisille äiti. Että niitten [lasten] olis selkeempi olla siellä. Että ei se mun äitiyttä se sana vie pois. Mutta kyllä se nyt välillä karahtaa kun ne välillä sanoo ”Hely”. Kyllä se välillä sattuu, mutta mä ymmärrän myöskin, mun on ymmärrettävä, että ei se, että ketä ne sanoo äidiksi vie sitä multa. Vaan silloin on ajateltava, että lasten on selkeempi ehkä siellä perheessä, se on äiti siellä. (Hely)

Kaikilla äideillä ei ole yhtä myönteisiä kokemuksia äidin roolista kuin Sirulla lasten huostaanoton jälkeen. Seuraavassa Helinä kertoo kokemuksiaan äitinä olemisesta lapsen elämässä ja sijaisperheessä.

Tarja: Onko sun mielestä tunnetasolla tapahtunut muutoksia sun äitiyteen liittyen, huostaanoton jälkeen?

Helinä: No ei se tunnetasolla sillain oo muuttunut, kyllä mä koen itteni [lapsen] äidiksi, mutta kyllähän mä oon menettänyt asemani [lapsen] äitinä.

Tarja: Oot menettänyt vai et oo menettänyt?

Helinä: Olen menettänyt. [Lapsi] mua välillä kutsuu äidikseen ja pitää mua äitinä. Mutta se on justiin se sijaisperheen äitinä.

Tarja: Miten sä koet tämän tilanteen, että sun asema on muuttunut?

Helinä: Kyllä mä siitä aika katkera oon. Sit se että ei oo mahdollisuutta toimia äitinä.

Helinällä oli halua toimia kokoaikaisena lapsen äitinä, mutta se ei ollut mahdollista – ainakaan vielä.

6.7 Voimaantumisen on monen asian summa

Keskeistä voimaantumisen kannalta on saada elää ympäristössä, jonka itse kokee tärkeäksi ja että yksilöllä on siinä ympäristössä mahdollisuus asettaa elämälleen tavoitteita ja pyrkiä niihin (Siitonen 1999, 143). Helyn tarve vahvistua syntyi väkivaltaisen parisuhteen aikana. Kuten Kalimo ym. (1997) ja Siitonen (1999) toteavat, yksilön voimaantuminen ja sisäisen voimaantumisen tarve voi tulla ajankohtaiseksi silloin, kun joku toinen ihminen yrittää estää häntä voimaantumisesta. Ford (1992, ks. Siitonen 1999, 142) kehottaakin kyselemään itseltään, kuinka voi suunnitella tai muuttaa tätä kontekstia, elämäänsä niin, että se tarjoaa parempia mahdollisuuksia päämäärien saavuttamiseksi. Helyllä oli tämänsuuntaisia ajatuksia. Hänellä oli tarve tuntea itsensä arvokkaaksi, vahvistua ihmisenä, naisena ja äitinä. Pienikin tämän tunteen lisääntyminen vaikuttaa myönteisesti voimaantumiseen. Voimaantumisprosessiin kuuluva toimintavapaus tuli Helyn elämässä esille siinä vaiheessa, kun Hely päätti lastensa kanssa muuttaa pois väkivaltaisesta parisuhteesta jo ennen kuin lapset huostaanotettiin. Voimaantuminen on monen asian summa ja se voi alkaa esimerkiksi vapauden ja itsemääräämisoikeuden kaipauksena. Seuraavassa Helyn tarinaa voimaantumisprosessin alkuvaiheista:

Niin, siitä vaan, että se on monen asian summa, ensinnäkin se, että muutin pois tuolta miehen lähettyviltä niin, että mä sain mahdollisuuden edes herätyä. Kyllähän mua sielläkin [toisella paikkakunnalla] jonkun verran yritettiin auttaa, mutta se oli ihan yhtä tyhjän kanssa. Jos mua siellä yritettiin auttaa, niin sen itsetunnonkin kanssa siihen, että oon ihminen ja oon jonkun arvoinen ja oon äitinä arvokas ja oon naisena arvokas ja se oli saman tien lytyssä siellä, että samana iltana kun aamupäivällä olin käyny keskustelemassa niin olin jo niin lytyssä. Ei se antanu semmosta

tilaa mahollisuutta opetella omia tunteita ja ajatuksia, ei siinä oo mittää selkeätä tullu niihin. (Hely)

Lapsen huostaanotto nostaa voimakkaita syyllisyyden tunteita, jotka saattavat monista syistä surettaa äitejä pitkän aikaa. Terveen syyllisyyden kohtaaminen ei estä voimaantumista. Pikemminkin itsetutkistelu vapauttaa voimavaroja ja selkiyttää omaa tilannetta. Syyllisyyden tunteita yhdistetään usein epäonnistumisen kokemukseen. Siitosen (199, 154–155) mukaan epäonnistuminen voidaan nähdä oppimiskokemuksena. Voimaantumista ajatellen on tärkeää tiedostaa oman ajatteluntavan luonne ja pyrkiä tulkitsemaan tunneviestejä positiivisen, vaikkakin kriittisen, näkökulman kautta. Emootioiden tuoman informaation perusteella ihminen käsittelee mahdollisia ongelmia ja tutkii myös erilaisia vaihtoehtoja. Tärkeää on saada kohdata omat tunteet myönteisessä ilmapiirissä. Syyllistäminen ei ohjaa ketään voimaantumiseen. Syyllisyyden tunteet helpottivat ja vapauttivat Säteen ja lapsen voimavaroja, kun hän rohkeni ottaa asian puheeksi lapsen kanssa. Seuraavassa Säde kertoo kokemuksiaan keskustelusta lapsen kanssa:

Sellanen syyllisyys, syyllisyys siinä, että mä oon epäonnistunut. Mä oon ollu tosi huono äiti ja se oli tosi monen vuoden prosessi, ennekuin mä pystyin sanomaan itelleni, että mä oon hyvä äiti. Mä kannoin sitä, mä ehkä rupesin vaatiin iteltäni sitä äitiyttä, mun pitää olla täydellinen mä en voi tehdä virheitä. Et ne syyllisyydet oli aika pahat. Nyt se syyllisyys ei ehkä enää niin vaivaa. Et mä oon puhunu siitä lapsen kanssa ja että mä oon tehny virheitä ja sitä ei saada tekemättömäksi, mut mä voin tehdä tänä päivänä muuta sen äitiyden eteen, varmaan se et vast nyt reilu vuos siten kun me [lapsen] kanssa puhuttiin tästä asiasta niin se on jollain tavalla vapauttanut. Mut toisaalta niin mä oon varautunut siihen, että tää on eessä vielä, et jossain vaiheessa [lapselta] tulee vielä räjähdys siitä, että mitä mä oon tehny sille. Mut must se on oikeutettu niihin vihan tunteisiin ja must se on purkanu niitä jonkun verran ja se ei oo mikään helppo asia. (Säde)

Terve syyllisyys voi olla myönteistä, rakentavaa ja elämää ylläpitävää. Se on seurausta jostakin ihmisen teosta tai hänen laiminlyönneistään. Terve syyllisyyden tunne on osoitus omantunnon toimimisesta. Terveen syyllisyyden ja ihmisen jonkun tehdyn teon tai tekemättä jättämisen välillä voidaan nähdä syy-yhteys. Jos tällaista syy-yhteyttä ei löydy, syyllisyys ei ole tervettä. (Jokinen, 1994, 77.)

Sirulla oli myös kykyä nähdä ihmissuhdeverkoston merkitys voimaantumisessa. Hänen haastattelussaan tuli esille lapsen opettajan hyväksyvä ja

ymmärtävä suhtautuminen lapseen. Opettajat välittivät lapsesta, josta äitikin sai lohdutuksen. Äiti koki saaneensa konkreettista tukea lapsen opettajilta.

Konkreettinen tuki, ne on auttanu mun lastani, silloin ne on auttanu muaki. ... Mut sen mä voin sanoa että nää on konkreettisia [tukia]. Molemmat [2 opettajaa] on ymmärtäny mua sillai mun hätäni äitinä ja siten sen joo. (Siru)

Opettajien myönteinen suhtautuminen Sirun lasta kohtaan koskettaa. Myönteisellä asennoitumisella voi saada paljon aikaan. Opettajat näkivät äidin hädän ja se auttoi häntä. Kuten aikaisemmin on tullut esille, ihminen voimaantuu arhaiten hyväksyvässä ja tasa-arvoisessa ympäristössä. Seuraavassa Sirun lähettämä sähköposti, jossa hän haluaa täydentää vastaustaan, koska tämä oli hänelle kipeä ja niin tärkeä aihe.

Haluaisin vielä lisätä siihen juttuun ja siis muutenkin tiedoksi, kun tätä huostaanottojuttua tutkit, se mitä [lapsen opettaja] sanoi. Hänen mielestään lapset, joilla on ongelmia, siirretään "syrjään" esylle ilman mitään muuta tutkimusta ja apua. Seuraava toimenpide onkin sitten huostaanotto murrosiässä. Toinen, minkä olen itse huomannut, on se, että on hirveen vaikea saada lapselleen mitään apua, kun itse sitä etsii. Mutta annas olla, kun lapsi on sijoitettu, niin johan ovet aukeaa kaikkiin paikkoihin. Huomaan, että tuntuu taas tosi vaikealta ja epäoikeudenmukaiselta, kun nämä asiat nousee pintaan ja muistuu mieleen. Toivoisin kuitenkin, että voisin jotenkin tuoda julki tätä puolta lasten huostaanotossa, siis ettei todellakaan ole kyse vanhempien välinpitämättömyydestä lasta kohtaan. (Siru)

Koska voimaantuminen on prosessi ja *monen asian summa*, lapsensa huostaanoton kokenut äiti voi joutua kohtaamaan koskettavia tilanteita ja kysymyksiä, joihin hänen tulee reagoida. Seuraavassa Sirun kokemuksia siitä, kun lapsi asuu jo sijaisperheessä ja kuinka Siru haluaa opetella sanomaan lapsen sijaiskotia lapsen kodiksi, koska lapsiksikin niin sanoo:

...se tuntu pahalta kun mä muistan kun [lapsi] sano ekan kerran, että hän tuli kotiin, tai sanoi sitä [sijaiskotia] kodiksi. Ja saman mä huomaan kun [toinenkin lapsi] puhuu, mun on vähän vaikea puhua, ootko sä kotona. Mä saatan sanoa, että ootko sä [sijaisperheessä]. Mä yritän harjoitella sanoa, että ootko sä kotona, koska [lapsikin] käyttää sitä paikasta koti. Mutta se on aina mulle vaikeeta vähän, koti. (Siru)

Sosiaalitoimen myöntämät tuet ovat tärkeitä äidille, sekä tärkeitä hänen lapsensa harrastusten turvaamiseksi. Voimaantumisen kannalta merkittävää on, että äiti haluaa irrottautua sosiaalitoimen avustuksista ja alkaa vastata itse omasta elämästään ja taloudestaan huolimatta siitä, että se ei ole helppoa.

Sosiaali on sitä mieltä, että ne on tukenu mua hirveesti, no on ne varmaan jossain asioissa, mutta en mä kyllä nää sitä samalla lailla. Nyt mä oon yrittäny irrottautua täysin siit sosiaalista. [Lapsen] harrastusasioissa oon saanu pientä rahaa, osittain tukee, [paikkakunta] maksaa, mut sek in on tapellusta. (Säde)

Itseen arvostavan ihmisen itsetunto paranee tai pysyy terveenä. Onnistuminen vahvistaa itseluottamusta, mikä puolestaan tukee itsearvostusta. Itsearvostusta on myös se, että ihminen pitää vastarinnankin edessä kiinni oikeaksi katsomistaan päämääristä ja mielipiteistä. (Siitonen 1999, 136–137; Keltinkangas-Järvinen, 2003, 18.) Hellä on opettelut arvostamaan itseään oman itsensä vuoksi.

Tarja: ... ainakin raittiina pitää olla jos haluaa lapsen takasin.

Hellä: Niin, totta kai. Mut silti oon vain yrittäny ajatella niin päin, vaikka nyt sosiaalitoimistossa viimeksi sanoi sosiaalihoitaja, kun kävin juttusilla sen retkahduksen jälkeen sanoi, että ajattele vanhempiasi, älä ajattele[lasta]. Mutta taas AA:ssa painotetaan, että jos ei itensä takia raitistu, niin se ei tuu onnistumaan, että mä oon sitä yrittäny niin päin ajatella.

Siitosen (1999, 153–154) mukaan toiveikas ihminen ei luovuta helposti eikä masennu vaikeidenkaan haasteiden tai epäonnistumisien edessä. Toiveikkaus on yhteydessä myönteisten tuntemusten syntymiseen ja voimavarojen vapautumiseen ja sitä kautta vastuunottamiseen omasta elämästä. Toiveikkaus ja optimismi voidaan käsittää synonyymeiksi, koska molempien voidaan ajatella tarkoittavan vahvaa uskoa siihen, että asiat sittenkin järjestyvät parhain päin pettymyksistä ja vastoinkäymisistä huolimatta. Lasten huostaanotto voi muuttaa äitiä ja perhettä myönteisempään tulevaisuuteen, kuten Jasminin kohdalla näyttää käyneen.

Tarja: Sanoit äsken, että sä oot kokenu, että sä oot ollu selkä seinää vasten? Oliko se sellainen henkilökohtainen prosessi mihin sä jouduit?

Jasmin: No se positiivinen, positiivisuus mitä tästä on ollu hyötyä, on just se et, mä jouduin selkä seinää vasten ja kattomaan sitä elämää missä me oltiin lasten kassa eletty. Tänä päivänä mun lapset ei joudu kätteleen sitä, että talossa on monta aikuista ihmisistä ja siellä otetaan viinaa. Eikä ne joudu näkemään poliiseja meillä eikä ne joudu kattelaman äitiä joka makaa sängyn pohjalla, Et mulla on ollu pakko oppia tuntemaan omaa itteäni vaikka sitä kuinka puhutaan äiti ja äiti. Mut se äiti on sellasessa tilanteessa.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

7.1 Johtopäätökset

Lasten huostaanotto koskettaa monella tavalla perhettä, lapsia, vanhempia ja myös viranomaisia. Kaikkien osapuolten resurssit ja voimavarat joutuvat huostaanotto prosessissa koetukselle. Tutkimuksessani erään äidin kohdalla viranomaiset etsivät pitkään perhettä, joka vastaisi lasten biologisen perheen, äidin arvomaailmaa ja toiveita. Tällainen perhe löytyi ja se auttoi äitiä sopeutumaan tilanteeseen paremmin. Äidin kokemus kuulluksi tulemisesta vaikutti myös myönteisesti lasten elämään heidän siirtyessään sijaisperheeseen. Tämä on hyvä esimerkki toimivasta yhteistyöstä, jossa äidin näkemykset ja toivomukset huomioidaan. Näin tulisi toimia silloinkin, kun äiti ei jaksa esittää toivomuksia.

Lasten huostaanotot vaikeista kokemuksista huolimatta ovat olleet äideille kokemus ja tapahtuma, joka on johdattanut heitä etsimään elämälleen kestävämpää pohjaa. Lasten huostaanotto on hyvässä mielessä pakottanut äitejä arvioimaan omaa elämäänsä uudesta näkökulmasta. Monien kokemusten ja oman elämän arvioinnin pohjalta äidit ovat saaneet rohkeutta ponnistaa kohti myönteisempää tulevaisuutta. Vaikka voimaantumista ei voida aina mitata näkyvällä tavalla, joitakin muutoksia pystyi havaitsemaan. Näitä olivat mm. päihderiippuvuudesta toipuminen, omien tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen, raittiusajan piteneminen, opiskelun aloittaminen tai sen jatkaminen ja uusien harrastusten löytyminen sekä äidin ja lasten välisen vuorovaikutussuhteen parantuminen. Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että voimaantuminen on äideistä itsestään lähtevä prosessi, eikä sitä voi aiheuttaa tai tuottaa mikään ulkopuolinen tekijä. Vaikka voimaantuminen on äideistä itsestään lähtevää, sitä edesauttavat hyvät sosiaaliset suhteet, myönteinen ja hyväksyvä suhtautuminen ja hyvä ilmapiiri.

Tutkimukseni vahvimpia havaintoja oli äitien yksinjäminen vaille minkäänlaista tukea sen jälkeen, kun lapset oli otettu huostaan. Tähän johtopäätökseen ovat tulleet myös Hessle, 1988; Börjeson & Håkansson; 1990; Kähkönen 1994. Hämmästyttävää tässä on se, että kun vanhempien tuen tarve on tullut esille useissa tutkimuksissa, silti asialle ei ole vielä tehty mitään. Suomalaisessa yhteiskunnassa

sosiaali- ja terveyshuollossa ei vielä ole riittävästi huomioitu huostaanotettujen lasten äitejä ja biologisia vanhempia, eikä heille ole tarjolla tukea. Tuen tarpeellisuudesta ovat kuitenkin yksimielisiä niin huostaanotettujen lasten äidit kuin viranomaisetkin. Käytännössä tukitoimet kuitenkin puuttuvat lähes kokonaan. Tämä asia tuli esille myös Kähkösen (1994, 105) selvityksessä. Sosiaalitoimen asiakirjojen mukaan sosiaalityöntekijöiden yhteydenpito lapsen biologiseen perheeseen on hyvin vähäistä, vaikka huostaanoton yhteydessä olisikin laadittu yhteydenpidolle ja työskentelylle tavoitteita. Huostaanoton jälkeiset maininnat biologisista vanhemmista olivat satunnaisia ja kertoivat lähinnä vanhempien yhteydenpidosta sijoitettuun lapseen. Äidin huomiotta jättäminen lasta koskevissa asioissa ei vahvista häntä, eikä hän näin ollen kykene toimimaan lapsen edun mukaisesti.

Tässä tutkimuksessa kaikkien haastateltujen äitien elämäntilanne kokonaisuudessaan parantui lasten huostaanoton jälkeen. Heti huostaanoton jälkeen joillekin äideille oli vaikea tarttua elämään kiinni. Toiset retkahtivat juomaan, ja toiset olivat niin lomaannuksissa, etteivät jaksaneet toimia normaalisti. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna kaikilla kuitenkin meni paremmin kuin ennen huostaanottoa. Kähkösen (1994, 114) selvityksessä biologisen perheen ongelmat pahenivat huostaanoton jälkeen. Tulosten erot voivat johtua siitä, että tähän tutkimukseeni valittiin äitejä, jotka olivat jo tuen piirissä. Tuen saaminen ja vastaanottaminen on siis tärkeää äitien vahvistumiselle.

Toisaalta äitien voi olla vaikea ottaa vastaan tukea henkilöiltä, jotka ovat lapsen huostaanottopäätöksen tehneet. Tämä on hyvin luonnollista. Vaikka vanhempien olisikin vaikea ottaa vastaan tukea viranomaisilta, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että huostaanottopäätöksen valmistaneilla ei olisi vastuuta tuen ja palvelujen tarjoamisesta. On tärkeää, että äideille järjestetään ja tarjotaan aktiivisesti tukea ja että heidän mielipiteitään kuullaan myös lasta koskevissa asioissa. Huostaanotettujen lasten perheiden tilanteen parantamiseksi olisi kehitettävä tukimuotoja vanhemmille lapsensa sijoituksen aiheuttaman kriisin läpikäymiseen, heidän voimavarojensa löytämiseen ja vahvistamiseen sekä etävanhemmuuden tukemiseen. Biologisten vanhempien tukeminen on toissijaisesti lastensuojelutyötä, johon tarvitaan vahvaa yhteistyötä ja suunnitelmallisuutta eri viranomaisten ja asiantuntijoiden kanssa.

Äidit ovat kokeneet olleensa yksin lasta koskevissa huoltopalavereissa tai muissa vastaavissa neuvonpidoissa. Neuvottelutilanteissa he ovat saattaneet olla yksin ja vastapuolella on kaksi sosiaalityöntekijää, sijaisperhe ja mahdollisesti vielä asiantuntija sijaisperheen tukena. Tämä asetelma heti alkuun jo syrjäyttää äidin. Äidin ohittaminen tavalla tai toisella lasta koskevassa neuvottelutilanteessa on loukkaavaa. Lapsen biologinen vanhempi – äiti – pitäisi ottaa samalla tavalla huomioon kuin sijaisperheen vanhemmat. Äidin tueksi tarvittaisiin tukihenkilö, jonka mielipiteellä on merkitystä ja jonka mielipide noteerataan viranomaisportaissa. On aina parempi, jos tukihenkilöllä olisi valmiuksia ohjata äitejä omien oikeuksien ja etujen saavuttamisessa. Minkäänlaista tukihenkilötoimintaa huostaanotettujen lasten äideille ja vanhemmille ei tietääkseni ole olemassa. Tässä eräs esimerkki lapsen huoltopalaverin järjestämisestä: asiasta ilmoitettiin sijaisperheelle, mutta ei lapsen äidille. Äiti kuvasi kokemuksiaan näin: *Jos viranomaiset tietävät, että lapsi on huostaanotettu, niin yleensä minun mielestä he suhtautuvat holhoavasti. Se on se yleinen virhe, joka sieltä aina löytyy.*

Lapsen huostaanoton jälkeen äitien hartain toive on se, että lapset kotiutettaisiin mahdollisimman nopeasti. Huostaanottotilanteessa äidit kokevat usein, että heidät on lyöty maahan ja että heillä ei ole mitään mahdollisuuksia vaikuttaa lasten elämään. Ehkä näin ei ole ainakaan kaikkien äitien kohdalla, mutta tämä on heidän tuntemuksensa tilanteesta. Vanhemmat elävät kriisissä ja vaipuvat helposti epätoivoon, jos he ovat ymmärtäneet lasten huostaanoton yhteydessä, että he eivät tule koskaan saamaan lastaan takaisin kotiin. Tilanteessa ei lohduta sekään, jos äideille ilmoitetaan, että lapset palautetaan aikaisintaan kotiin, kun he aloittavat koulunkäynnin tai tulevat täysi-ikäisiksi. Kuullessaan tällaisia viestejä äidin olo voi muuttua epätoivoiseksi ja usko tulevaisuuteen murenee ja eteenpäin pyrkimisen halu tukahtuu. Vaikka huostaanottotilanne olisi miten hankala, äidin tulevaisuutta ei ole hyvä kuormittaa olettamuksella, että sijoitusta ei koskaan pureta. Koskaan ei voi tietää, korjaantuuko äidin elämäntilanne ja millä tavalla tai kuinka paljon.

Tutkimuksessani oli mukana äitejä, joilla oli päihteiden käytön kanssa ongelmia sekä äitejä joilla ei ollut näitä ongelmia. Äidit joilla ei ole päidenongelmaa tulisi myös huomioida. On tärkeää tulla kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi kokonaisena, eikä vain lasten huostaanoton kautta. Joillakin äideillä oli pyrkimystä raittiuteen, ja he käsitelivät aktiivisesti päihteisiin liittyviä kysymyksiä, itsekseen ja/tai ammatti-ihmisen

kanssa. Päihdeproblematiikan tunteminen päihdeperhetyössä antaa paremmat valmiudet työntekijälle tukea ja ohjata äitiä hänen voimaantumisprosessissaan. Päihderiippuvaiset naiset/äidit, joilla on pyrkimystä kokonaisvaltaisempaan eheytymiseen ja paranemiseen, jäävät usein vaille ymmärrystä ja sitä kautta vaille asianmukaisia palveluita. Naisten ja äitien häpeä ja syyllisyys omasta päihteidenkäytöstään ovat voimakkaita. Tärkeää olisi ymmärtää, mitä tarkoittaa käytännössä se, kun päidenriippuvainen alkaa toipua. Minkälaista asiantuntevaa tukea hän tarvitsee selviytyäkseen? Voidaanko retkahduksia torjua, miten se tapahtuu? Toipumiseen liittyy rehellisyys. Päihderiippuvaisen äidin toipuminen ja voimaantuminen ei etene, jos hän jostakin syystä turvautuu epärehellisyyteen.

Jotkut tutkimukseni äidit kertoivat avoimesti retkahduksistaan ja muista elämän kolhuista. Retkahduksistaan he eivät olleet rohjenneet kertoa viranomaisille, koska pelkäsivät seurauksia. Asioiden ja tapahtumien salailu kuitenkin vaivasi heitä, ja he tunsivat siitä syyllisyyttä. Heidän kokemuksensa mukaan heillä ei ollut muita vaihtoehtoja kuin salata tapahtumat. Salaaminen ei edistä voimaantumista. Haasteellista olisi kehittää tukea tarjoava järjestelmä, jossa äidit voisivat vapaasti kertoa kokemuksistaan niiden oikeilla nimillä ilman, että heidän tarvitsisi pelätä seurauksia. Ja että tässä järjestelmässä olisi sitoutuneita eri ammattikuntien edustajia tavoitteena äitien ja perheiden tukeminen. Olisiko mahdollista rakentaa eri toimialoille yhteistyö- ja eri asiantuntijoiden verkostoa tavalla, joka auttaisi äitejä tuntemaan olonsa niin turvalliseksi, että he rohkenisivat olla ja tulla siksi, joita he oikeasti ovat. Olisiko mahdollista rakentaa verkostoa, jossa myös heidän lastensa hyvinvointi tulee huomioiduksi. Toisin sanoen tämä on ilmapiiri, jossa ihminen voimaantuu. Avainasemassa verkoton rakentamisessa ovat kasvatusalan asiantuntijat, opettajat ja neuvolatyöntekijät.

Asiakkaan kohtaamisessa tarvitaan myötäelämisen kykyä ja käsitystä siitä, että asiakas – äiti – on oman elämänsä asiantuntija ja että hän on yhteistyökumppani kuin kuka tahansa yhteistyökumppani. Esimerkiksi päihteistä toipuvan äidin kokemusmaailma voi sisältää kokemustietoa siitä, mitä toipuminen ja eheytyminen on. Useiden henkilöiden toipumisprosessiin kuuluvat retkahdukset, jotka voivat olla toipujalle arvokkaita oppimiskokemuksia. Kuntoutuminen ja toipuminen vievät aikaa, eikä voi olettaa, että yksilön tilanteessa tapahtuisi nopeita muutoksia parempaan.

Toipumiseen liittyy ihmisenä kasvamisen prosesseja, joita voitaisiin kutsua eheytymisprosesseiksikin tai kokonaiseksi tulemiseksi. Päihderiippuvuudesta ei useinkaan toivuta niin, että yksilö vain lopettaa juomisen. Toisaalta se on näin, mutta se ei kuitenkaan ole niin yksinkertaista. Päihderiippuvuudella ja tunne-elämän ongelmilla on yhteys joka tulee esiin yksilön toipumisen eri vaiheissa. Läheinen vuorovaikutussuhde, jossa työntekijä omien tunnekokemustensa kautta pyrkii ymmärtämään ja auttamaan, sekä vastaamaan päihteenkäyttäjän tarpeisiin.

Kati-Pupita Mattila (2005, 28) kirjoittaa artikkelissaan *Asiakkaan arvostaminen* seuraavaa: ”Asiakkaan arvostaminen on hyvän hoidon ja huolenpidon kulmakiviä. Hyvä ja rakentava vuorovaikutus on mahdollista vain arvostavassa ja kunnioittavassa ilmapiirissä. Arvostaminen on inhimillisen elämän, kokemuksen ja tunteiden arvostamista kaikissa muodoissaan”. Sijoitettujen lasten vanhemmat jäävät usein yksin lapsen huostaanoton jälkeen ja he tarvitsevat tukea kriisiinsä ja vanhemmuuteensa sekä yhteistyöhön sijaisvanhempien ja viranomaisten kanssa heitä arvostavassa ja kunnioittavassa ilmapiirissä. Ammatillinen, empaattisesti hyväksyvä hoitava kohtaaminen toteutuu, mikäli työntekijä kykenee pitämään toista ihmistä vertaisenaan ja toisaalta erillisenä yksilönä.

7.2 Äidit yhteistyökumppaneina

Huostaanotettujen lasten vanhemmat tulisi nähdä enemmän yhteistyökumppaneina kuin toimenpiteen kohteina. Esimerkkejä äitien voimaannuttavasta yhteistyöstä ovat SOS-Lapsikylässä järjestetyt biologisten vanhempien päivät, joissa vanhemmilla oli mahdollisuus tavata samassa tilanteessa olevia vanhempia ja jakaa kokemuksiaan. Lisäksi vanhemmille annetaan tilaa ja aikaa erilaisille kysymyksille ja niiden käsitelylle. Heillä on myös mahdollisuus keskustella vanhempien ja lapsikylän välisestä yhteistyöstä ja siihen liittyvistä kehittämistarpeista. (Koisti-Auer, 2002.)

Vaikka huostaanotettujen lasten vanhemmat kuuluvat marginaaliryhmään, tulisi perheitä koskevissa koulutuksissa ottaa huomioon myös äidit ja vanhemmat, joiden lapset on otettu huostaan. Tärkeää olisi vahvistaa eri alojen asiantuntijoiksi valmistuneiden valmiuksia kohdata erilaisia perheitä ja niiden eri jäseniä. Tässä tutkimuksessa erään äidin hyvinvointia lisäsi se, että hänen lapsensa opettajat

suhtautuivat lapseen myönteisesti. Opettajien lapselle antama tuki vaikutti niin, että äiti sai myös kokea tulleeensa ymmärretyksi ja sitä kautta lohdutetuksi. Opettajilla oli kykyä nähdä lapsi tavalla, joka vahvisti myös äitiä. Heillä oli kykyä myötäelää perheen elämää.

Parin viimeisen vuoden aikana Suomessa on havahduttu biologisten vanhempien tukemiseen lasten huostaanoton jälkeen. Naisten talolla kehitetyn biologisten vanhempien ja äitien vertaisryhmätoiminnan aikana on eri puolille Suomea perustettu yhdistyksiä, joiden toiminta suuntautuu huostaanotettujen lasten vanhempien tukemiseen. Huostaanotettujen lasten vanhemmille tarkoitettua vertaisryhmätoimintaa on ryhdytty järjestämään Jyväskylän Naisten talon lisäksi Tampereella ja Helsingissä. Niin ikään Perhehoitoliitto on järjestänyt kokeilumuotoisesti perheleirejä ottamalla mukaan leirille myös lasten biologiset vanhemmat. Leirit on tarkoitettu niin sijaisperheille ja heidän omille lapsilleen kuin sijaisperheessä asuville sijoitetuille lapsille. Mukana samalla leirillä ovat olleet biologiset vanhemmat, lapsen mummit ja papat sekä kaikki ne henkilöt viranomaiset mukaan lukien, jotka ovat tärkeitä lapsen elämässä. Osapuolet ovat pääsääntöisesti kokeneet tällaisen leiritöiminnan positiiviseksi, joskin kehittymiseen liittyvää palautetta leireistä on annettu. (Laurila, 2003.)

Huostaanottotilanteessa ongelmatilanteen määrittely ja arviointi keskittyvät liikaa ongelmien ja puutteiden analysointiin eikä riittävästi oteta huomioon asiakkaan myönteisiä voimavaroja. Arviointi käsittelee enemmän menneitä asioita kuin tulevaisuuden suomia mahdollisuuksia. Ihmisten auttamisammateissa asiakkaiden roolia ja merkitystä työkumppanina – eikä vain toimenpiteiden kohteena – tulisi vahvistaa. SOS-Lapsikylän laatukäsikirjan yhtenä tavoitteena on biologisten vanhempien mukaan ottaminen lasta koskevaan päätöksentekoon (Koisti-Auer 2002). Tällainen menettelytapa edesauttaa vanhempien jaksamista ja voimaantumista, josta lapsikin hyötyy.

7.3 Voimaantumisteorian luonteesta ja tutkimuksen toteutuksesta

Voimaantumisteoriaa voidaan pitää yleisenä viitekehyksenä laadullisissa tutkimuksissa, joissa tutkitaan merkityssuhteita tai yksilöiden ajatuksia ja kokemuksia. Teoriaa ei voida

käyttää kuitenkin voimaantuneen ihmisen ominaisuuksien selittämiseen. Tämä tarkoittaisi, että voimaantumisprosessin seurauksia olisi mahdollista mitata määrällisesti ja/tai laadullisesti. Lisäksi näiden tekijöiden ja voimaantumisen välille on mahdotonta muokata syy-seuraus -suhdetta. Mikäli tähän pystyttäisiin, voimaantuminen ei enää olisi henkilöstä itsestään lähtevää. (Siitonen 1999, 169–170.) Voimaantumisteorian luonteen vuoksi tässä tutkimuksessa ei pyritty voimaantuneiden äitien ominaisuuksien määrittelemiseen vaan tarkastelemaan heidän henkilökohtaisia kokemuksiaan huostaanottoprosessista voimaantumisen näkökulmasta

Tutkijan ei pitäisi samastua kehenkään henkilöön. Wilson (1977) toteaa tutkijan roolista ja korostaa, että tutkimuskentän pitäisi olla havaitsijalle entuudestaan tuntematon eikä hänellä saisi olla ko. kentällä ammattipätevyyttä tai asiantuntijan roolia (ks. Syrjälä & Numminen 1988, 86). Vaikka tutkimuksen luotettavuus edellyttäisikin edellä kuvattua objektiivisuutta, sitä ei koskaan täydellisesti pystytä saavuttamaan. Tämä ei toteutunut tässäkään tutkimuksessa, sillä olin mukana prosessissa omalla persoonallisuudellani ja kokemuksillani (ks. Syrjälä & Numminen 1988, 11). Jotkut haastateltavat äidit olivat olleet mukana sijoitettujen lasten äitien ryhmässä, jossa olin toiminut apuvetäjänä. Tämä roolijako oli tiedossani, ja tutkijan rooliin siirtyminen herätti tutkimuksen alkuvaiheessa sen verran ajatuksia, että mainitsin siitä haastattelujen alussa. Kerroin jokaisen haastattelun alussa haastattelevani tutkijan roolista käsin enkä Naisten talon työntekijänä.

Pertunkari (1994, 7) on sitä mieltä, että haastattelutilanteiden tulee olla sillä tavalla terapeuttisia, että ei ainoastaan tirkistellä haastateltavien elämään, vaan myös he hyötyvät keskustelusta. Pertunkarin näkemykset vahvistivat omia kokemuksiani. Niinpä totesin tutkimusprosessin edetessä, että kyllä tämä näinkin onnistuu. Tilanne helpottui entisestään, kun huomasin äitien huojentuneisuuden haastattelun lopussa. Haastattelutilanteessa äideille tarjoutui mahdollisuus selvittää itselleen lapsen huostaanottoa, ja samalla se oli hetki, jossa he saivat mahdollisuuden katsoa itseään peilistä kaikkine kokemuksineen. Tätä mahdollisuutta en kuitenkaan etukäteen ollut suunnitellut. Tilanteet syntyivät luonnostaan.

7.4 Äidin identiteetin vahvuudesta ja voimaantumisesta

Tämä tutkimusprosessi on ollut antoisa ja monissa tilanteissa on herännyt kysymyksiä huostaanotettujen lasten vanhempien elämästä ja tuen tarpeesta. Erityisesti on puhuttanut se, nähdäänkö ja halutaanko nähdä äidin elämässä tapahtuvia positiivisia muutoksia ja terveitä osa-alueita. Asiakastyössä asetamme usein omat tavoitteemme asiakkaalle ja asiakkaalla on omansa. Tavoitteet voivat olla erilaisia, kaukana toisistaan, minkä johdosta asiakkaan ja työntekijän tavoitteet eivät kohtaa. Tästä voi olla seurauksena pettymyksiä puolin ja toisin. Pidän tärkeänä oppimiskokemuksena tässä tutkimuksessa sen, että asiakkaan elämässä pienetkin edistysaskeleet voivat johdattaa hänet suurempien ja todellisten muutosten, eheytyksen ja voimaantumisen poluille. Siksi olisi tärkeää nähdä asiakkaan terveet pyrkimykset, kuulla häntä, kuulla nekin ajatukset ja sanat, joita hän ei sano ääneen. Oppimista ei voida rajoittaa ainoastaan kouluihin tai oppilaitoksiin. Yksilöt oppivat elämällä – monien kokemusten kautta. Myös äitien voimaantumista voidaan verrata näihin näkemyksiin.

Tutkimuksessani jotkut äidit palaavat ajatukseen, että he ovat päässeet sinuiksi itsensä ja huostaanoton kanssa. Näin vaikean ja arkaluontoisen asian kuin oman lapsensa huostaanoton kokeminen ja sen asian hyväksyminen kertoo ihmisestä sen, että hänellä on kykyä ja voimavaroja kohdata itsessään kipeitä asioita. Toisaalta itsensä kohtaaminen tarkoittaa myös omien vahvuuksien tunnistamista ja niiden käytönottoa voimaantumisprosessin aikana.

Voimaantumiseen liittyy vahva sisäinen voimantunne ja vastuullisuus omasta kehittämisestä sekä halu toimia tavalla, jonka itse tietää ja tuntee hyväksi (Bell & Gilbert 1996). Tutkimukseni äitien näkemykset itsestään äitinä eivät aina saaneet samansuuntaisia kannanottoja ympäristöltä, tai äidin lähiympäristöstä tulevat näkemykset saattoivat osin erota äidin mielipiteistä esimerkiksi siitä, miten lasta tulisi kasvattaa. Nämä ristiriidat ja eri näkemykset eivät kuitenkaan äitejä lannistaneet. He ottivat rohkeasti 'härkää sarvista' ja kävivät kohti niitä tilanteita, joihin he pyrkivät saamaan vastauksia. Kun äidit rohkenevat ja kykenevät yhä uudelleen läpikäymään omaa elämäänsä kaikkine kysymyksineen, se osoittaa voimaantumista, vahvoja äitejä. Äideistä löytyi myös taistelijan luonteenpiirteitä, joiden avulla he saavuttivat asettamiaan tavoitteita.

7.5 Valmiudet voimauttamiseen

Äitinä oleminen ja lasten kasvattajana toimiminen ovat tärkeimpiä tehtäviä ihmisen elämässä. Äidin hyvä huolenpito lapsesta merkitsee nykyään huomattavasti enemmän kuin vain ehjiin ja puhtaisiin vaatteisiin puettuja terveitä lapsia. Ennen kaikkea äidin vastuulla on lasten psyykinen hyvinvointi, heidän oikeutensa onnelliseen lapsuuteen. Mikäli lapsen perustarpeet ja turvallisuus järkkyy, sosiaaliviranomaisilla on oikeus ja velvollisuus puuttua perheen tilanteeseen.

SOS-Lapsikylä ry:n tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa kunnista ilmoitti, että lasten vanhemmille tarkoitetut tukimuodot eivät ole riittäviä (Koisti-Auer 2002). Kunnat ovatkin toivoneet järjestöiltä apua biologisten vanhempien keskusteluryhmien järjestämiseen. Tähän tarpeeseen on pyritty vastaamaan Sininauhaliiton Eevan perhe-projektissa Jyväskylässä aloitetun sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan avulla. (Kujala 2003, 12–13.)

Äideille ja lapsille suunnattu vertaisryhmätoiminta lepää tällä hetkellä pitkälti seurakuntien ja järjestötoiminnan varassa. Vertaisryhmien merkitys voi olla pienten lasten äideille tärkeä. Se voi olla äidille ainoa henkireikä, jossa hänellä on mahdollisuus jakaa raskaimmat vuodet toisten samaa kokeneiden kanssa. Toisaalta ne äidit, jotka elävät jaksamisen äärirajoilla tai joiden elämässä on paljon pelkoa siitä, että lapset otetaan huostaan, eivät yleensä jaksa olla mukana näissä ryhmissä. Heille tulisi järjestää heidän tarpeitaan vastaavia toimintoja.

Tutkimustyöni haastatteluhetkissä tuli esille äitien elämästä terveitä ja kypsän naisen näkemyksiä ja kokemuksiakin. Äideillä oli paljon terveitä ajatuksia ja mielipiteitä esim. lapsen tukemisesta tai ihmisenä kasvamisesta. Äidin terveitä ja hyviä ominaisuuksia tulisi tukea. Pidin itseäni etuoikeutettuna, kun sain viettää seitsemän äidin kanssa hetkiä, joita he minulle haastattelutilanteessa antoivat. Olen kiitollinen siitä avoimuudesta ja rohkeudesta, jota he osoittivat kertoessaan kokemuksiaan. Voimaantuminen voi olla niin hienovaraista, että on kuunneltava tarkkaan. Ennen kaikkea on tärkeää kuulla se, mitä henkilö jättää sanomatta. Vaikka kaikki ei näyttäisikään äidin elämässä hyvältä, pitäisi kuitenkin löytää niitä pieniä edistymiseen liittyviä askeleita. Pienikin muutos parempaan on positiivinen.

Tutkimustyössäni olen saanut vahvistusta Riitta Granfeltin tutkimuksesta naisten kodittomuudesta. Granfelt kirjoittaa marginaaliryhmän kodittomista äideistä ja naisista positiivisesti, vaikka asiat, joista hän kirjoittaa, eivät kiinnosta suurta yleisöä. Eivätkä aina tutkijoitakaan. Granfelt suhtautuu marginaalissa eläviin naisiin kunnioittavasti. Kehitettäessä erityisesti äideille ja naisille kohdennettuja työmuotoja on erittäin tärkeää, ettei naiseutta pelkistetä ainoastaan äitiydeksi. On toivottavaa, että auttamistyön avulla kyettäisiin aidosti tukemaan monenlaisia tapoja elää naisen elämää. Vähemmistöryhmien kertomukset ovat juuri sen takia arvokkaita, koska ne kyseenalaistavat itsestänselvyyksiä, yleistyksiä ja normatiivisia hyvän elämän malleja. (Granfelt 1998, 176.)

Tarjoaako koulutus mahdollisuuden omien arvojen, ennakkoluulojen ja torjuntajen rehelliselle arvioinnille? Entä millaisia valmiuksia on lastensuojeluasiakkaiden tai jo sijoitettujen lasten vanhempien kohtaamiseen? Valmistetaanko tulevat asiantuntijat kyvyillä ja valmiuksilla kohdata vihaa, avutonta raivoa, väkivaltaisuutta, toivottomuutta ja surua? Auttamistyössä on tärkeää kyetä luomaan ja ylläpitämään toivoa sekä etsimään uutta merkitystä elämälle myös niissä tilanteissa, joissa mahdollisuudet mielekkääseen toimintaan ja vuorovaikutukseen ovat rajoitetut. Toisaalta työntekijän tulisi rohkeasti tukea asiakastaan luopumaan mahdottomista unelmista. Nämä mahdottomat unelmat saattavat olla asioita, jotka useimmille ihmisille ovat itsestänselvyyksiä, kuten se, että elää omassa kodissaan lapsensa kanssa. (Granfelt 1998, 176–177).

Yhteiskunnan puuttuminen ihmisten elämään on eettisesti ja moraalisesti vaikea aihe. Viranomaiset edustavat toiminnallaan julkista toimintaa ja tunkeutuvat lastensuojelun palveluissa, etenkin lasten huostaanottoasioissa, syväälle ihmisten yksityisyyteen. (Mäenpää & Törrönen 1996, 60). Silloin, kun tunkeudutaan syväälle ihmisten ja perheiden yksityisyyteen, heille tulisi järjestää sitä suuremmalla syyllä tukea ja löytää ihmisiä, jotka aidosti seisovat rinnalla. Kukaan ei pidä siitä, että kotona käy hävitys ja hävityksen aiheuttajat poistuvat vähin äänin. Huostaanotettujen lasten vanhemmat jäävät usein hävityksen keskelle yksin. Äideillä on vaarana joutua entistä syvempiin vaikeuksiin lastensa huostaanoton jälkeen. Toisaalta, yhtään lasta ei kai ole turhaan huostaanotettu, mutta määrätietoisen vanhempien auttamisen tulisi kuulua jokaisen lapsensa huostaanoton kokeneen äidin peruspalveluihin.

Äideille merkitsee paljon kokemus siitä, että on olemassa työntekijöitä ja tukihenkilöitä, jotka aidosti ovat läsnä ja ”pitävät kiinni” lasten huostaanottoa suunniteltaessa ja vielä huostaanoton jälkeenkin. Pelkästään huolissaan olo äideistä ei vielä riitä, vaan heille tulisi aktiivisesti tarjota mahdollisuutta päästä hoitoon tai tarjota muita tukitoimia silloinkin, kun äiti ei näytä olevan motivoitunut. Luottamuksen rakentaminen lapsensa huostaanoton kokoneihin äiteihin syntyy turvallisen ja myönteisen ilmapiirin kautta. Lasten huostaanottoja voitaisiin välttää, jos ennaltaehkäisevässä mielessä kehitettäisiin erityisesti pienten lasten äideille tarkoitettuja turvallisia ja perheen arkea tukevia verkostoja, kuten tukihenkilö- tai vertaistukitoimintaa.

7.6 Jatkotutkimuksia

Tämän tutkimusprosessin aikana mediassa käytiin keskusteluja, jotka koskivat tämän tutkimuksen teemoja. Muun muassa kansanedustaja Aila Paloniemi ilmaisi huolensa Keski-suomalaisessa 8.10.04 siitä, että huostaanotot ja sijoitukset tehdään nykyään liian myöhään, jolloin lapsen ja nuoren ongelmat voivat kehittyä liian hankaliksi eikä perhesijoitus välttämättä onnistu. Paloniemen mukaan tarvitsemme lyhytaikaisia hoitopaikkoja kriisiluontoisia tilanteita varten sekä paremmat mahdollisuudet sijoittaa lapsi sukulaisten luo. Yhtenä jatkotutkimuksen aiheena voitaisiin selvittää sukulaissijoitusten mahdollisuudet ja uhat perheiden tukemisessa. Sukulaiset tuntevat entuudestaan toisensa, ja vuorovaikutus ja kanssakäyminen ovat ennestään tuttuja. Mitkä ovat sukulaissijoitukseen mahdollisuudet lasten sijoitukseen? Miten voidaan järjestää vanhempien ja lasten monipuolisempi tapaaminen, esim. sukujuhlissa tai muissa tilanteissa järjestetyt tapaamiset. Tämä aihe tuli esille myös Lehtisen (2005) kirjoittamassa artikkelissa.

Perheiden, joilla on tarvetta tuen saamiseen, on mahdollista saada tukihenkilö tai tukiperhe, jonka tehtävänä on tukea ko. perhettä ja lapsia. Tukihenkilötoiminta on lakisääteistä lastensuojelutyötä (Lastensuojelulaki 13§ 139/90). Tukihenkilötoiminnan tarkoituksena on tarjota vaikeassa elämäntilanteessa oleville perheille kodin ulkopuolinen aikuinen, tasapainoinen ihmissuhde. Tukisuhde voi olla luonteeltaan ehkäisevää, korjaavaa tai niin kutsuttua jälkihuoltoon kuuluvaa toimintaa. Kuinka paljon äideillä olisi ollut motivaatiota tiedustella tukiperheen mahdollisuutta omien

voimavarojensa vahvistamiseksi ennen lasten huostaanottoa? Mitkä ovat ammatillisen tuen mahdollisuudet? Kenen puoleen vanhemmilla on mahdollisuus kääntyä, saadakseen asiallista tietoa huostaanottoon liittyvissä kysymyksissä? Entä huostaan otettujen lasten vanhempien asiamiehen/naisen tukipalvelujen perustaminen? Joustavien tukimuotojen kehittäminen, kuten ei ammatillinen tuki, ts. vertaistuen lisääminen ja sen tukeminen tai yhteistyön vahvistaminen huostaanotettujen lasten vanhempien yhdistysten kanssa. Millainen tukihenkilötoiminta tukee äitejä ja millainen taas ei tue? Biologisten vanhempien omaiset ovat myös unohdettu ryhmä. Ihmissuhteiden kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa pitää yhtyettä sukulaisiinsa. Hänellä on oikeus siihen. Käytännössä tähän ei kiinnitetä huomiota. Miksi?

Millaisia kehittämishaasteita perheiden kanssa tehtävässä ennaltaehkäisevässä työssä on tai miten työtä voitaisiin viedä eteenpäin niin, että huostaanottoja voitaisiin välttää? Miksi nykyinen perhetyö ei vastaa paremmin näihin kysymyksiin?

LÄHTEET

- Aho, S. 1997. Minä. Teoksessa S. Aho & K. Laine (toim.) Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava.
- Aho, S. & Laine, K. (toim.) 1997. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava.
- Alapuro, R., Liikanen, I., Smeds, K. & Stenius, H. (toim.) 1987. Kansa liikkeessä. Helsinki.
- Alasuutari, P 1994. Laadullinen tutkimus. 3.painos. Tampere: Vastapaino
- Anderson, M. 2001. Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27.
- Antikainen, A. 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. Vuosikirja, Kansanvalistuksen seura ja aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Helsinki: Gummerus, 251-296.
- Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämäntietä ja yhteiskunta. Porvoo: WSOY.
- Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) 1996. Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. Vuosikirja, Kansanvalistuksen seura ja aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Helsinki: BTJ kirjastopalvelu.
- Auvinen, A. 2001. Näkökulmia naisen päihdeongelmiin ja niistä kuntoutumiseen. Teoksessa, M. Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liitto, 137-138.
- Bauman, Z. 1996. Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.
- Bandura, A. 1977. Self-Efficacy: Toward a theory of behavioral change. Psychology Review, 84 (2), 191-225.
- Bell, B. & Gilbert, J. 1996. Teacher development: A Model from science education. Washington DC: Falmer Press.
- Bonde, M. & Johansson, M. 1986. Psykiatri. Stockholm: Liber Läromedel.
- Börjeson, B. & Håkansson, H. 1990. Hotande försummade övergivna – är familjehemsplacering en möjlighet för barnen? En bok för socialarbetare i den sociala barnomsorgen. Raben & Sjögren. Kristianstad.
- Eliasson, M. & Carlsson, M. 1993 (Suom.) Marja Haapio. Naisen psykologia. Stockholm. Lademann.

- Finni, S. 2001. Katse vauvassa ja äidissä. Teoksessa, M. Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liitto, 75-76.
- Foster-Fishman, P.G & Salem. D.A & Chibnall, S & Leger, L & Yapchay, C. 1998 Empirical Support for the Critical Assumptions of Empowerment. American Journal of Community Psychology, 26 (4), 507-536.
- Furman, E. 1993. Auta lasta kasvamaan. (alkuperäinen teos Helping your children grow, 1987) Nuorisoterapia-säätiö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Garman, N. B. 1995. The Schizophrenic rhetoric of school reform and the effects on teacher development. Teoksessa J. Smuth (toim.) Critical discourses on teacher development. New York: Cassell, 23-38.
- Gerris, J. 1994. Perhearvot vanhempien silmin: perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Helsinki:144-162. WSOY.
- Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gutierrez, L. 1995. Understanding the empowerment process: Does consciousness make a difference? Social Work Research 19 (4), 229-238.
- Grimmett, P. P. & Neufeld, J. (toim.) 1994. Teacher development and the struggle for authenticity. Professional growth and restructuring in the context of change. New York: Teacher College Press.
- Grossberg, L. 1995. Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa. (suom. M. Lehtonen) Tampere: Vastapaino.
- Hakoma, R. 2003. Huostaanotettujen lasten taustamuuttajat sosiaalilautakunnan pöytäkirjojen perusteella. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma.
- Heikkilä, J. & Heikkilä, K. 2001. Dialogi – avain innovatiivisuuteen. Helsinki: WSOY.
- Heikkilä-Laakso, K. & Heikkilä, J. 1997. Innovatiivisuutta etsimässä. Irtiottoa keskinkertaisuudesta. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja B 57.
- Heino, T. 2003. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Päiväkirja-aineiston raportointi. Aiheita 4/2003. Stakes. Helsinki.
- Heiskanen, M. 2002. Työn mittainen mies. Talouselämä 33, 20-27.
- Helminen, J. 1998. Perhehoidon lainsäädäntö. Jyväskylä: Gummerus.

- Hessle, S. 1988. Familjer i sönderfall. En rapport från samhällsvården. Göteborg. Norstedts.
- Hirsjärvi, S., Laurinen, L. & tutkijaryhmä. 1998. Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa L. Laurinen (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä: Atena, 12-35.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P 2000. Tutki ja kirjoita. 6.painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.
- Hokkanen, T., Kinnunen, U., Mäkikangas, A., Notko, M., Rönkä, A., Sallinen, M. & Sévon, E. 2002. Perhetutkijat hakoteillä? Keski-suomalainen 8.10.2002, Puheenvuorot, 2.
- Holopainen, K. 1998. Äitiys on mahdollisuus. Päihdeongelmaisten äitien kuntoutus Oulunkylän ensikodissa. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 17.
- Hurme, H. 1995. Perhe kehityksen kontekstina. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korhikangas & H. Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 139-156.
- Huttunen, J. 1994. Isyys ja miehisuus: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Porvoo: WSOY, 46-66.
- Huttunen, J. 1998. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Teoksessa L. Laurinen (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä: Atena, 36-66.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hyvärinen, H. 2001. Äidin herkkyyksikausi: ”Kunpa saisin itkeä rauhassa kokonaisen päivän.” Teoksessa L. Pelttonen (toim.) Suuri Vauvakirja. Elämän ensimmäiset vuodet. Odotus, synnytys, hoito, kehitys. 4.painos. Helsinki: WSOY, 125- 129.
- Inkinen, M., Partanen, A., Sutinen, T. 2000. Päihdehoitotyö. Helsinki. Tammi.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä. PS-Kustannus.
- Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, S. 1994. Rikotusta eheä. Kuka minä olen – Mikä minusta tulee. Gummerus. Jyväskylä

- Juvakka, E. & Viljamaa, J. 2002. Miehen mittainen isä. Helsinki: WSOY.
- Jyväskylään suunnitteilla Naisten talo. 2002. Uusi toivo 1, 13.
- Kaikkonen, P & Kohonen, V. (toim.) 1997. Elävä opetussuunnitelma 1: Koulujen ja yliopiston yhteinen toimintatutkimus opettajuuden ja opetussuunnitelman kehittymisestä. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Julkaisusarja A9
- Kalimo, R. & Toppinen, S. 1997. Työuupumus Suomen työikäisellä väestöllä. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Karila, I. 1991. Lapsivuodeajan psyykkisten vaikeuksien ennakointi. Kognitiivinen malli. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Julkaisusarja 83.
- Keltinkangas-Järvinen, L. 2003. Hyvä itsetunto. Helsinki. WSOY.
- Kiikkala, I., Immonen, T., Sohlman, B., Ahonen, J. & Siitonen, J. 2000. Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijä muutosten pyörteissä. Dialogi 6, 4-9.
- Kinnunen, H. 2002. Voimaantumisen mahdollisuuksia verkko-opiskeluympäristössä. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Pro gradu – tutkielma.
- Kohonen, V. 1997. Koulun muutosprosessit ja opettajien ammatillinen kasvu. OK-Projektin näkökulmia. Teoksessa P. Kaikkonen ja V. Kohonen (toim.) Elävä opetussuunnitelma 1: Koulujen ja yliopiston yhteinen toimintatutkimus opettajuuden ja opetussuunnitelman kehittymisestä. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Julkaisusarja A9, 269-295.
- Koisti-Auer, A-L. 2002. ”...vaikka elämä oli välillä tosi kunnossa”. Huostaanottokriisin selvittely – projektin loppuraportti. Espoo. SOS-Lapsikylä ry.
- Kokkonen, L. 2002. Opettajan työkipinä. Opettajien kokemuksia jaksamista ylläpitävistä tekijöistä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma.
- Kujala, V. 2002. Naisten talossa alkoi sijoitettujen äitien ryhmä. Uusi toivo 3, 13.
- Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki. Sininauhaliiton Eevan perhe -projekti.
- Kuru, T. 1999. Täysivaltaiseen vanhemmuuteen. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Kyngäs, H. 1995. Diabeetikkonuorten hoitoon sitoutuminen: teoreettisen mallin rakentaminen ja testaaminen. Oulun yliopisto. Hoitotieteen laitos. Julkaisusarja D 352.

- Kähkönen, P. 1991. Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 2. Jyväskylän yliopistopaino.
- Kähkönen, P. 1994. ”Vanhemmuuden murtuminen.” Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/94.
- Lagespetz, E. 1998. Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa J. Pietarinen, V. Launis, J. Räikkä, E. Lagespetz, M. Rauhala & M. Oksanen (toim.) Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki: Edita, 97-141.
- Laitinen, A. 2003. Kohtaamispaikkana Naisten talo- kokemuksia nais erityisyydestä ja sosiaalisesta tuesta. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Lakanen, T. 2005. Tahtoisin pysäyttää kaikki kellot, viipyä tässä hetkessä pitkään....Kokemuksia sijoitettujen lasten äitien vertaisryhmästä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala.
- Lastensuojelulaki 1983. 9.2.1991/683.
- Latva-Hoiska, N. 2002. Äitikuva vuoden 2000 naistenlehdissä: kohtaako myyttisyys nykypäivän. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Laurila, A. 2003. Toivo ja ilona. Raportti lastensuojeluprojektista. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Laurinen, L. (toim.) 1998. Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä: Atena.
- Lehtinen, E. 2005. Onko sijaishuollossa tilaa omaisille? Keski-suomalainen 1.4.2005, Puheenvuoro, 2.
- Lehto, A-M. & Järnefelt, N. (toim.) 2000. Jaksaa ja joutaa. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lyytinen, L., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H. (toim.) 1995. Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY.
- Maslow, A. H. 1987. Motivation and Personality. Third Edition. Harper Collins Publishers. New York.
- Mattila, K-P. 2005. Asiankaan arvostaminen teoriassa helppoa – käytännössä vaikea. Sosiaaliturva 3/05, 28-29
- Mäenpää, J., Törrönen, M. 4/1996. Dokumentoitu lapsi. Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Stakes. Helsinki.

- Mäkelä, K. (toim.) 1990. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Naisten talon projektisuunnitelma vuosille 2002-2005. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Neufeld, J. & Grimmert, P. P. 1994. The Authenticity for struggle. Teoksessa P. P. Grimmert & J. Neufeld (toim.) Teacher development and the struggle for authenticity. Professional growth and restructuring in the context of change. New York: Teacher College Press, 205-232.
- Niemelä, J. 2002. Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa P. Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: Otava, 76-93.
- Niemi, H. (toim.) 1997. Soiko äidin ja isän sydämessä Baby blues? Raportti ensikodin mahdollisuuksista auttaa väsyneitä, masentuneita, itkeviä äitejä, isiä ja vauvoja. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu nro 15.
- Paloniemi, A. 2004. Perhehoidon asemaa lastensuojelussa vahvistettava. Keskisuomalainen 8.10.2004, Puheenvuoro, 2.
- Peltonen, L. (toim.) 2001. Suuri Vauvakirja. Elämän ensimmäiset vuodet. Odotus, synnytys, hoito, kehitys. 4.painos. Helsinki: WSOY.
- Perkins, D.D. & Zimmerman, M.A. 1995. Empowerment theory, research and application. American Journal of Community Psychology 23 (5), 569-579.
- Pertunkari, A. 1994. Kuuntele hätääni. Viestejä päihdeongelmaisilta naisilta. Helsinki: A-klinikkasäätiö. Raporttisarja nro 12.
- Pietarinen, J., Launis, V., Räikkä, J., Lagespetz, E., Rauhala, M. & Oksanen, M. (toim.) 1998. Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki: Edita.
- Puonti, A. Saarnio, T. Hujala, A (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.
- Rautiainen, M. 2001. (Toim.) Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Käyttäjän opas 2. Helsinki. Suomen kuntaliitto.
- Rich, R. R., Edelstein, M., Hallman, W.K. & Wandersman, A.H. (1995) Citizen participation and empowerment: The case of local environmental hazards. American Journal of Community Psychology 23 (5), 657-676.
- Roos, J. P. 2004a. Hätäily huostaanotossa voi olla vahingoksi. Helsingin Sanomat, 5.8.2004. Mieliopide, 5.
- Roos, J. P. b 2004b. (Toim.) Huostaanottokirja. Juha Nurmisaari / Desing Nurmisaari.
- Rutter, B. A. 1990. Lapsiko sijaiskotiin? Suom. Juha Hakala Perhehoito. Vanhemman käsikirja. Helsinki: Otava.

- Ruuskanen, P. 2002. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: Otava.
- Räty, T. 2004. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa, Lastensuojelu tänään. (Toim.) Puonti, Saarnio ja Hujala. Helsinki: Tammi, 88-104.
- Sandström, L. 2004. Kiireelliset huostaanotot kasvussa Espoossa, Tampereella ja Oulussa. Helsingin sanomat, 13.7.2004. Kotimaa, 6
- Saurama, E. 2002. Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskus tutkimuksia 2002:7
- Savonlahti, E. & Pajulo, M. 2001. Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus – tieteen näkökulma. Teoksessa, M. Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liitto, 137-138.
- Short, P. & Rinehart, J. 1992. school participant empowerment scale: assessment of level of empowerment within the school environment. Educational and psychological measurement 52, 951-960.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Oulun opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja. Julkaisusarja E 37.
- Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki. WSOY.
- Smuth, J. (toim.) 1995. Critical discourses on teacher development. New York: Cassell.
- Spreitzer, G. M 1995 An Empirical Test of a Comprehensive Model of Intrapersonal Empowerment in the Workplace. American Journal of Community Psychology 23 (5), 601-626
- Stakes, tilastotiedote 17/2004. Lastensuojelu 2003. <http://www.stakes.info>
- Sulkunen, I. 1987. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa R. Alapuro, I. Liikanen, K. Smeds & H. Stenius (toim.) Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä, 157-175.
- Sulkunen, I. & Alapuro, R. 1987. Raittiusliike ja työväen järjestäytyminen. Teoksessa R. Alapuro, I. Liikanen, K. Smeds & H. Stenius (toim.) Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä, 142-156.
- Suomela, A. 2004. Missä viipyvät huostaanottooperheiden ihmisoikeudet? Teoksessa Huostaanotto (Toim.) J. P Roos. Juha Nurmisaari / Desing Nurmisaari, 131-141.
- Sutinen, Mattila, Sinnemäki, Syysmeri. 2000. Raskaus, äitiys ja päihdeongelma. Teoksessa Inkinen, M, Partanen, A Sutinen T (toim.) Päihdehoitotyö. Hygienia. Tampere. Tammerpaino, 175-178.

- Syrjälä, L. & Nurminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51.
- Takala, H. & Joensuu, J. 2000. Joka kodin suuri lääkärikirja I-II. Keuruu: Otava.
- Taskinen, S. (toim.) 1999. Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanotto-prosessin laatua ohjaavaksi yleisiksi periaatteiksi. Helsinki: Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 33.
- Törrönen, H. 1998. Ehjänä perille. Kokemuksia lastensuojelun vauvatyön kehittämisestä. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 18.
- Viitala, K. 2001. ”Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka”. Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. Jyväskylän yliopisto.
- Virkki, J. (toim.) 1994. Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Helsinki: WSOY.
- Vuori, J. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Akateeminen väitöskirja.
- Vuori, J. 2003 Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, H, Nätkin, R (toim.) Perhe muutoksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki. Gaudeamus.
- Vuorinen, R. 1998. Minän synty ja kehitys. Ihmisen psyykinen kehitys yli elämänsäkaaren. 2. uudistettu painos. Porvoo: WSOY.
- Vanhanen-Silvendoin, S. 1994. Koettu, jaettu äitiys. Tutkimus äitiydestä ja äitiryhmistä. Jyväskylän yliopisto. Sosiologian laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Zimmerman, M. A. 1995. Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23 (5), 581-599.

Julkaisemattomat lähteet:

Heino Tarja (2004) Henkilökohtainen tiedonanto 24.4.04. Stakes.

Mikkonen, M. 1997. Perhehoito 1997. Helsinkiläisten perhehoitolaisten ja –nuorten tilannekartoitus syksyllä 1997.

LIITTEET

Liite 1

Tutkimusteemat ja haastattelurunko

Taustatiedot

1. Ikä, ammatti, työ, perhe/parisuhde, asuminen, lasten lukumäärä
2. Elämäntilanne tänään

Äitiys

3. Äidiksi tuleminen
4. Vahvuudet/heikkoudet äitinä
5. Äitiys lapsen asuessa vielä kotona
6. Kasvatusvastuu lapsen syntymän jälkeen
7. Parisuhde
8. Unelmat äitinä

Huostaanotto

9. Lapsen huostaanottoon johtaneet syyt (huostaanottotilanne)
10. Äitiyden tunteet huostaanoton jälkeen
11. Nykytilanne –suhteessa huostaanottoon
12. Tuki ja sosiaalinen verkosto huostaanottotilanteen yhteydessä ja/tai sen jälkeen
13. Asioiminen virranomaisten kanssa

Lapsesta erokokemuksen vaiheet

14. Erokokemukseen liittyvät tunteet (viha, syyllisyys ja katkeruus)
15. Perhehoitoliiton määrittelemät erokokemuksen vaiheet järkytys, vastaanpaneminen, epätoivo ja sopeutuminen.
16. Tämän hetken vaihe, miten saavutettiin
17. Tunteiden/tuntemusten käsittelemisen vaikeus

Ihmissuhdeverkosto

18. Ihmissuhdeverkosto lapsen syntymän aikoihin ja tänään
19. Ihmissuhdeverkoston suhtautuminen huostaanottoon
20. Avun/tuen tarve huostaanottohetkellä ja sen jälkeen, tällä hetkellä (konkreettinen, henkinen ja/tai vertaistuki)
21. Suhde lapsen kasvatusäitiin/perheeseen

Ryhmäkokemukset, tuki

22. Ryhmätuki/vertaistuki/muiden ihmisten tuki
23. Voimavarat/jaksaminen/selviytymiskeinot
24. Ihmissuhteet, tunteet ja odotukset